

GÂNDIREA

ANUL IX

No. 4

~~5-67. (Lipscu)~~

GÂNDIREA An. 4

ȘCOALA REGELUI MIHAIU

DE
VASILE BĂNCILA

*Celui qui inspire de mauvais principes à
un jeune prince est aussi coupable que celui
qui empoisonne les fontaines publiques.*

Erasme.

I

Epocile istorice sunt egoiste ca-și vrăstele individuale. Nu e deci de mirare că, în vremea forfotului democratic de azi, nu a mai rămas nimeni, care să se ocupe serios cu educația prinților. Însă formularea problemei pare bizară și se vor fi gășind unii, incandescenți apărători ai egalității absolute ori secătuiți cu desăvârșire de simțul reverențelor, cari să o considere principial insultătoare. Pedagogia ca știință e azi integral obsedată de copilul democratic, după ce atâtea mii de ani s'a dat atenție numai copilului aristocratic. Pe cât nu ne ocupăm noi astăzi de educația prinților și a nobleței, pe atât se ocupa trecutul. Pentru istorie, istoric literar și pedagog, imaginea trecutului e pigmentată de interesante preocupări de educație princiară.

În antichitatea greco-romană, Aristotel a fost, timp de patru ani, preceptorul lui Alexandru Machedon. Sensibilitatea variată și, în acelaș timp, ponderată a Stagiritului, va fi exercitat o înrăurire fericită asupra organizării mijloacelor imperialismului politic de mai târziu al marelui general. Căci, pe lângă dragostea de poezie, Aristotel a insuflat elevului său dragostea de natură și știință, în așa măsură încât Alexandru a declarat, odată, că iubește mai mult știința decât puterea. Practic, a arătat aceasta, în acelaș timp cu recunoștința pentru fostul său profesor, trimetându-i, din expediția în Asia, colecții de plante și animale. La Romani, Quintilian a îngrijit de educația descendenților lui Domițian. Mult mai cunoscut e însă cazul lui Seneca, preceptorul lui Neron, asupra căruia

a avut un timp influență, făcându-l să domnească cu blândețe, dar care mai târziu l-a pus să-și taie singur vinele. În plin Ev-Mediu, Carol-cel-Mare, minte și voință extraordinare, care a spus că e mai bine să faci decât să știi, dar că trebuie să știi înainte de a face, a luat lecții, la o vrăstă înaintată, cu Pierre de Pise, pe care, după aceea, l-a întrebuițat la organizarea școlii în imperiul său.

Însă epoca prin excelență a educației princiare este secolul al 17-lea francez. „Il est naturel que l'éducation des princes... ait eu dans la monarchie française du XVII-e siècle autant d'importance qu'en a aujourd'hui, dans notre démocratie, l'éducation populaire” (Marcel Braunschvig). Atunci monarhia franceză a atins splendori de zenit și, după vorba lui Compayré, „dans un état monarchique il n'y a pas de plus grande affaire que l'éducation des princes”. De aceea „les enfants des dieux”, cum zice lingușitor și ironic totodată La Bruyère, s'au bucurat de educatori iluștri: Bossuet, Fénelon și La Bruyère însuși. Ludovic al 14-lea a avut o educație nesatisfăcătoare, deși Hardouin de Péréfixe, viitorul arhiepiscop al Parisului, i-a fost preceptor. Din cauza aceasta a ținut să dea educatori destoinici atât Delfinului cât și nepotului său, ducele de Burgundia. Celui dintâiu pe Bossuet, celuilalt pe Fénelon. Bossuet avea un mic stat major care-l ajută în opera sa: ducele de Montausier, curios, avea sarcina, între altele, să aplice Delfinului pedepsele corporale. Zece ani a muncit Bossuet în această direcție. Papa însuși cere să i se raporteze, iar Bossuet îi scrie arătând programul și concepția sa de lucru. Cât de mult a luat Bossuet în serios această funcție, se vede și din faptul că a renunțat la scaunul de episcop, pentru a fi tot timpul lângă prinț. Dar rezultatul? E interesant și emoționant cum se iluzionează Bossuet, la început. Găsește că elevul său are „des commencements de grandes grâces” și e atras, spre opera lui, ca într'o gravă teroare sacră, până când, la urmă, vede cu tristețe că „speră contra speranței”. De fapt, această educație nu a folosit decât pentru complectarea formării spiritului lui Bossuet, ceeace, pe de altă parte, e mare lucru. Regalul elev era molâu și hermetic ca inteligență și sensibilitate și a rămas, până la sfârșit, „absorbé dans sa graisse et dans ses ténèbres” (Saint-Simon). Fénelon, la rândul-i, a stat șase ani pe lângă micul duce de Burgundia și a pus un devotament, e adevărat nu complet dezinteresat, și mai ales o artă de a pătrunde și conduce sufletul altuia, cari rămân cu valoare de document. Ducele era un copil „născut teribil”, furios și orgolios, care spărgea ceasul dacă nu arăta ora, pe care o vrea el și care considera pe înșiși frații săi ca formând o specie intermediară între el și ceilalți oameni. Dar el era totodată inteligent și deschis la suflet. Reprezintă în mare parte, se pare, tipul copilului educabil: sensibil, isteț și, mai cu seamă, având sufletul prevăzut cu acele posibilități de intervertiri și grefări pedagogice, cari sunt pasta cea mai prețioasă în educație. Tipul copilului transformabil s'a întâmplat să aibă, ca educator, tipul omului făcut pentru a converti realitățile psihice. În alte împrejurări, putea să rezulte un criminal; Fénelon a făcut din el, într'o privință, un sfânt. În ceeace privește pe La Bruyère, el a fost recomandat de Bossuet ca preceptor al ducelui de Bourbon, nepotul marelui Condé — prinț dintr'o ramură colaterală a Bourbonilor. La Bruyère a ținut mult la acest post, silindu-se să-l păstreze. Nu se știe ce înrâurire a avut asupra elevului său — de altfel acesta eră o fire dezechilibrată. Se știe însă marele folos, pe care l-a avut literatura: în casa așa de frecventată a lui Condé, acest „bandit feudal” cum îi spune un istoric literar, dar în acelaș timp om de gust, instruit și cu mare prestață, La Bruyère a putut aduna materialul de observații al „Caracterelor” lui.

Atenția ce se dădea educației prinților, în acest secol, se vede și mai mult din preocupările celor cari, deși n'au fost educatori de prinți, dar s'au gândit în acest sens. Însuși Pascal, după mărturia lui Nicole, dorea să aibă un prinț de educat, pentru care lucru și-ar fi sacrificat viața. Nicole, la rândul-i, scrie „Traité de l'éducation d'un prince”, ce are reflexiuni potrivite oricărui copil, e adevărat, însă cuprinde și analiza a trei discursuri făcute de Pascal pentru educația „celor mari”, iar, pe de altă parte, se tipărește chiar în anul când Delfinul își începe educația, ceeace spune deajuns. Hardouin de Péréfixe și La Mothe Le Vayer deasemenea au scris un număr de tratate pentru educația princiară. Amândoi au fost preceptorii lui Ludovic al 14-lea, însă cel din

urmă și-a tipărit concepția de educație a prințului cu mult înainte. Era deci, în această privință, o direcție de preocupări teoretice și practice, care de altfel data de mai demult. Cu mult timp în urmă, Erasme scrisese „*Institutio principis christiani*”, care, deși nu are o accentuată originalitate de idei, dar e animată de o foarte netedă conștiință a importanței problemei. Și, de fapt, tot aici trebuie menționat și celebrul tratat al lui Machiavelli, care, în acest chip, își găsește și explicația. Era, în trecut, la acești creatori, ideologi sau artiști, o mentalitate complet inexistentă astăzi. Orice autor modern scrie pentru toată lumea și pentru toate timpurile, chiar când produce lucruri mediocre. Omul de azi e cel mai cotidian om al istoriei în practica vieții lui, dar, când scrie, nu-l părăsește prezența că se adresează infinitului și eternității. Odinioară era mai mult invers. Creatorii nu-și închipuiau că produc nici pentru eternitate, nici, mai ales, pentru toată lumea. Și ei nu erau deloc cotidieni în structura lor, din contră, se simțeau integrați într'un tot de timp și de spațiu, care-i depășea și cu care evoluau împreună. Ei își trăiau eternitatea în chip indirect: devotându-se unei opere sau unui factor, care, la rândul său, avea repercure asupra vieții generale. Regele sau prințul, deși unul singur, era foarte firesc să constituie deci pentru ei un fel de categorie de existență, care putea oferi rațiune unei vieți. Această mentalitate era organica atunci, pe cât e organică la noi ideea de a gândi și scrie pentru toți. Cu această logică de oameni moderni, l-am acuza pe Machiavelli că a predicat o morală pentru toată lumea, pe când el de fapt s'a gândit la un singur om (probabil la Lorenzo al doilea de Medici, după părerea istoricilor). Evident, pe lângă această servire mistică a generalului prin devotare la un particular, se puteau amesteca și motive oportuniste. În structura de atunci a societății, acest fel de oportunism era fatal. Machiavelli și La Bruyère, de exemplu, erau capete lucide și calculate. La Bruyère, mai ales, scrie marelui Condé într'un chip lingusitor, oricât ar căută să-l coloreze incisiv cu o eleganță demnă: „*n'ayant point à cette heure de passion en la tête plus violente que celle de vous contenter...*”. Oricum ar fi însă, rezultatul era același: tendința adâncă de a gândi și a servi în raport cu un factor individual. De acest fond, ca-și epuizat azi, a beneficiat educația prinților în trecut.

Astăzi a crescut conștiința pedagogică, dar lipsa de devotare naturală pentru un factor individual, chiar când e simbolic, și mai cu seamă avalanșa ideilor, dacă nu a realităților, democratice, fac să dispară educația prinților ca problemă. Căci e anacronic să se mai vorbească de prinți în democrație, care lucrează mai mult cu laicismul, în domeniul metafizic, și cu ideea de aptitudine, în domeniul social. Și cu toate acestea, părăsirea problemei în discuție e cel puțin imprudentă. Am văzut relația între monarhism și școala prinților. Iar, după războiu, monarhismul s'a accentuat. Pe urmă, nu putem ști ce formă politică va aduce viitorul. Se pare că jocul partidelor în democrație face din ce în ce mai necesară o putere augustă reglatoare. Și, în orice caz, rămânând numai la realitățile actuale, avem încă atâtea state monarhice. Sunt state democratice azi, cari au suferit de pe urma neglijării educației prinților. Vorbele lui Erasme, mult exagerate, desigur, ne-ar putea da totuș sugestii utile: „*Nous ne confions le gouvernement d'un vaisseau qu'à un pilote expérimenté; mais le gouvernement de l'Etat nous le mettons aux mains du premier venu. Pour être cocher, il faut commencer par apprendre son état; pour être prince il suffit de naître. O race des Brutus depuis longtemps éteinte...*”. Formarea unui prinț e o chestiune atât de însemnată, încât și trecutul, care am văzut ce preocupări a avut, a păcătuit față de ea. Căci lipsa de educație sau greșelile de educație ale prinților le plătesc popoarele. Așa se explică jurământul închipuit de Aristotel, citat de Erasme, pe care s'ar zice că-l fac unii prinți: „*jur că voi face poporului meu cel mai mare rău, pe care-l voi putea!*”

Aceasta nu înseamnă că suntem părtașii atotputerniciei educației. Descartes, Leibniz, Helvetius... erau prea obsedați de magia melioristă, când își făceau iluziile cunoscute în acest sens. Din nefericire, Schopenhauer are, în esență, mai multă dreptate decât i se acordă de obicei. „*Alungă natura chiar cu furca, tot se va întoarce pe undeva înapoi*”, spune un vers latin, iar lui Schopenhauer îi place să se refere la el, și plăcerea lui nu e tocmai arbitrară. Lotul cel mai prețios

rămâne tot o bună ereditate. Expunerea istorică de mai sus a arătat, de altfel, ce variabile au fost rezultatele obținute de diferiții educatori ai prinților. Strălucite, medicce sau inexistente, ele oferă materialul unei anchete retrospective, ce spune mult. Pe de altă parte, naturi fericite cu educatori mediocri, au realizat mult. Marc-Aureliu, pe care unii îl consideră cel mai înalt reprezentant al moralei antice, datorește acest fapt și mediului familial, desigur, dar în niciun caz preceptorului său neseios, și, înainte de toate, îl datorește educației pe care și-a făcut-o singur. Naturile alese sunt ca plantele : cel puțin de la o vreme, își iau, din mediul lor, elementele de cari au nevoie. Bine-ar mai fi să fie și la oameni ca la albine, cari, după îngrijirea dată oului, obțin felul de albină pe care, așa zicând, îl doresc. Dar dacă nu e atotputernică, nu înseamnă că educația nu are putere. La Bruyère a dat cea mai dreaptă formulare : „C'est un excès de confiance dans les parents d'espérer tout de la bonne éducation de leurs enfants et une grande erreur de n'en attendre rien et de la négliger”. Educația nu poate tot, dar poate *ceva*. Și, localizând argumentul, care s'a adus contra pesimiștilor că fericirea are cu atât mai mare valoare, cu cât e mai puțină, acest „ceva” e cu atât mai însemnat, cu cât e mai redus. E de altfel un „ceva”, ale cărui limite sunt elastice. Fénelon a avut un succes aproape zdrobitor — și termenul nu e nepotrivit, după cum vom vedea — asupra elevului său. Scopul educativ urmărit de Fénelon se poate discuta, dar esențialul e că a transformat adânc așa cum a vrut și acesta e unul din exemplele cele mai impresionante de putere a educației. E locul să spunem, pe de altă parte, că, în cazul copiilor sugestionabili, educația are o putere cu mult mai mare. În această alternativă, educația mai mai că e factorul principal, cu condiția să dureze. Deasemenea, e necesar să se sublinieze că educația are marea virtute de a desvolta aptitudinile bune. Acest singur fapt o face necesară. Căci a valorifica ceea ce e bun nu e cel puțin tot atât de important ca și a înăbuși ceea ce e rău? Și, indirect și parțial, nu se ajunge astfel și la o înăbușire a ceea ce e rău? În sfârșit, chiar dacă educația n'ar schimba deloc natura ultimă, dar schimbă faptele omului. De fapt, faptele regilor au mai ales aceste două chei de explicație : educatorii și excelențele cenușii, pe cari ei i-au avut. O istorie psihologică în acest sens, de-ar fi întotdeauna posibilă, ar fi plină de interes. Prin urmare, cel puțin faptele regilor se pot schimba în foarte mare parte. Și vrea țara altceva? Ei, regii, să facă acte bune — căci sufletul nației înfloarește singur. În orice caz, pentru a da țării un bun conducător, educația trebuie să încerce totul, chiar și imposibilul. E o glorie mai mare?

Iată, avem și noi un prinț de educat — în înțelesul de mai sus. Un rege. Am auzit cu toții de „svelteța intelectuală” a regelui Mihaiu și de natura impresionabilă și bine intenționată, pe care o are. Aceasta înseamnă că face parte din categoria copiilor excepțional sugestionabili, cari sunt și cei mai educabili. Pe de altă parte, micul rege e și mai mult al nostru fiindcă e, în parte, ca și orfan. Deci motive speciale ca țara să-și vadă crescute datoriile față de educația Lui. Dar înloc de a gândi larg și sistematic în acest sens, am rămas în general la anecdotele simetrice, amabile și convenționale dinastice despre ceea ce face sau nu face regele Mihaiu, cu cari marile noastre cotidiene epatează burghezii și matroanele, în repaosul poetic al după prânzurilor zilelor de sărbătoare, uitându-se că cea mai mare fericire și promisiune, pentru un copil, e să fie copil, cu vârsta, cu naivitatea și egotismul lui. Totuși, în această augustă tăcere, am auzit două lucruri referitoare la școala regelui. E adevărat, două lucruri poznașe. Întâiu, se spunea că se va face pentru regele Mihaiu o școală specială, așa încât ea să fie o miniatură socială și etnografică a României Mari. Elevii acestei școli vor fi luați din toate principalele profesii ale societății, din toate provinciile țării întregite și din toate minoritățile etnice, cari sălășluiesc între granițele noastre. Cel ce tălmăcea, cu mare și recunoscut talent de gazetar, această propunere, se extazia în fața binefacerilor educative, în primul rând morale și etnice, pe cari le include. Al doilea, s'a anunțat că un domn inspector, ni se pare inspector general, a fost detașat pe lângă regele Mihaiu, pentru a face educația intelectuală. Amândouă aceste lucruri au trecut ca fapte diverse. Ele sunt însă prilej să discutăm.

Se pare, chiar după cele două mențiuni de mai sus cu privire la educația regelui Mihaiu, că nu e încă bine lămurit dacă temeiul educației Sale va fi pus în școală sau în sistemul de a angaja preceptori, cari să facă educație după modul individual. În trecut era frecvent acest mod individual, chiar și când nu era vorba de prinți. Pornind dela tendința de a se deosebi de semenii săi, omul a ajuns uneori să se creadă că face parte din altă specie. Ideia de castă prin urmare, la care se adăoga faptul că nu se știa în ce constă adevăratul proces educativ, au dus la primatul raportului preceptor-elev în educație. Deprinderea de a concepe lucrurile în acest chip a fost atât de puternică, încât gânditori relativ apropiați, ca Montaigne și Locke, au apăsas asupra modului individual, deși chiar de pe atunci, un Luther sau un Comenius și-au dat seama de marea însemnătate a educației colective. Căci procesul educativ e, de fapt, ceea ce se realizează prin totalul excitațiilor, reprezentărilor și sugestiilor mediului uman al copilului, iar nici decum un ritual de descântec, mai mult sau mai puțin pedant, de la profesor la elev. În cazul din urmă, elevul rămâne cu goluri și improprietați, cari-l fac inapt pentru viață. Noroc e că mai totdeauna, pe lângă preceptor, intervin și alți factori — dar ei sunt selecționați de întâmplare. Schița istorică asupra educației prinților ne-a arătat permanența modului individual: fiecare copil „de zei” cu preceptorul sau preceptorii săi. Dar mintea genială, și în educație, a lui Carol-cel-Mare, pe care pe drept îl serbează școile în fiecare an în Occident, a pus pe copiii și demnitarii săi să învețe la un loc, în școala palatină. Căci în trecut inconvenientul educației individuale nu era atât de mare ca astăzi. Cu cât ne înfundăm în acest trecut, suveranii au ceva transcendent, ceva de astru, care se conduce după legile lui și în fața căruia, când apare, poporul trebuie să se prosternă și să se conformeze ca în fața unui fenomen cosmic. Nu e de mirare că odată monarhii parcă făceau parte din fenomenologia naturii, fiind considerați ca descinzând din aștri. Pe când azi ei sunt ținuți să iasă din orbita lor și să-și înfrățească viața cu viața societății. Pe urmă, se poate întâmpla ca un preceptor să formeze într'un chip prea unilateral și absorbant pe elevul său. Cazul lui Fénelon și al ducelui de Burgundia e caracteristic. Rândurile următoare, în cari se arată ce a făcut Fénelon din elevul său, sunt exagerate, chiar pătimase, dar ele cuprind un sâmbure de adevăr: „Cet indomptable, cet orgueilleux, ce féroce, il l'avait maté à force de doux impérieuse et flegmatique: il avait brisé en lui tous les ressorts de la volonté; il l'avait jeté dans la piété austère, étroite, formaliste, dans des pratiques de moine imbécile...”. Aceasta nu se poate întâmpla, și în orice caz nu în aceeași măsură, în învățământul colectiv, unde multilateralitatea influențelor țese aproape un echilibru de viață. Ideia de a face concentrarea sau corelația cunoștințelor oferite elevului prin oficiul unui singur educator, e riscantă. Ceea ce e dorit e atmosferă unică, dar influențe multiple. Aceasta când e vorba de orice elev, însă cu deosebire când e vorba de un prinț.

Pe lângă aceasta, școala are o sumă de virtuți cardinale, cari sunt numai ale ei. Intelectual, ea dă, într'o formă imediat asimilabilă, profuziune de cunoștințe, variabile și privitoare la viața adevărată: nu e vorba de cunoștințele academice, pe cari le oferă profesorul, ci de acelea, mai oculte dar mișunând pline de viață și pitoresc, ca niște păsărele abstracte, de dimineață până seara, pe cari și le împărtășesc copiii între ei; la școală, viața vioasă de societate produce în fiecare inteligență agitație intelectuală, continuă punere și rezolvare de probleme; pe urmă, în problemele ce se iscă între ei, copilul se obișnuiește cu varietate de puncte de vedere, pe cari le aduce tocmai diversitatea vieții colective, fiecare copil gândind altfel, ceea ce sfârșește prin a forma spiritul critic la toți. Afectiv, nicăieri ca la școală nu e mai stringent prilej de a face să vibreze sentimentul milei, fiindcă aici sunt copiii săraci, cari vin la lecții cu romanul trist al vieții întâmpărit în toată ființa lor nevinovată; aici se dezvoltă sentimentul camaraderiei, sentimentul social în general; dar, ceea ce e deosebit de interesant, la școală sunt emoții colective și realizări colective de cel mai mare preț pentru formarea sufletului. Un sentiment de milă încercat în același timp de toată clasa, are altă intensitate, altă puritate și altă vrajă decât în unul singur. El cuprinde adânc până și pe cei mai insensibili. Atmosfera se sublimează până la maximum, fuioare de cea mai înaltă și mai antrenantă

emoție se irizează în aer și toată clasa trăiește clipe unice în viață, în cari fiecare are în același timp beneficiul singurătății și al colaborării. La fel pentru sentimentul religios, pentru cel artistic, pentru aproape toate sentimentele. Și s'a gândit cineva ce mijloc de topire și modelare a minereurilor sufletești celor mai impure și mai rezistente e acest discret furnal al emoției colective, care intervine în viața școlii? La fel în cece privește realizările colective într'un sens mai special. De exemplu, copiii pot face un cor, un complex gimnastic, etc... și aceasta dă dela sine educație. Fără să mai insistăm asupra jocurilor, ce-și găsec la școală puțința și cadrul cel mai nimerit, și cari constituie un mijloc unic nu numai de emoție, dar de educație în general. Tot aici trebuie să amintim, căci e ceva specific vieții de școală și de cea mai evidentă însemnătate, faptul că la școală copilul capătă sentimentul integrării într'un tot supraordonat și implacabil. Sentimentul limitării firești a eului propriu și al ierarhiei, dar mai ales acel sentiment al comuniunii sacre cu o realitate de viață mult mai mare decât a propriei individualități, la școală se capătă. Dar voința? Propriul formării ei este cadrul social. Caracterul se încheagă în învălmășeala vieții publice (Goethe). In ciocnirile ori asocierile cu colegii, elevul își formează sângele rece, inițiativa, încrederea și curajul, stăpânirea de sine, tăria în general, combativitatea fără de care nu se poate viață socială reală. Emulația, pe de altă parte, numai la școală se poate declanșa și ea mai duce, între altele, și la ideea meritului lăuntric, pe baza căruia se face această emulație în școală. Tot la școală, copilul are prilejul, ca nicăieri aiurea, de a trece la fapte bune, adică de a exercita efectiv mila, scoțând-o din clorotica-i voluptate platonice, în care se complăce de obicei mai la toți oamenii. Iar întrucât privește formarea deprinderii adânci a unei vieți regulate și punctuale, e altceva mai potrivit decât școala cu ideala-i regularitate?

Evident, toate acestea nu înseamnă că școala nu trebuie să ceară ajutorul altor factori de educație cum ar fi, în primul rând, familia, care are mari și indispensabile puteri educative și care, în prima copilărie, e factorul principal de educație. Inșă elementul dominant pentru formarea în general a individului rămâne școala. E curios cum oamenii uită uneori cece e mai banal, tocmai fiindcă e banal. Sunt unii cari și azi, în educație, uită că omul trăiește în societate. Cece înseamnă că omul nu se poate forma decât trăind, cât mai devreme, într'o societate cât mai amplă. In acest sens, sunt în special două însușiri, fără de cari nu se poate trăi cu izbândă în societate și cari sunt poate darurile cele mai de preț ale școlii și numai ale școlii : cunoașterea oamenilor și cunoașterea de sine. Comedia umană debutează în școală. Și debutează cu brio, variat și, lucru esențial, mult mai sincer. Adulții sunt greu de cunoscut : geniul vulpesc tronează nemilcs asupra vieții sociale adulte. Unde avem la îndemână mai multe tipuri colecționate, cu cari să intrăm în intimitate, decât în școală? Iar copiii, așa sinceri și copii cum sunt, reflectează totuș într'un fel pe adulți. Vorbele răutăcioase, referitoare la copii, ale lui La Bruyère au și ceva adevărat : „ils ne veulent point souffrir de mal et aiment à en faire : ils sont déjà des hommes". Din acest punct de vedere s'ar zice despre copii că sunt niște adulți, cari lasă să li se vadă măruntaele. Obiecția eventuală că elevii nu stau să se observe, nu e adevărată. Oricât n'ar fi copiii romancieri, dar ei observă totuș și, mai ales, își vor aduce aminte mai târziu de ce au văzut în școală și vor filozofa atunci pe baza materialului retrospectiv. Dacă noi cunoaștem oamenii, e în primul rând fiindcă am trăit în școală. Pe de altă parte, pentru că în școală copilul se asociază și, mai ales, vine în conflict cu alții și fiindcă nu e nimeni care să-l întreție în idealizarea de sine, el învață să se cunoască prin singurul mijloc propriu în acest sens : compararea. Iar dela cunoașterea de sine vin multe.

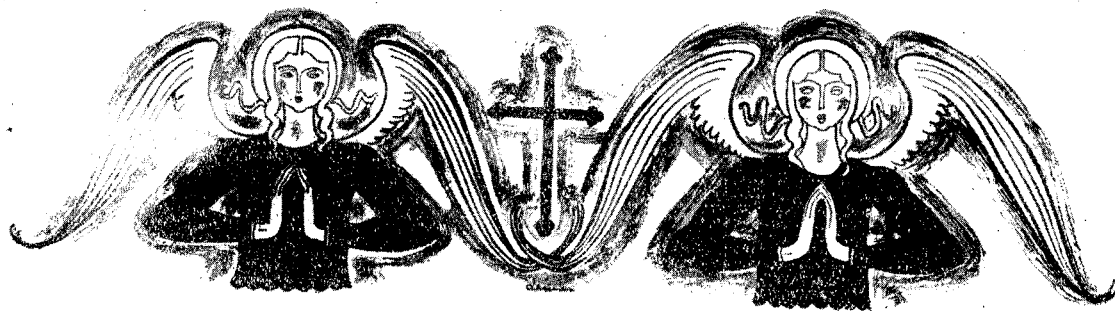
Intâietatea școlii printre factorii de educație să nu se aplice și regelui Mihaiu? Pare curios ca un rege să meargă la școala publică? Dar regele Mihaiu, înainte de a fi rege, e copil și, înainte de a ajunge să domnească, trebuie să fie format ca om și ca cetățean. Numai împlinind întâiu legile formării omului ca atare, va putea deveni un rege bun. Mai mult decât atât, și aceasta e foarte însemnat : mai ales regele trebuie să meargă la școală — și mai ales regle Mihaiu. Căci mediul familial al Lui nu e așa de bogat (frații și surorile fac mult în educația copiilor), cece-i diminuiază

rodnicia educativă, deși acest neajuns e compensat în mare parte de rarele însușiri ale Mamei Sale. După aceea, cea mai însemnată calitate a unui suveran e voința, caracterul. Și acesta la școală se formează. Căci curăția morală — ceea ce în adevăr se garantează în familie, vorbind ideal — nu-i tot una cu caracterul. Un angelic băiat de familie poate ajunge să facă toate crimele. În special, emulația din școală, pe lângă întărirea voinței, ar da regelui ideea ierarhizării și după meritul personal, Lui care, altfel, ar fi lipsit de terapeutica comparații cu alții. Dar cunoașterea oamenilor? Oricine trebuie să cunoască oamenii, însă mai ales oamenii politici și conducătorii în general. Regele e conducătorul suprem și întâia artă a conducerii e arta de a cunoaște oamenii. Existența sau neexistența acestei arte a făcut gloria sau rușinea atâtor suverani în istorie, fericirea sau nefericirea popoarelor. În acest sens, e o considerație ce-și are drama ei : regilor nu li se dă prilejul să cunoască oamenii — sau li se dă prea târziu. Minciuna asediază ființa spirituală a regilor odată cu fașa, care le strânge trupul de prunci. Ei cresc într'o lume artificială și, din pricina aceasta, eul lor propriu rămâne artificial : îndoită tragedie. Trebuie să fii genial psiholog practic pentruca, fiind rege, să cunoști oamenii. Și nu e vorba aici numai de interesul egoist al oamenilor de a disimula. Dacă n'ar fi decât acesta, și ar fi prea mult. Ci și de tendința firească și aproape întotdeauna inconștientă a oamenilor, de a apare numai cu partea serafică a ființei lor, atunci când au, în preajmă, superiori. Oricine inspiră respect, creiază îngeri împrejur. Sau măcar fanteze angelice. În acest sens, oamenii superiori întâmpină greutăți ca să-și cunoască semenii. Pe câtă vreme în fața oamenilor comuni ceilalți oameni apar așa cum sunt : simpli, meschini, fără pretenții. E unul din avantajile omului comun. Deaceea și din cauza aceasta el e mai practic. Căci doar el cunoaște omul. Il cunoaște fiindcă îl citește în el și fiindcă ceilalți îl lasă să-l citească în ei — și verificarea se face prin coincidență. Pe câtă vreme omul de ideal, pe lângă falsificarea, pe care i-o dau oglinzile idealismului său, dar până și oamenii cei mai comuni joacă teatru în fața lui : leșină de idealism, sunt gata parcă să-i facă concurență. Unde se duce, el nu vede decât sfinți și idoli, cari se prosternează ca niște serafimi domestici. Deaceea arta de a cunoaște oamenii e mai întâiu arta de a părea mediocru. Iată însă ceace un rege nu poate să facă niciodată. Un rege nu poate fi mediocru în ochii lumii — și dacă e, se clatină temelile. Convențiile, interesele celor mari și mai ales această fatalitate a instalării candidide a sufletului în fața superiorilor, izvodesc în jurul regilor o lume de aurită și ideală minciună, care-i falsifică și pe ei. În copilăria regilor există însă un mănunchiu de camarazi, cari, prin elanul sincerității lor, sunt gata să topească lacatele dublei minciuni : e școala publică. Accentele de bunătate ale micilor tovarăși îl vor iniția asupra bunătății oamenilor, căci există și aceasta. Iar accentele de răutate îl vor pune în gardă contra devotaților sfetnici de mai târziu. Să i se ia regelui școala publică? Ar însemna să i se ia unicul prilej, unicul loc, în care un rege mai poate cunoaște la timp oamenii și pe sine însuș.

Nu pierdem din vedere că fiecare copil trebuie format după aptitudinile lui și după profesiunea, pe care o va avea. Nu ignorăm acest lucru cu atât mai mult cu cât acesta e curentul cel mai de seamă în pedagogia actuală. La regele Mihai nu poate fi vorba de aptitudini în sensul de selecție, ci de valorificare superlativă a aptitudinilor, pe cari le are — valorificare până la a suplini chiar lipsa unor vocații prin convertirea abilă a altora, existente. Dar la regele Mihai se pune puternic problema cealaltă, a profesiunii. Regalitatea nu e o profesiune prin latura ei superioară, dar e o profesiune în aspectul ei uman. Și noi de acesta ne ocupăm, singurul, măcar în parte, în puterile noastre. Dar atunci, se va spune, putem să trimetem pe rege la o școală publică, de vreme ce scopul educației Lui e absolut unic? Sau să creștem pe toți copiii din școala, la care va învăța, ca-și când ar fi să devină toți regi?.. Cine ar pune aceste întrebări ar ignora un fapt : pentru a deveni profesionist superior, trebuie mai întâiu să ai o educație integrală. Deaceea azi e, în toate țările înaintate, un curent de a se prelungi anii școlarității, întârziind specializarea și aceasta cu atât mai mult, cu cât profesiunea respectivă e mai încărcată de răspunderi. Iar profesiunea cea mai cu răspundere e a regalității. Pregătirea profesională trebuie să vină însă și aici. Sub acest raport, rolul

preceptorului sau preceptorilor individuali își are necesitatea lui. Familia, deasemenea, își are datoriile ei și în acest sens. Însă rolul preceptorilor va fi mai ales în tinerețea regelui, când se va adăoga și un alt factor de educație, care trebuie să fie de fapt limanul, la care să conducă orice operă educativă : autoeducația. În vârsta obișnuită a școlarității, rolul principal în formarea regelui nostru îl va avea școala. Cu controlul și complectarea unor factori exteriori, desigur. Școala, ca factor educativ, va trebui să fie valorificată ideal pentruca, la rândul ei, să valorifice pe rege. Cele mai însemnate virtuți ale omului modern și ale regilor istoriei, pe care o trăim și către care, mai cu seamă, ne îndreptăm, sunt în puterea școlii. Regele Mihai să meargă deci la școală. Pentru binele Lui și al nostru, să meargă El la școală, iar nu școala să vină la El. Căci școala prețuiește mai mult decât o duzină de preceptori individuali. În această privință, o academie de adulți nu face cât o cohortă de copii. Copiii sunt cei mai mari educatori. Arta de a domni trece prin școala publică.

F A G U L

DE

ION PILLAT

La margine de codru stetea, așa de-oparte,
Ca unul care fruntea și umbra nu-și împarte
Cu alți copaci, ci singur se bucură de cer.
Și turma care sue la munte în Prier,
Și turma ce coboară când negura e joasă,
Le aduna, supuse, coroana-i maiestoasă.
Din când în când un vultur, venit de pe Parâng,
I-se opreă pe ramuri. Furtunile ce frâng
Ștejari și brazi, pe dânsul nu l'au răpus niciuna.
In nopțile de vară strângea în brațe luna
Iar ploaia ca o soră i-se plângea la piept.
Zbucnit din rădăcină, adânc și înțelept,
Creștea tăcut cum crește pe ceruri carul mare —
Și frunza lui de aur, ușor, c'o scuturare,
O da, în orice toamnă simțindu-se mai tare...

Dar într'o dimineață, călcând cu pasul greu,
Doi bieți creștini veniră purtând un fierăstrău —
Și umbra lui le-o 'ntinse copacul cu iubire...

Abia când fu să pice avu o tresărire,
Iși clătină deodată frunzișul, fără vânt,
Iar când căzu pe spate, năpraznic la pământ,
Tulpina-i stând să moară, pe lut crucificată,
Șopti din frunză: Doamne, pe fiii tăi îi iartă...

P O E Z I E

DE

V. VOICULESCU

Hii... m'am băgat surugiu la cuvînte :
Le mcmesc cu văpae, le hrănesc cu jăratie,
Le strunesc în ham de gând când lin când sălbatic,
Le 'ncing cu harapnicul derului... și mână 'nainte!

Ca să nu sboare la cer ca puricele din basm, pripite,
Mă plec la fiecare, migălos faur,
Și 'ncalț agerile versuri la copite
Cu potcoavele rimelor de aur.

Hoo.... Oprim în nori, la palatul de cleștaruri
Și furăm umbra Frumoasei din Vis, fără trup nici sânge.
Dar Scorpia-i după noi. Arunc în urmă, zaruri,
Coif și buzdugan, toate grelele-mi daruri :
Inima, sufletul, mințile nătânge.

Loc, loc... Rădvanul coboară pe pământ.
Dar aci se destramă crăiasa de imagini,
Amuțesc, speriați, zurgălăii de rime 'n vânt,
Chingile se rup, caii răzvrățiți — cuvânt de cuvânt —
Strâng aripele și fug înapoi prin paragini :
Rămân, negre, dărele roților, pe albele pagini...

SIMFONIA FANTASTICĂ

(S F A R Ș I T)

DE

CEZAR PETRESCU

Nerone Crețeanu, surâdea suav, cu toți dinții de cafea verde, gata-gata să-i samene în stradă. Mergea lângă profesor și se simțea fericit, după mai bine de două luni, de disgrație. Grigore Stolnicu îl invitase Joi la dejun, iar acum îi dăduse ghiosdanul să-l poarte.

După cum nu-și putuse explica de unde a pornit supărarea profesorului, nu-și explica de unde i-a venit voia bună. Fidel, ca un câțel primit la casa de unde a fost alungat, nu dădea din coadă, numai fiindcă nu posedă acest apendice vertebrat, care să-i exprime voioșia. Incolo, sufletește, se afla exact în această dispoziție, gata să fugă și să sburde cu geanta profesorului, să meargă zece pași înainte și să se întoarcă lătrând, tăvălindu-se de bucurie și apucându-l de pulpana paltonului, în joacă, cu dinții mari, lași și mulți, câți e de mirare că au încăput într'o gură de om.

Grigore Stolnicu e preocupat. Calcă țapăn, cu toți nasturii paltonului încheiați până sus, sever și răspunzând cu o gravitate corectă și distantă, la toate salutarile studenților și colegilor care-au umplut Bulevardul la ieșirea Universității. Iși pregătește cererea de concediu și în zece zile, trebuie să-și orânduiască suspendarea tuturor lucrărilor, poate până la vară, poate până la toamnă.

Pentru credința statornică a asistentului, nedreptățit de absurdele lui bănueli, simte acum înduioșarea unui părinte care și-a năpăstuit fiul. Il întreabă cu bunăvoie :

- Nu mi-ai spus, ce mai e cu logodna dumitale?
- Poftim, domnule profesor? nu auzi bine, Nerone Crețeanu.
- Intreb, unde ai ajuns cu logodna dumitale?... Studenta aia, draguță și isteță, despre care-mi vorbeai....

Toată veseliea lui Nerone Crețeanu, se fleșcăi ca o floare peste care a fost turnată leșie.

Monica îl ocolea. O văzuse de câteva ori, cu un tânăr pudrat, care semăna cu Jaque Catelain, și venea la Universitate, să o aștepte cu o mașină de sport. Nu chiar un Hispano Suisa, dar în orice caz, cu o mașină de sport, nou-nouță și nichelată ca o oglindă. Era desnădăjduit pe deoparte, că

toate planurile lui matrimoniale se sfârmau atât de brusc ; dar pe de alta, se mângâia că așa cel puțin, va intra din nou în simpatia profesorului.

De aceia, se grăbi, fără eroism, să exploateze măcar rămășițele mizere ale acestei nefericiri, arătând profesorului că i-a ascultat sfatul :

— Domnule profesor... Am înțeles de acum două luni gândul dumneavoastră și m'am executat. Ați avut dreptate: *Nu făcea pentru mine!* se lepădă, fără nici o remușcare.

— Ce nu făcea? Nu pricep... stărui cu bunăvoință Grigore Stolnicu. Mă tem că am fost rău înțeles. Părerea mea, e că viitoarea dumitale logodnică, are să fie o partidă eminentă.... Frumoasă, inteligentă, muncitoare, clasificățiile cele mai distinse... un adevărat buchet de calități. Dacă își dă doctoratul, nu este exclus să-i pregătim o carieră strălucită... Am să mai am nevoie de un asistent... o asistentă, în afară de dumneata...

Nerone Crețeanu, asculta cu inima strânsă într'o ghiară de fier, elogiile fericirii pierdute. Dar cum să o mai câștige îndărăt? De câte ori a voit să-i mai vorbească, Monica i-a răs în nas și i-a întors spatele, cu o piruetă în vârful călcânelor. Pentru totdeauna pierdută — de când s'a ivit individul cu mașina de sport.

— Nu-mi răspunzi, nimic? Incă odată te rog să știi că am fost rău înțeles, îl îndemnă profesorul. Haide, spune-mi când veți fixa logodna...

— Domnule profesor, cu toată părerea de rău, trebuie să vă mărturisesc că nu dumneavoastră, ci eu m'am înșelat... Nu e o femeie pentru mine. Prea ușuratecă...

— Sunt prostii tinerești, toate acestea! îl amenință glumeț Grigore Stolnicu, scoțând mâna înmănușată din buzunar și făcându-i cu degetul. Certuri-impăcări! Capricii ale vârstei! — îl îmbărbătă, gândindu-se că poate asistentul a dat prea mare și prostească importanță, vreunul flirt nevinovat al studentei Monica Harabagiu, cu tânărul sclivisit care o însoțea pe stradă după cum și el îi văzuse, acum câteva zile, când se ducea la medic.

La colț cu Calea Victoriei, își luă geanta din mâna lui Nerone Crețeanu și inzistă, încăodată :

— Ascultă sfatul unui om mai bătrân și cu mai multă experiență... N'ăș vrea să regreți toată viața, pe urmă. E o partidă minunată pentru dumneata. Doresc să se facă această căsătorie. Vreau chiar să se facă.

Nerone Crețeanu, rămase la marginea trotuarului, ghiontit de trecători și cu desăvârșire imbecializat. Cu toți dinții adunați în gură, atupați de buzele strânse, privea încrunțat forfota lumii ieșită în soare ca gângăniile primăverii. „Cum o mai conving eu acum, pe Monica? Nici nu vrea să se uite la mine... Nici nu vrea să-mi asculte un cuvânt... Mi-a trimis toate scrisorile îndărăt, nedescăcute.... Și cum îl mai împac eu de-acum, pe profesor?”

Vântul primăverii sbicise asfaltul. Femeile aveau ochii languroși și priviri lichide. Clacsoanele mașinilor se întreceau bucuroase și mai sonore, ca un orăcăit urban, desmorțit din îndelunga hibernare. Pe dinaintea lui Nerone Crețeanu, în mașina de sport nichelată ca o oglindă, înfundați până la bărbie în cutia metalică, trecură, Monica și tânărul cu pălăria violetă pe ochi. Monica surâdea fericită, cerului, soarelui, trecătorilor, primăverii.

Nerone Crețeanu, salută fără să-și dea sama.

Monica nici nu-l văzu.

* * *

— V-am recunoscut îndată! vorbi tânărul, dând vaza cu flori la o parte ca să aibă privirea liberă. Am asistat astă toamnă, la o conferință a dumneavoastră... Imi dați voie să mă prezint : Doctorul Mihai...

Grigore Stolnicu, nu auzi restul presintării, în zgomotul trenului trecând pe un pod sonor.

Erau în vagonul restaurant. Vecinul de masă, îi păru cu totul simpatic lui Grigore Stolnicu. Un adevărat tânăr de viitor, cuviincios, cu multă știință de carte și în curent cu o sumă de lucruri noi.

Un ceas îl ascultase, vorbind cu un prieten care s'a dat jos la Ploiești. De bună seamă și acela, tot medic, fiindcă toate chestiunile trecute în revistă, au fost numai de specialitate ; tratamente, teorii, experiențe, vitamine, glande cu secreția internă, comunicări care au revoluționat știința... Amândoi, erau întorși nu de multă vreme de la Paris. Și amândoi se arătau hotărâți să-și facă o carieră serioasă, cu muncă pe brânci.

Tânărul avea ochii verzi, inteligenți, figura fină și de-o ostenită distincție. De la Ploiești, decând se dăduse colegul jos, citise o publicație de medicină cu litere foarte mărunte. După chipul cum citea, metodic și subliniind unele pasagii, Grigore Stolnicu își întărise părerea bună despre el. Nu era frunzăreala generației grăbite de astăzi.

Un gând, îl îndemnă stăruitor, să afle și ce crede un asemenea specialist proaspăt, despre „cazul lui”. Mai ales că se întorcea în Capitală, după ce-și orânduise oarecare treburi în provincie, pentru a-și pregăti lipsa din țară, de câteva luni. Intrebă, folosindu-se de viclesugul clasic :

— Am înțeles, că sunteți specializat în boli de nervi, de creier, boli mintale... Cred că e cea mai frumoasă ramură a medicinei.

— Depinde... răspunse precaut tânărul.

Cu aceasta, Grigore Stolnicu nu aflase nimic. Insistă, încercând din alt flanc :

— Avem și noi un specialist cu reputație mondială... — și aci, rosti numele medicului-pitic.

Tânărul specialist se înveseli foarte. Lăsa cu totul la o parte, publicația medicală. Dăduse peste un subiect de discuție, care se vedea că-i era scump.

— *A fost un specialist cu reputație!... Nu mondială, cum se exagerează, dar pe vremuri cu îndestulă și meritată faimă. Astăzi însă, e un om sfârșit... Nu mai citește nimic. De douăzeci de ani, nu e în curent cu o singură descoperire. Metodele lui au rămas băbești, de pe vremea turcilor. Habar n'are, de ce se întâmplă pe lume... V'o spun, în cunoștință de cauză, fiindcă i-am fost intern la spital. Am lucrat cu el alături. Il cunosc, cum îmi cunosc buzunarul. E unul din cazurile cele mai caracteristice, pentru știința noastră balcanică... O carieră strălucită, toate promisiunile. Pe urmă, când au cucerit o situație, par cuprinși de-o paralizie. Lasă să treacă timpul peste dânșii. De altfel, e și un teribil maniac. Are preferințele lui, pentru anumite diagnoze. Bun rău ; potrivit, nepotrivit ; își bagă cu deasila pacienții în diagnoza lui ; vede nebuni, maniaci, semiresponsabili la fiecare pas... Are un carnet secret : pe fiecare client îl înseamnă, fixându-i un termen, când trebuie să explodeze nebunia, paralizia, însfârșit desnodământul... Câte odată o nimerește. V'am spus doar, că la începutul carierei a fost un element strălucit. Iar când nimerește, se bucură ca de-o victorie personală. Când îl vedeam vesel, circula între noi, la spital, cuvântul de ordine : „Să știți că lui Little Titch, iar i-a înebunit un client!” Dar nouăzeci la sută, din bolnavii sau presupușii bolnavi, înmatriculați în carnetul lui, refuză să înebunească. De aceia e foarte nefericit și le poartă un fel de ranchiună personală. Ce prescrie el? Plimbări, aer, mișcare, hidroterapie ; regim de sanatoriu, schimbarea ocupațiilor... Fleacuri. Sau toată specialitatea noastră, astăzi s'a concentrat în studiul glandelor cu secreție internă. Tot ce era inexplicabil și netratabil, se explică și se tratează prin secreția acestor glande. O adevărată știință nouă. Ii vorbești de asta. Strânge din umeri și suflă în palmă, ca puful de păpădie de pe coperta dicționarului Larousse. Nici nu vrea să știe. „Nu le cunosc — deci nu există!” Vă spun drept, domnule profesor, că sunt de compătimit nenorocirii care se află înscrisi în cazierul lui secret, așteptând, bieții, să le pună crucea roșie.*

Grigore Stolnicu înghiți un nod de iască, la gândul că se află trecut în carnetul secret al medicului pitic, așteptându-și crucea fatală.

Tot ce-i spunea tânărul acesta, cu proaspătă și multă învățătură, corespundea exact unei tainice preștiinți a lui. Cum se putuse încredința oare, pe mâna unui asemenea maniac? E în stare să înebunească un om teafăr, numai ca să-l poată înscrie în catastiful lui din sertar.

Tânărul, aprinse o țigară și privea nepăsător, pe fereastra vagonului, perindarea câmpurilor spalate de ploaia caldă, unde iarba dăduse colț verde și crud. Nu bănuia nimic din ceiace răstur-

nase atât de ușuratec în sufletul omului, grav și cărunt, din față. Când șesurile rotite în jurul trenului, nu-l mai distrară, despături publicația de specialitate și începu să citească atent, ultima comunicare la Academia de Medicină din Paris, asupra unor ciudate turburări din secreția glandelor endocrine.

Grigore Stolnicu apucase să comande și să deșarte un pahar de limonadă, cu multă lămâie și puțin zahăr. O ceruse rece de tot, de la gheață, iar acum simțea limonada în stomah, ca o pungă de lichid, ostilă și acră, pe care are s'o poarte așa toată viața.

Fericea clipa, când i-a dat gândul să ceară părerea acestui tânăr savant, lipsit de prejudecăți și tobă de carte. Altfel s'ar fi potrivit piticului maniac, să piardă câteva luni din viață în cine știe ce sanatoriu care exploatează fără de niciun scrupul orice prim venit — și poate ar fi ajuns un ipohondru, prin sugestie.

În gara de Nord, coborî cu multe hotărîri schimbate. După ce-și luase ziua bună de la tovarășul de masă, regretă că nu i-a cerut încă odată numele și nu l-a întrebat de adresă. Un medic ca acesta s'ar fi convenit să consulte, nu fiindcă într'adevăr își mai simțea acum vre-o meteahnă a facultăților, dar așa, ca să fie achitat cu propria lui conștiință. Însă medicul se pierduse înghițit de mulțimea revărsată pe peron.

Legănat și smuncit de viragiile zănatice ale taxiului, slobozit printre tramwaie și alte mașini, spre casă, Grigore Stolnicu se felicita că n'a spus nimănui nimic precis, nici Ameliei, nici asistentului, despre proiectata plecare și data plecării. Foarte vag, vorbise numai despre nevoia unui repaos... Era foarte ușor, să explice că amână acest repaos pentru vacanța de vară. De altfel, n'are de dat nici o socoteală, nimănui.

La masă, se afla invitat astăzi și Nerone Crețeanu. Il găsi așteptând în biroul lui, cu un vraf de cărți înaintea, scoțând însemnări pe foițe dreptunghiulare de hârtie, ca un harnic muncitor învățat să nu piardă timpul. În loc să-l încânte această vrednicie a asistentului, Grigore Stolnicu simți o inexplicabilă nemulțumire. Numai o umbră — dar prezentă și supărătoare, ca un ghimpe de scaiu intrat în palmă, care nu doare, dar jenează.

Asistentul lucra la biroul lui, ca la dânsul acasă!

Era un fel de luare în posesiune. Poate îl și aștepta să moară ori să intre într'o casă de sănătate, ca să-i moștenească îndată catedra. Dar vor vedea toți cum se înșeală în această nerăbdare! El e sănătos tun și nici nu și-a dat încă măsura. E mai sănătos de cum s'a simțit vreodată.

La masă, povesti cu poftă, ca să dovedească tuturor robusta dispoziție, unele observații hazlii din viața orașelului de provincie, unde a pierdut degeaba două zile. Era voioasă și Amelia, ridicată din pat de o săptămână, cu obrații înviorați, de când se întorsese la tratamentul medicului care o îngrijise trei ani. Clo-clo, inaugurând un scaun înalt, cu roțițe și cu minusculă măsuță făcându-i barieră la piept, lua parte și dânsa la acest prasnac al întoarcerii, gângurind și cerând scăunașele de cristal, solnița și o sumă de alte încântătoare jucării.

Grigore Stolnicu se afla astfel în mijlocul familiei cu tihnitele ei mulțumiri: Amelia era mai bine; copila începuse să nu se mai apere scâncind, de îmbrățișarea lui; el însuși scăpase de năluca boalei care exista numai în capul medicului-pitic și maniac; își avea asigurată fidelitatea de cățel a asistentului, și cu toate acestea o nelămurită apăsare, îi făcea voioșia silnică. Simțea o greutate rece și nefăcând parte din el, ca punga de limonadă înghețată și acră în stomah, așa cum i-a rămas din vagonul restaurant.

Amelia îl privi de câteva ori, lung, cu atenție și nedumerire. Găsea ceva schimbat în figura lui Grigore Stolnicu și nu-și putea da seama, ce. Deodată se luminează:

— Nu știam ce e străin, în figura ta, Grigorel. Acum, m'am lămurit... Ți-ai tuns mustața mai scurt.

Grigore Stolnicu, recunoscă într'adevăr, că în orașelul de provincie, bărbierul îi șonțise mustața, încât a trebuit să o rețeze mai scurt. Un dobitoc, bărbierul!

Cu frivolitatea irezistibilă a femeii, Amelia găsi că bărbierul n'a fost atât de dobitoc :

— Dimpotrivă. Eu cred că te avantajează așa... Poate ar fi chiar bine, într'o bună zi, să-ți-le razi cu totul!... Ai început să ai prea multe fire albe, dragă Grigorel... Și pe urmă, cine mai poartă astăzi mustăți?... Conducătorii de tramvai și funcționarii de gară... Spune și dumneata, domnule Crețeanu, dacă nu ești de aceeași părere?

— Evident, doamnă... Mustața e condamnată astăzi și de modă și de igienă. Cred că domnul profesor, ar arăta cu cincisprezece ani mai tânăr...

Punga rece și acră de limonadă, din stomahul lui Grigore Stolnicu, a crescut, inundându-i toată ființa. Intr'o fulgerare, a văzut și a priceput totul. S'au înțeles așa dar să-l facă și pe dânsul ridicol, ca pe Ghiojdeanu și ca pe orice soț imbecil.

Realitatea îi apărură zdrobitoare și irevocabilă.

De vreme ce e sănătos și nu e vorba de o bolnăvicioasă pornire de a construi argumente inventate din vânt, cum pretindea medicul-pitic și maniac; atunci simplu, ca o concluzie matematică și indestructibilă, rămâne cealaltă realitate. Așa cum a văzut-o și a știut-o el, din vreme, cu luciditatea lui sănătoasă. *Toți îl înșeală...* Amelia, care prea repede s'a însănătoșit, îndată ce i-a redat medicul ei sclivisit și afectat și îndată ce l-a primit iarăși în casă, pe Nerone Crețeanu. Asistentul acesta ipocrit și ingrât, care s'a instalat din nou în casa lui, la masa lui, la biroul lui; așteptând poate să-i ia nu numai catedra, dar nerăbdător și locul soțului aci, în patul lui.

Roti o privire amară tuturor, coalizați să-l înșele și să-i fure, viața, cinstea și toate bunurile pământești.

Crudă și răsbunătoare, privirea stărui mai îndelung, asupra fetei care ținând în amândouă mâinile câte un scăunaș de cristal, îi râdea nevinovat cu dinții ei mici, dar lați și verzui ca jumătatea bobului de cafea crudă; micșorându-și ochii albaștri-apoși, care nu seamănă nici cu ochii lui, nici cu ai Ameliei, ci cu ochii decolorați, de gânsac, ai lui Nerone Crețeanu.

Impinse farfuria, cu prăjitura neatinsă.

* * *

Din ziua aceia, existența lui Grigorel Stolnicu, deveni un joc spasmodic între tăiușuri de cuțit.

Se deștepta noaptea, cu o tresărire speriată. Pipăia alături, locul Ameliei. Prin somn, și-l închipuia fără să știe de cel, gol. Avea sentimentul că lipsește. Că poate a murit de mult, lăsându-l într'o singurătate dureroasă, după atâta viață și atâtea deprinderi împreună. Sau, poate că a dispărut pe când el dormea să fugă la unul din amanții pe care n'are să-și știe niciodată.

Spaima se risipea îndată ce mâna atingea trupul cald și înădușit al femeii. Răsuflea ușurat. Asculta suspinul Ameliei prin vis. Presimțirea nu era pentru această noapte — dar îl pregătea de pe acum, pentru nopțile când într'adevăr, mâna întinsă din obicei să descopere prezența fidelă, nu va mai găsi decât vidul negru și ireparabil.

Spaima se risipea; însă în aceeași clipă năvălea în loc, asaltul întrebărilor fără răspuns.

Se ridică într'un cot, să privească femeia dormind, cu respirația ei șuerătoare de bolnavă. În lumina albăstruie a becului de noapte, ființa dealături îi apărea enigmatică și misterioasă. N'a știut niciodată într'adevăr, ce gândește, ce simte. Ce-a fost. Și n'are să știe niciodată. E ascunsă, în trupul și în gândul acesta, o viață secretă și impenetrabilă, pe care are s'o tănuiască mai departe, până la sfârșitul vecilor, ducând-o cu dânsa, în pământ.

Câte odată, o ura cu o crudă înverșunare. Il împingea îndemnul să o deștepte, sguindu-i o și prin surpriză, înainte de a se desmetici, să-i smulgă adevărul. Atunci, era sigur că acest adevăr, e netrebnic și desfrânat.

Altădată, somnul femeii cu vinele golite de sânge și osândii la atât de apropiata moarte, îl înduioșa până la lacrimi. Iși dădea seama că o torturează fără nici un temei, potrivitându-se unor

năluciri nebunești. Ar trezi-o și atunci, dar nu cu o smuncitură de judecător care deșteaptă condamnatul în zorii execuției, ci cu vorbe blânde și cu o ușoară atingere, ca să-i spovedească totul cu umilință, cerându-i ertare și plângând amândoi.

De cele mai multe ori însă, cu neînduplecată căinoșie, dorea s'o știe moartă mai repede, ca să sfârșească întreg supliciul.

Punga rece și acră de lichid, din stomahul lui Grigore Stolnicu nu s'a mistuit nici acum. Ii stă străină de trupul lui, introdusă ca să-l izoleze cu prezența-i ghețoasă și ostilă, de căldura întregului univers.

În tăcerea compactă a nopții, se aude numai geamătul depărtat al unei goarne de automobil. Respirația neregulată a bolnavei. Pașii unui trecător singuratic, pe asfaltul ud și sonor. Grigore Stolnicu se răsuțește fără ogoire, întorcând perna cu fața răcorită în sus, închizând ochii să cheme somnul, alungând toate gândurile și lăsându-se furat de toate. În acelaș singur ceas de noapte, are convingerea nestrămutată că femeia dealături i-a fost de cea mai sfruntată necredință treisprezece ani; și îndată, a căpătat dimpotrivă convingerea, că toate acestea nu sunt decât născocirile unei închipuiri bolnave.

Dimineața, îl găsește ostenit și posac. A albit. E mai tăcut și mai dușmănos: privirea are o fixitate bănuitoare, de surd. Privire care împietrește surâsul și bunăvoia pe toate figurile unde s'a oprit stăruitoare, parcă să cerșească: „Spuneți-mi odată adevărul și deslegați-mă din această în-doială mai chinuitoare decât decât adevărul cel mai crunt!”

Dar toți ochii nu vor să înfrunte privirea arsă de muncile iadului, și nimeni nu-i poate răspunde.

Medicul-pitic, l-a sunat într'o zi la telefon, întrebându-l cu o mirată dojană, de ce n'a venit cum fusese vorba.

Grigore Stolnicu a răspuns că n'a terminat, că are să vadă, că mai e încă timp.

— Biii-nee! a pițigăiat amenințător în pâlnie, glasul piticului. Dumneata fă cum crezi. Eu mi-am făcut datoria. Și-ți doresc, să auzim de bine!

Urarea nu mai ascundea mușcătoarea răutate. Grigore Stolnicu trânti receptorul. Înțelegea prea bine, cât de nerăbdător era maniacul să-i pună mai repede cruce, în carnetul din sertar!

Dar cu el, nu va isprăvi atât de ușor! Aceasta și-o spunea cu tărie, luptând cu el singur, între cele două îndoeli.

În câteva săptămâni, fu pe rând hărțagos și umil, căutând oamenii și respingându-i; schimbându-și dintr'o clipă în alta purtarea, încât colegii începură să-l ocolească. Studenții se răriră la cursuri, de teama izbucnirilor iritate, când i se năzărea că unul șoptește vecinului ceva pe socoteala lui — desigur a lui și a Ameliei — sau că altul stă necuviincios, într'un cot.

Asistentul nu mai știa cum să-i intre în voie. Căuta să-i ghicească gândul din ochi. Slăbise și el. Elevii care aflaseră povestea cu Monica, îi scorniseră porecla de „cotoiu amorezat”. Nerone Crețeanu își purtă porecla cu resemnare. Primăvara, cu flori de liliac și cu nopțile de culoarea stânjinelului, trecu posomorită peste dânsul, lăsându-l în urmă, cu un pardesiu jerpelit, cu galoșii și umbrela lui didactică.

La alegerile de la Academie, Grigore Stolnicu luptă cu o energie desmorțită și rea, să aleagă în locul medicului pitic, un istoric ardelean care tipărise în tinerețe niște condici găsite în clopotnița unei biserici.

Triumfă și o zi fu bucuros, cu privirea întinerită. Punga ghețoasă și acră din stomah se topise.

Seara, cuprins de remușcări, intra acasă cu toată înveselirea uzată și din nou, cu prezența ostilă din pântec, izolându-l de tot Universul.

În casă, pusese stăpânire o tăcere glacială. Slugile vorbeau în șoapte. Il ocoleau. Lipsite de supravegherea Ameliei, mereu bolnavă, lăsau praful să se aștearnă pe mobile, paiajenii să-și întindă pânzele. Se auzia câte-un bonzăit de muscoiu prins în plasă, ca arcușul unui contrabas. Totul avu înfățișare de paragină și de pustiire pretimpurie.

Fetița creștea murdară, neschimbată ; cu urme uscate de dulceață pe obraji, cu șorțul sleios, cu nasul smârcăit.

În lumea aceasta, Grigore Stolnicu, intra și ieșea, absent, cu privirea mocnită și fixă, care nu vedea nimic, dar întuneca deodată bunăvoia trecătorilor și pune peste tot ; peste lumina primăverii și parfumul jilav al florilor, peste sglobia sburdăciune a animalelor și peste toată proaspăta încântare a vieții, o ploaie opacă și rece, de cenușă. Totul devenea în jurul lui și în urma lui, posac și mort.

Intr'o dimineată, la bărbier, când era gata și meșterul se pregătea să-i desfacă cerșaful de la gât, îl opri. Cu un „A!” ca și cum și-ar fi uitat, din distracție, o hotărîre demult luată, porunci să-i dea mustața jos. Nu se gândise la aceasta, nici cu un minut măcar, înainte. Se decise neașteptat, numai ca să-și dovedească așa, că el nu e ca Ghiojdeanu, soțul imbecil, care s'a lăsat dus de alții să-și lepede cea mai frumoasă barbă din Capitală. El făcea așa, fiindcă așa voia.

Bărbierul nu așteptă să fie de două ori rugat. Cu toată bucuria scandaloașă a breslei, decâte ori i se oferă o asemenea operație care transformă comic mutrele clienților, strigă vesel băiatului să-i aducă foarfecele și briciul.

— Chiar demult mă gândeam să vă propun aceasta, cucoane Grigore! îl asigură foarte amabil bărbierul, trăgând briciul pe cureaua lată. Aproape nu mai avem clienți cu mustăți... cât despre cei cu barbă, au rămas mai puțini decât au rămas capete încoronate în Europa! o întoarse satisfăcut de această analogie din domeniul almanahului de Gotha, căutând prin oglindă, ochii profesorului, să vadă dacă a știut să prețuiască finețea glumei.

Pe urmă, sub beneficiu de informație :

— Tot la noi, și-a dat barba jos și domnu Ghiojdeanu de la Casație... Cel cu cuconiță frumoasă și dată 'n draci!

Grigore Stolnicu, simți punga de limonadă, congelată și oțetită din stomah, crescând mai mare ca un balon captiv.

Dar din clăbucii săpunelii de frișcă, putu să-și admire în oglindă, progresiv, toate fazele schimbării la față. Acum, avu și el o figură golașă, vânăta sub nas, ca un obraz tăbăcit, de actor scăpătat.

Acasă Amelia nu-i spuse nimic. Nici nu se bucură, nici nu se miră. Păru că n'a observat, fiindcă știa acum că orice cuvânt, e pentru Grigore Stolnicu un prilej de iritare. „Prefăcuta!” — pufni ciudos bărbatul. „Abia așteaptă să dea ochi cu Nerone Crețeanu, ca să se minuneze cum de le-am luat înainte”. Pe urmă, se gândi la informațiile confidentiale ale bărbierului. „Ghiojdeanu, de la Casație... cel cu cuconița frumoasă și dată 'n draci!” Desigur tot așa, va povesti și despre el, altor clienți : „Tot la noi, și-a dat mustața jos, Grigore Stolnicu, profesorul universitar... cel cu nevasta mălăiață, dar care-l înșeală cu asistentul și cu toți băiețandrii de pe la Facultate”.

Spunându-și aceasta, Grigore Stolnicu simțea mereu nevoie să ducă degetele la pielea întinsă și goală, rece și încă usturând, de sub nas ; exact cu observase că făcea Ghiojdeanu de la Casație, când își desmierda în vid, barba absentă.

Doica se cruci, când văzu minunea. Lăsă fetița în scaldătoare și ștergându-și mâinile cu poalele șorțului, fugi la bucătărie să ducă înaintea tuturor vestea, că : „Nebunul și-a ras mustățile și acuma e o strămbătură, ca un aftior dela Moși!”

* * *

O singură deslegare își știa Grigore Stolnicu, iar aceia, din întâmplare, devenise imposibilă.

Să găsească medicul tânăr, cu știința proaspătă dar chibzuită, din tren. Să-i expună de-a fira 'n păr, toate întâmplările și să afle ce e adevărat și ce e nălucire, din această absurdă măcinare a vieții lui. Numai acela l-ar înțelege, și numai în acela ar avea încredere.

Dar unde să-l găsească, fără să-i știe numele, într'un oraș de un milion de locuitori? Poate nici nu era din Capitală. Nu spusese nimic despre aceasta... Il chema Mihai... Mihai și mai cum?

A cercetat să afle, cum s'au numit toți internii medicului-pitic, în ultimii șapte-opt ani. Parcă intrase în pământ. Pe stradă, scormonea atent toate figurile trecătorilor, nădăjduind să-l întâlnească neașteptat. Cu cât treceau zilele, cu atât i se înfigea mai nestrămutată siguranța că va fi destul să-l afle, și totul să se lumineze miraculos cum se ridică negura, de pe privirile orbilor tămăduiți.

Intr'o zi, a încercat să-i dea de urmă, chiar de la medicul-pitic. L-a chemat la telefon și fără să-i spună cine vorbește, l-a rugat :

— Domnule doctor... Ați avut acum câțiva ani, un intern. Înalt și subțire, cu ochii verzi, un tânăr care a plecat pe urmă la Paris. Aș dori să știu de la dumneavoastră, unde l-aș putea afla. Se numea Mihai... Mihai...

— Ce sunt idițiile astea? se răsti pițigăiat medicul-pitic, din celălalt capăt al firului. Drept cine mă iei? Ce e la mine, birou de informație?

Se auzi aparatul acățat furios și Grigore Stolnicu nu mai avu de unde să afle urma providențialului tămăduitor.

Rămase să lupte numai cu propriile și clătinatele lui puteri.

Nu mai lucra nimic. Apărea pretutindeni unde nu-și avea locul, ca un strigoiu, purtându-și punga ostilă și ghețoasă din stomah și întrebările fără deslegare din creier, mut și cu articulațiile țapene. Pândea în toate privirile să citească o fărimitură din dovada cea mare : un semn de înveselire răutăcioasă, cum sunt întâmpinați toți soții de teapa lui și a lui Ghiojdeanu. Ascuția auzul, să fure din treacăt o aluzie ori o glumă. Răscoli toate sertarele. Căută să cumpere slugile, ispitindu-le cu întrebări întortochiate. Se întorcea, o jumătate de ceas, după plecare, în vârful pașilor, dând neașteptat ușa de perete.

Ostenit, câteva zile nu se mai îndoaia că toate bănuielile lui sunt scorneli ale închipuirii aprinse ; și era încă mai nemângăiat, fiindcă aceasta însemna că adevărate au fost profețiile medicului-pitic și insuportabil, și că se apropie scadența când peste numele lui, în carnetul secret, va pune crucea cea roșie. Și iarăși zilele treceau între o îndoială și alta.

Se trezea numărându-și pașii până la colțul străzii : „Dacă sunt cu soț, înseamnă că m'a înșelat. Dacă sunt fără soț, înseamnă că a fost numai o închipuire”. Trișa, făcând pașii ultimi, mai mari, ca să iasă cu soț. Acelaș pariu cu sine însuși, îl încheia de la numărul automobilelor și trăsurilor. Când numărul era fără soț, se amăgea singur, spunându-și că n'a înțeles așa, ci să adune fiecare cifră a numărului în parte, ca să dea totalul cu soț. Căci atunci mai mult îl alinau aceste fragile indicii, că Amelia l-a înșelat, decât gândul încă mai plin de spaimă, că de atâtea luni trăește într'o bolnavă lunecare a minții.

Decanul, îngrijorat de înfățișarea de strigoiu, îl trase într'o zi în colțul cancelariei și cu familiaritatea lui proteguitoare, de om bătrân, îl sfătui să se odihnească, să-și ceară un concediu și să se cruțe de surmenaj.

— Mai lasă rând tineretului! îl sfătui, el, care nu lucrase toată viața decât o broșurică de două duzini de pagini : o teză de doctorat.

— Dar n'am nimic... Mă simt foarte bine! se apăra cu încăpățănare Grigore Stolnicu.

Și minți :

— Par așa, distrat și preocupat, fiindcă mi-e nevasta bolnavă... Dumneata știi cât ții eu la nevastă-mea și cât de strâns e menajul nostru... — stărui, cercetând în ochii decanului, să afle semnul imperceptibil de înveselire și de compătimire, când l-a auzit vorbind despre menajul lui „strâns” ; atât de strâns încât Amelia l-a înșelat cu cine a voit și cu cine n'a crezut.

Dar bătrânul îl privi pe sub ochelari, cu bunătate și cu sinceră participare la această durere :

— Am auzit, dragă Stolnicu. Am auzit și m'am întristat. Poate e bine să o duci într'un sanatoriu. În orice caz, tu ai datoria să te cruți. Nu numai pentru știința noastră și pentru Universitate, dar gândește că ai un copil... Aceasta, pentru un părinte, e mai important ca toată știința și toate tipăriturile! îl bătu pe umăr cu sfătoasă simpatie.

„Știe! Sunt sigur că știe tot. Dar e viclean vulpoiul bătrân ; nu-i poți scoate un cuvânt!” gândi Grigore Stolnicu, depărtându-se și întrebându-se dacă nu cumva decanul i-a adus aminte în batjocură, că are datoriile de părinte.

Iși făcuse obiceiul să se întoarcă acasă prin Cișmigiu. Grădina cu băncile sub copaci umbroși, cu aleele de trandafiri și cu jocul gureș al copiilor, îi risipea pentru câteva clipe, mohorala din ochi și acreala întrebărilor fără răspuns.

Poposea pe o bancă, între pensionari care citeau gazeta, guvernante care brodau și perechi care-și șopteau. Urmărea pierdut, jocul unui copil cu cercul, goana altora ; în fund legănarea tremurată a apei sub sălciile pletoase.

O împăcata acalmie îl cuprindea ca o ațipeală. Soarele îi încălzia blând obrazul ras și îmbătrânit surprinzător în câteva luni : torpoarea îi intra în vine ca o doctorie alinătoare. Ce bună și divină, ar fi încă viața, dacă nu s'ar fi iscat toate chinurile acestea din senin! O fetiță venea să-l privească ținând cercul cu mâna la spate, până se hotărește să-l întăbe :

— Dacă vrei mata, domnule, te rog spune cât e ceasul?

Grigore Stolnicu îi spunea cât e ceasul și o desmierda pe creștetul mățâsos. Așa va fi, peste trei-patru ani și copila lui. Copila lui? A lui sau a cui?

Întrebarea îi oțără dintr'odată sufletul și toată grădina își împăclia lumina, sur, într'o ploaie de cenuse.

Acum e pe o bancă singuratică, spate în spate, cu doi tineri care-și vorbesc în șoaptă.

Iși dă silințele să n'audă din discreție ce vorbesc ; dar aude fără să vrea. Glasul bărbatului îi pare cunoscut. Păcat că nu se poate întoarce să-l vadă, ca să verifice dacă într'adevăr are de unde cunoaște glasul, ori e numai o părere. Și ce spune?

— Muștră, dă sfaturi femeii :

— „...nu trebuie să te lași invadată de această tristețe. Am să-ți aduc mâine o carte și am să te rog să citești un capitol pe care l-am subliniat. O carte foarte ingenioasă și foarte simplă. Adevărată evanghelie pentru vremurile noastre. Chiar se numește „*Remède a la vie Moderne*”. Acolo ai să afli cum pofta de viață și veselia, le poate căpăta oricine, numai să vrea. O cură de răs. Acesta e secretul. Nu. Nu! Te rog să nu surâzi cu disprețul acesta posomorât. E foarte adevărat și foarte simplu. Se află citat cazul unei doamne, copleșită de dureri fizice și morale, de nenorociri în familie, de insomnii, de disperare, de dispepsie și de tot ce poate împinge un om la sinucidere. S'a salvat singură, impunându-și să râdă măcar de trei ori pe zi. Uite așa cum râzi acum! (Într'adevăr se auzi râsetul neîncercător, dar voios, al femeii). A ajuns așa la un fel de antrenament de răs. Întâi bărbatul și copiii s'au minunat de asemenea idee ridicolă. Pe urmă, partea comică a acestui tratament, a făcut să râdă și soțul și copiii, de câte ori o vedeau, contaminați. Bărbatul o întreba râzând cum stă cu râsul ; copiii isbucneau și ei în răs. Se întrebau unul pe altul, de câte ori au răs pe zi. Și râsul se instalează în întreaga casă. Bolnava n'a mai cunoscut ce e aceia insomnie, dispepsie, melancolie, migrenă : — în scurtă vreme întreaga casă a luat altă înfățișare și viața alt ritm. S'a transformat și bărbatul. Copiii bolnavei au fost poreclite „*les fillettes qui rient toujours*”. Iată ce ar trebui să încerci... Și uite, sunt atât de sigur de rezultat, încât dacă ne dăm întâlnire tot aci, peste două luni, îmi pun capul că ai să fii alta!

„Ce imbecil!” gândi cu dispreț, Grigore Stolnicu, auditor involuntar al acestei predice pentru răs.

Cei doi se ridicară. Iar spre uimirea lui, Grigore Stolnicu, văzu că imbecilul care vorbise, era chiar medicul cu ochii verzi, din tren, pe care îl căuta de atâtea săptămâni fără isbândă. Se ridică, mergându-i cu câțiva pași în urmă, hotărât să-i vorbească îndată ce se va depărta de femeie. Dar în poarta Cișmigiuului, tânărul opri un taxi și se urcă împreună cu femeia, înainte ca Grigore Stolnicu să poată face un gest și să-l oprească.

Astfel, omul său providențial, se pierdu din nou, fără urme, în norodul Capitalei, pe care statistica îl fixează la un milion de suflete.

— Cură de răs! O invenție grotescă și lipsită de orice seriozitate... monologă Grigore Stolnicu, mărturisindu-și că după această istorie, încrederea sa în specialistul cel tânăr și dobă de carte, a scăzut mult în nivel.

Totuși, acasă, cu ușa încuiată, în fața oglinzii, încercă să râdă. Râsul fu schimonosit și ridicol. Întâia oară se apropie mai bine, să-și cerceteze cută cu cută și trăs cu trăs, toată figura atât de ruinată în câteva luni. Nu-și mai recunoștea ochii cu privirea grea și opacă. Săpăturile din colțul gurei, creșturile din jurul ochilor, pleoapele ca foaia de gutapercă boțită. O ruină de om — aceasta era! Din ce drojdie de inconștiență, ar mai găsi puterea încă să râdă craniul acesta, cu pielea prea largă? Și gândul stupid să-și radă mustața, încununase toată ruina, ca să-i ia dreptul de la orice înduioșare, să-i facă mutra aceasta caraghioasă și de batjocura lumii.

Grigore Stolnicu fu cuprins de o mare milă pentru el, și simți o mai mare ură împotriva Ameliei, împotriva lui Nerone Crețeanu, împotriva medicului-pitic, împotriva întregii conspirații care-i pregătise cu atât de rece neîndurare, prăbușirea.

Câteva zile fu urmărit de râsul tuturor. Râsul acela bestial și victorios, care desvelește dinții și scutură trupurile în icneli spasmodice. Cu încruntare, cum ar analiza o jalnică infirmitate a semenilor săi, spionă toate râsurile și descoperi amănunte uimitoare, până atunci ignorate de el. Le clasifică metodic și știu îndată să le categorisească în familii aparte; râsul viclean și râsul prostesc, râsul perfid și râsul răutăcios, râsul ipocrit și râsul arrogant, râsul mios și râsul brutal, toate dând pe față apucăturile ascunse ale indivizilor, trădându-le un viciu și o meteahnă secretă. Și toate degradând omul, dovedind o nevrednică degenerare... Animalele, care singure trăiesc viața cu gravitate, nu cunosc râsul. Aceasta e superioritatea și puritatea lor.

Pe stradă, la cursuri, purtându-și punga dospită și rece din stomah, cu privirea mocnită, Grigore Stolnicu țintuia dușmănos și disprețuitor fiecare început de răs, iar râsul deodată se stîngea pe buze, umilit și parcă desvinovățindu-se. Din puterea aceasta nouă, de a ucide râsul, Grigore Stolnicu își făcu un fel de voluptate. Se apropia de omul, de femeia, de copilul care râdeau și cu privirea lui grea și încruntată, stăruia să-i readucă la demnitatea gravității omenești. Omul, femeia, copilul, simțeau veselia opărită ca de-o leșie, sub această privire înghețată, tăceau molipsiți de posomorala necunoscutului acestuia ciudat, gândurile se întorceau deodată numai la lucruri des-nădăjduite și irevocabile; iar atunci Grigore Stolnicu, întorcea spatele, purtându-și aiurea traista acră de limonadă, din stomah și privirea care oțetea toată voioșia Universului.

În timpul acesta, întrebările vechi nu-l mai chinură. Nu mai luptă între cele două îndoeli. Descoperi chiar, că singură Amelia e făptura aceia rară și cu îndestulă demnitate omenească, pătrunsă că nu toate nimicurile sunt un prilej pentru degradarea râsului. Ea era tăcută, gravă și nu mai râdea acum niciodată. Ii fu recunoscător și pentru un timp, o iertă.

Atunci, în acel miez de vară, a avut loc Congresul internațional al Filologilor. Cu o scuturare, din rămășițele intacte ale vechei lui pregătiri, Grigore Stolnicu făcu o comunicare întâmpinată de unanime aplauze. Toți savanții streini fură impresionați de acest ascet al științei, cu figura austeră și privirea grea de gând. Seara a avut loc un banchet și o recepție. Grigore Stolnicu, în fracul rămas larg, venise însoțit de Amelia, căreia de două săptămâni boala îi îngăduise armistițiul și căpătase învoire de la medic, să iasă din casă.

Tacâmul lui la banchet, fu într'un loc de cinste. Un belgian, se ridică să închine pentru această glorie a științei românești și a științei europene.

Grigore Stolnicu, în haina neagră, prea largă, nu ascultă, cu desăvârșire absent de la toastul înflăcărat al confratelui cu bărbia roșcată. Ochii se sileau să țintuiască, aducând la realitatea demnă, o scenă scandalosă din celălalt capăt al mesei. Acolo, Amelia, în rochia decoltată, pe sânii slabi și topiți, râdea fără nici o pudoare, la șoaptele ghiduse ale unui tânăr ras, pudrat și pomădat.

Il cunoștea ; un profesor impertinent, de la Strasbourg, care la toate debaterile congresului s'a ilustrat cu întreruperi care-au stârnit ilaritate.

Amelia, îl asculta cu ochii în jos, frământând între degete colțul șervetului, pe urmă isbucnea surd, nestăpânit, în hohot desfrânat, care nu contenea decât când ducea batista la gură să-și înăbușe tusea. Cunoștea bine râsul acela : râsul lubric al femeilor când sunt ațâțate. Și toată îndoiala adormită, se deșteptă din nou în cugetul lui Grigore Stolnicu. Deveni din nou, nestrămutată siguranță. De bună seamă și-au și dat întâlnire undeva, mâine, la un otel, fără nici o rușine. Imbecilul s'a lăsat înșelat de fardul de pe obrazul femeii, de roșul buzelor și de vâpseaua neagră a genelor : nu știe cum arată acasă Amelia, decolorată și molăie, când își spală toată această frumusețe factice, în lighean. Ea, abia respirând cu jumătățile ei de plămâni...

Nu observă când închinarea pentru el, sfârșise. Se ridică se întindă cupa, numai fiindcă se ridicaseră toți. Vecinii fură încă odată impresionați, de atâta modestie care nu se lăsa turburată de deșertăciunea laudelor.

Când banchetul luă capăt și toți începură să circule, adunați în grupuri, Grigore Stolnicu pândi mai departe desgustătoarea pereche : Amelia și profesorul tânăr și impertinent de la Strasbourg, care n'o slăbia, râzând amândoi, râzând cu odioasa lor nerușinare.

„Așa dar, tot acesta e adevărul. Intotdeauna m'a înșelat și mâine va face-o încăodată!” — își spunea Grigore Stolnicu, în mașină, spre casă, clătinat la viragii încât i se sgâlțîia punga acră și ghețoasă din stomah, alături de Amelia, scuturată de dânsa de un fior și răscumpărându-și toată înveselirea și uitarea de câteva ceasuri, cu o tusă seacă și interminabilă.

Grigore Stolnicu se bucură că atât de nesfârșit tușește. Nu era oare aceasta o justă și încă o prea blândă expiere? Poate numai se preface că tușește, ca să-i alunge orice bănuială și să-i deștepte compătimirea. Iar mâine, va găsi un pretext, să iasă din casă și să se întâlnească la cel dintâi otel, cu flecarul acela pomădat, care desonorează știința franceză. „Am s'o închid în cameră. Nu permit!” — hotărî, cu tărie.

Dar nu fu nevoie să o închidă în cameră. In aceiași noapte, Amelia vărsă un lighean de sânge și medicul chemat din somn, rămase până dimineța, consumând o cutie de fiole cu injecții.

Grigore Stolnicu dormi tun. „Va să zică nu poate ieși din casă. Imbecilul cel pomădat, poate s'o tot aștepte”. Acesta îi fu singurul gând și constatarea îl mulțumi din cale afară.

A doua zi, medicul, înainte de a pleca își ceru învoire să-i vorbească mai îndelung în birou. Grigore Stolnicu îl pofti să stea, fără prietenie, fiindcă și acest Alfons Grigoriu, făcea parte din neamul cel mai insuportabil de indivizi : un om de nimic, un flecar, un tip care jumătate de zi e încântat, fiindcă a putut plasa un calambur idiot.

Doctorul Alfons Grigoriu, n'avea de plasat de astădată nici un calambur.

— Domnule profesor, spuse, am datoria să vă previn. Știința mea a făcut tot ce era posibil... Dar știința din nefericire nu poate săvârși minuni. Am luptat până la ultima limită... Vă spun ca să vă luați toate măsurile din vreme... Pacienta mea este pierdută... Chestie de câteva zile, poate de câteva ceasuri... Poate are rude, vr'o dorință ultimă. Voi căuta zilele acestea să vă stau cât mai mult la dispoziție. Un telefon, și sunt aci... Sper că veți înfrunța nenorocirea care vă lovește, dar era de așteptat, cu toată fermitatea. Insfârșit, sunteți un om tare, știți că viața...

Doctorul Alfons Grigoriu, sfârși cu un gest vag din mână, emoționat, fiindcă era atașat de bolnava căreia trei ani și mai bine îi prelungise zilele. Scutură a îmbărbătare mâna soțului.

Grigore Stolnicu, rămase privind-l la fereastră cum se depărtează pe stradă, pe urmă se așeză la birou cu fruntea prinsă în pumni. Il găsi noaptea așa. Se mișcă greu de toate muștrările care acum se căseau în toată înfiorarea. O torturase în jumătatea aceasta de an, cum nu-și va ierta niciodată. Biata Amelia!... Nu are pe nimeni. I-a spus medicul să cheme rude, să-i prevină vre-o dorință ultimă. Nu există nimeni în afară de el și de fetiță, s'o plângă ; și ce dorință ultimă, ar

mai putea avea?... Merse în vârful picioarelor și desprins încetisor ușa. Amelia era cu ochii deschiși, înconjurată de lighene, de comprese, veghiată la căpătâiu de fata din casă...

N'avu curaj să se apropie. Amelia îl chemă cu ochii. Înaintă, neștiind ce să facă cu mâinele și ce să rostească.

— Grigorel... Nu e nimic... îl îmbărbătă tot femeia... Șezi lângă mine... Așa... Și acuma prinde-mi mâna... Cum ai slăbit tu, Grigorel... După aceea, ai să te cauți... Promite-mi...

Grigore Stolnicu, coborî de tot în jos, obrazul ras de actor bătrân și ratat. Era și el pătruns de adevărul că trebuie să se caute, fiindcă acum nu se mai îndoia că toate nebuneștile bănueli, au fost o scorneală a minții lui bolnave.

— ...Și fetița... Fetița noastră... Am toată încrederea Grigorel, că tu ai să știi cum.... Clo-Clo, a noastră!...

Din ochii lui Grigore Stolnicu, picurară două lacrimi pe mâna albă și scheletică a femeii. „Fetița lor...” Cum a putut în netrebnica lui nălucă, să se lase furat de monstruoasa bănuială? Copila lor... Clo-Clo, a lor... A lui.

Amelia vrea să ridice ea mâna, cu batista mototolită și să-i șteargă ea lacrimile din ochii bărbatului. Dar mâna nu se supune și cade din nou, cruciș pe piept, cum va rămâne în veșnicia veșnicilor, în sicriu.

— ...Te-am necăjit mult în ultima vreme... își ceru iertare femeia... Pentru ocupațiile și grijile tale, o boală ca a mea... Știu bine cât te-am necăjit...

Bărbatul îi prinse mâinele, scufundându-și capul la pieptul femeii și gemând :

— Dar nu e adevărat, Amelia... Amelia mea... Nu e adevărat... Și nu e ce crezi tu... Mi-a spus medicul, e numai o criză și că are să treacă... Mergem la țară, undeva, la munte... Avem să trăim în liniște... Renunț la tot... N'am să mai lucrez nimic. Să fim numai noi și Clo-clo... Clo-clo a noastră.

Bărbatul minte. Dar mințând, sincer știe că așa și-ar orândui într'adevăr pe viitor viața împreună, dacă totul n'ar fi irevocabil pierdut. Femeia ascultă cu o îmblânzire, fără să creadă un singur cuvânt... Dar o mângâie gândul, că măcar acum, după atâtea luni de chin, bărbatul e din nou cum a fost... Ii netezește încet părul cărunt, îi plimbă mâinele pe obrazul îmbătrânit și săpat de crețuri, cu pielea vânată în locul mustăților... Plânge și plânsul s'a înecat într'un horcăit...

* * *

Acum, în casa lui Grigore Stolnicu, e o mare și neagră tăcere.

La poartă, fâșii negre, amintesc trecătorilor că înlăuntru se află pe o masă, întins un trup omenesc, țapăn și rece, pentru care nu mai este nici întristare, nici durere, nici suspin.

Slugile dorm ostenite. Noaptea e albastră și înstelată, cum să n'o uite toți câți trăesc. Larma orașului a conținut. E tăcerea nefirească, însfârșit ogoită, de la ceasul trei, după miezul nopții. O adiere caldă, prefiră deasupra caselor negre, dealungul străzilor mute, mirosul teilor înfloriți. Poate undeva, în funduri de grădini, perechi de îndrăgostiți întârziți, își mai încheștă brațele și își mai mușcă buzele. Dar nimeni nu-i mai vede și nimeni nu-i mai știe. N'au martori decât noaptea cu marea tăcere nespusă și clipirea diamantină a stelelor.

În casa cu fâșii de postav negru la poartă, un singur om veghiază, în încăperea cu pereții de postav negru, la căpătâiul catafalcului negru, cu legănata și gălbuia clătinare a flacărălor de făclii.

Omul e în haină neagră, cu ochii goi, cu obraz vânat de actor neras.

Un om deșirat, slab, în nemișcare de stană, într'o înspăimântătoare singurătate.

De-un ceas? De două? De câte, stă așa în neclintire și privește obrazul luciu al moartei, fruntea sub care toate gândurile s'au răcit? Și toate tainele s'au sleit...

Ai crede că e un manechin omul acesta negru, așezat pe scaun să țină companie de panoptic morții, de când nu s'a mai clintit.

Nu. Acum s'a mișcat. Iși șterge cu dosul palmei fruntea, ca să alunge ceva, un gând care se desmorțește din besnele cele umede. Un gând rău, care se furișă încet, o întrebare prudentă, strecurându-se ca o viperă veninoasă, cu încete și subțiri încolăciri, sub lespeda frunții.

„De-acum, cum are să mai afle?... De unde are să mai știe care a fost adevărul?”

S'a ridicat. Și-a amintit ceva. Cutia aceia de lemne negru, cu încrustații de sedef... Chiar eri a văzut-o pe pat... O cutie în care se aflau scrisori...

Omul a lăsat moarta singură și a trecut în cealaltă cameră. Răscolește înfrigurat, aruncă pernele, cerșafurile ; a ridicat o movilă. Se oprește și iar începe... A găsit... A găsit cutia de lemn, dar n'a găsit cheița... O cunoaște bine ; o cheiță cu panglică trandafirie. O caută... Nu e nici sub pernă. Nici în veriga de chei. N'are răbdare. Sfarmă încuietoarea cu vârful foarfecelui... Fotografii, Ilustrate. Nu asta. Scrisori. Insfârșit scrisori. Și lacom, cu vraful în pumni, nu știe pe care să le citească mai repede, întâi. Insfârșit dovada. Nu vede data, veche de atâția și atâția ani. Vede numai cuvintele înfocate, mărturia necredinței, dovada că tot ce-a bănuț și ce-a știut, n'au fost năluciri. Așa dar adevărul este insfârșit acesta, de astădată definitiv... Stă scris aci. Il poate pipăi oricine... Il poate controla și medicul pitic și neghiob, care îl speriasă cu amenințarea nebuniei. El și nebun! Să râdă toți, tot Universul, de asemenea neghiobie, cum râde el acum.

Iar Grigore Stolnicu, râde într'adevăr, cu plicurile decolorate în mâini, râde din ce în ce mai nestăpănit și mai vesel... Hohotul a umplut camera, răsună în toată vastitatea goală și mută a casei, străbate triumfător, dincolo de pereți și de uși, dincolo de ferestre, în noaptea de afară. El și nebun?... Când are aci dovada!...

Omul singur, în vestmânt negru, cu obrazul lui vânăt de actor neras, se strâmbă de răs, bătându-și genunchii cu pumnii din care n'a lăsat plicurile. Niciodată n'a fost atât de vesel!... Acum abia înțelege voluptatea răsului, cura de răs... Haha! așa are să râdă toată viața... N'are de ce se mai opri... Păcat că nu sunt toți aci, să se adune și să râdă... Nu fricos ; nu așa cum râd ceilalți, cu jumătate de glas și cu jumătate de veselie... Cu răsul lui robust, sdravăn, întreg, care cutremură zidurile și zângâne ca o mie de geamuri sfărmate.

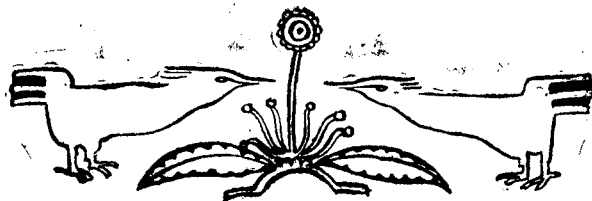
S'a oprit?... Nu! A fost numai o pauză să răsufle și să adune mai tari puteri

Acum tăcerea, ea, pare nefirească, pustie și bizară. Acalmie grea de amenințări în preceasul cataclismelor. Dar nu durează.

Răsul s'a deslănțuit iar, să spintece triumfal catapiteasma nopții. Și să deștepte din somn, prin tainică și nevăzută chemare, toți nebunii lumii, câți s'au ridicat în capul oaselor și hohotesc în celule, transmițându-și unul altuia răsul ca nocturna chemare a cocoșilor ; îngânându-se, întrecându-se, îndemnându-se, întrecându-se cu o mie de mii de hohotiri care-au potopit noaptea, tăcerea și toată cumișenia lumii.

Omul cel negru cu gura de actor bătrân întinsă până la urechi, mai voios și mai neîntrecut decât toți, conduce cu gesturi scâlbâbăiate, chiotul acesta de înveselire, universal.

La căpătâiul moartei, în camera cu postav negru peste oglinzi, limbile flacărilor joacă gălbui și sinistru.

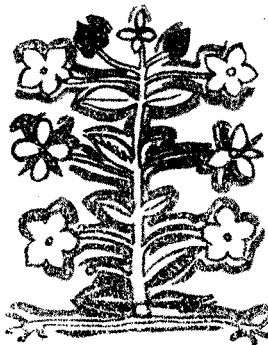
AM DOBORÂT UN CODRU....

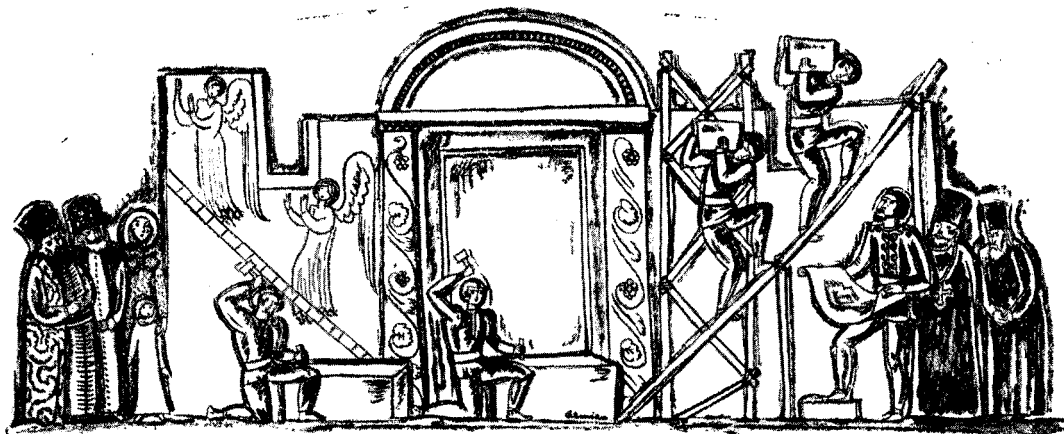
DE

ZAHARIA STANCU

Am doborât un codru, l-am grămădit pe vatră
Și l-am aprins în noapte s'o sfâșii până sus :
Cresc flăcările roșii dând semn, zăvozii latră
Și două mâini se roagă pe urma celui dus.

Și-o haită urlă, corbii se svârcolesc în vânt.
Mi-e groază, chiui, câmpul răsună ca o goarnă,
Fug șerpii și s'ascund în scorburi, sub pământ,
Și sufletul în mine tot nu se mai întoarnă.

INSEMNAȚIILE LUI SAFIRIM

DE

N. M. CONDIESCU

Anul trecut, — cutreerând munții Gorjului, — o furtună năprasnică m'a silit să bat la porțile unui schit, singurul adăpost dovedit în luminișul pădurii de mesteacăn sfâșiată de clocotul ploaiei și de străfulgerările trăsnetelor.

M'au găzduit cu voie bună, — așa precum îi învățase Cuviosul Safirim, — frații Ozie și Isaia. Și, până târziu în noaptea, mi-au povestit multe și felurite, numai bune și frumoase lucruri despre acest călugăr, mort cu vre-o doi ani în urmă. Naiva lor împletitură de cuvinte, — plastice prin frăgezimea primitivității lor și pline de poezia sufletelor simple, — încheaga povestea unei vieți, lămurită doar în ultimele ei manifestări sihastre.

După câte le știau dâșii, cuviosul Safirim, — împins, pe semne, de vifonița unei vieți mistuită furtunos, — găsisse acum vre-o cincisprezece ani, uitare și odihnă în schitul, aflat pustiu la acea vreme. De mult, — cel din urmă schivnic, murise, zice-se, trăznit.

Cu neobosită strădanie, a statornicit el bună rânduială și temeinică gospodărie, în lăcașul lăsat atâta vreme în părăsire.

Intr'o seară de toamnă, doi păcătoși, bătură la porțile schitului. Nici o mănăstire nu-i vruse. Safirim îi primi cu înțelegătoare omenie :

— De-ați fugit din lume, fie din răutatea semenilor, fie din vina voastră, nu se cade mie să vă judec. Nu stă 'n puterea noastră să deslușim binele de rău, căci adesea prin rău s'a cules binele.... Toate-s cu ertare, — toate-s fără de ertare... după cum așezi cumpăna..."

Erau sdremțuroși și sleiți de puteri. Pe când înfulicau lacomi, Safirim îi măsură cu privirea lui cercetătoare. Cei doi nenorociți o simțiau cum străbate până 'n bezna păcătoșeniei lor tănuite. O rușine plină de teamă îi cuprinse, pentru călugărul acesta, care, fără să le grăiască, descuiase zăvoarele sufletelor, scormonindu-le până 'n adânc.

A doua zi, Safirim i-a întrebat :

— Cum vreți să vă numiți, de astăzi înainte ?

După un schimb de priviri nedumerite, unul dintr'înșii s'a încumetat să îngâne :

— Păi, am vrea mai întâi să ne ușurăm sufletul, — că nu prea suntem... adicătelea, de — să știi și dumneata cu ce fel de oameni ai de-aface.

— Nu-mi trebuie spovedania morților. Vă întreb numai atât : Cum vreți să vă cheme ?

Și unul răspunse : Ozie, — iar celălalt : Isaia.

Și niciodată apoi, în lungul șir de ani trăiți laolaltă, bătrânul n'a încercat să-i iscodească. Pentru dânsul, ei au rămas așa cum i-a cunoscut : muncitori fără de preget, buni și plini de căință în sălbătăciunea lor de dihăanii îmblânzite. Când vre-unul dintr'înșii, sguiduit de nevoia destăinuirii începea să rupă din faptele lui urâte, Cuviosul îl amuțea cu privirea : „Spune-le toate câte te chinuesc ție însuși, căci tu le-ai înfăptuit și pe tine te dor... Și spunându-ți-le ție, le spui lui Dumnezeu...”

Fratele Ozie, fusese cârciumar, cu han la drumul mare. Lăcomia de arginți îl întovărășise cu niște calpuzani. Prinși, a tăiat zece ani la sare. Arăta urît, namilă fioroasă, cu mușchii trupului tăiați din piatră, cu brațe lungi de maimuță, cu mâinile aducând a labe. Era spân. Două crestături îi brăzdau obrazul drept, din spre sfârcul urechii până 'n colțul cu buze carnoase.

Când râdea, — un răs limpede de copil, — ochii lui tătarești, cu sclipiri șirete, dispăreau sub pomeții obrazilor fălcoși, pe când gura, căscată larg, descoperia negura gâtlejului prin știrbitura celor trei dinți de sus, frânți par'că cu dalta.

Fratele Isaia, haimana de București, osândit de nenumărate ori pentru pungășii, n'avusese noroc în tot ce încercase : „Uite popa nu e popa”, papagalul cu planeta și armonica, flașnetar, turc lustragiu, — nimic nu-i reușise.

Intr'o cârciumă, la un chef cu bătaie, a ucis gardistul venit să-i potolească. Când l'au condamnat, a dat în plâns și, — cât a stat în pușcărie, tot câștigul agonisit din meșteșugu-i de tâmplar, învățat acolo, l'a depus pe numele fetii gardistului. Păstra încă, în deplină maturitate, sveltețea trupului bine legat, cu înmlădieri feline. Aurul părului, lăsat acuma lung, împodobește o față suptă, luminată de topazul a doi ochi vorbăreți. Bărbia îi era prinsă în sacul de mătase al unei bărbi de patriarh. Un scepticism nesilit, urmare a atâtor îndeletniciri neisbutite, se talmăcea fizic, din toate gesturile lui, potolite și măsurate. O sfioasă negațiune îl întovărășia, chiar în mărturiile cele mai vădite ale vieții de toate zilele.

Safirim își torcea firul zilelor între acești doi pocăiți, luminându-i, sdrobindu-le prisosul de putere sub osârdia unei munci animalice, a cărei binefăcătoare tămăduire o încercase asuprași. Sfaturile și le talmăcea în cuvinte căutate, dăruite cu sgârcenie și luminate de imagini plastice, cari uimeau, cu înfricoșare, pe Ozie și Isaia. Ei îl ascultau cu sfiala pe care le-o trecea înfățișarea lui : împletitură stranie de nesfârșită bunătate cu aspră neînduplecare de ostaș.

În serile de primăvară, ori în amurgurile limpezi ale toamnei, cuviosul Safirim își lua locul pe steiul de piatră de lângă fântână. Ozie și cu Isaia se așezau pe ghizdul ei, așteptând picurul cuvintelor cu înțelesuri felurite. Incordați, ascultau glasul bătrânului, mlădios și grav, uneori cu sonorități de orgă, alteori duios și pierdut, liniștitor ca o rugăciune. Crâmpeie din cele spuse li se întipăreau în minte și ei le repetau apoi, în tăcerile pline de visare cari urmau :

„Omul nu-i nici rău, nici bun, nici numai rău, nici numai bun.. Au, nu-i tot același, omul care uneori spurcă iar alteori sfințește totul? Fie că însămânțează răul, ori învoaltă binele, nu el o face, ci călăuzitoarea putere nevăzută, întru îndeplinirea unor taine de nimenea pătrunse... Toate au un tâlc”.

Pale de umbre îi înfășura. O liniște, încărcată cu căldură încropită, s'abătea, mângâioasă, peste sufletele lor, albe în clipele acelea, — ca zăpada piscurilor. Fălfăituri de aripi tăiau căderea negurii. Lilieci, încă nedesmeticiți, sburau rasna isbindu-se de streășini.

Ani după ani se petrecură. Frații erau acum cărunți, iar Safirim alb. Intr'o seară primăvăratică, după toacă, se găseau, ca de obicei, lângă fântână. Pământul, dăruia aburi încărcăți de sevă zămisliitoare. Un prisos de viață, respirător de arome crude, țâșnia din mugurii gata să pleznească. Bătrânul le vorbea înviorat. Zâmbetul erotic al firii îi încorda puterile. Și 'n plină tinerețe sufletească, i s'a părut, deodată, că se depărtează de el însuși și de tovarășii. S'a simțit, pe rând, ușor ca un suspin și greu ca o piatră de moară. În vârful degetelor l'au furnicat împunsături, iar în moalele capului l'a isbit apăsarea grea a unui pumn de fier. Incordându-se, a zis lor, cu zâmbet plin de durere :

„De bună seamă, viața de-aici e o încercare, căci altfel, n'ăși putea pricepe de ce Dumnezeu ne-ar fi dăruit cu prisos din unele și ne-ar fi văduvit de darul deplinei înțelegeri... Un popas, pentru un drum mai plin de lumină, cu reîntoarceri în alte forme, până la desăvârșire.... Un somn lung și odihnitor, pentru redeşeptări ce va să vie...”

Și, drept ca un plop, s'a profilat uriaș peste tot cuprinsul schitului.

A doua zi, frații Ozie și Isaia l'au găsit dormind, fără de trezire, cu mâna dreaptă întelenită pe mijlocul pieptului. Trecuse hotarul, în somn.

Fratele Isaia, i-a întocmit cosciugul și l'au coborât în pământ, lângă fântâna de piatră, însemnându-i locul cu o cruce de lemn, pe care au scris cu cuțitul : „Cuviosul Safirim”.

A doua zi, Frații Ozie și Isaia mi-au arătat mormântul lui Safirim și chilia în care-și petrecuse cei din urmă ani.

O cămăruță întunecoasă, cu o vatră largă, cu tavan boltit și o cruce de lemn sub o candelă. Umezeală mucedă se respira peste tăcerea tristă a încăperii. În părete, portretul pictat al bătrânului. Un cap de-o impresionantă frumusețe, tăiat în linii clasice, rămas încă tânăr sub argintul pletelor. Doi ochi cercetători, priviau vii și umezi de sub cupola de ivoriu a frunții, brăzdată de vine cari par'că pulsau încă.

— L'a zugrăvit un iconar, — mă deslușește Isaia, — într'o vară, acum vre-o cinci ani. Tot el a făcut și icoanele altarului... Cuviosul, ținea mult la dânsul și i-a părut tare rău, când a plecat băetanul....

Pe masă, o biblie veche, legată în piele de vițel, cu colțurile și încuetoarele în argint ciocănit. Alături, o statueta a lui Pan, minunată mărturie a bunei epoci. Surprins oarecum, am căutat întrebător spre fratele Isaia.

— Ia, — un chip de diavol, pe care-l păstra, de bună seamă, ca o întărire împotriva ispitei...

Apoi, după câteva clipe de tăcere :

— Era cm umblat și cu multă știință de carte... Au rămas o mulțime de hârțoage în lacra asta....

Cu o neînțeleasă îngrijorare, am rădicat capacul lăzii, cu fundul acoperit de caete și teancuri pe file gălbejite. Am rămas încă o noapte în schit, răsfoind înfrigurat, paginile acoperite cu scrisul mărunț, al lui Safirim. Și cele multe, unele nedeslușite, altele nici măcar bănuite de frații Ozie și Isaia, mi s'au lămurit.

Cum ar fi putut ei să știe de iadul nopților nedormite ale călugărului? În frăgezimea dimineților, ei îl regăseau cercetând stufăria ori migăind la flori. — În înfățișarea lui, ei nu puteau să dovedească nimic din toată încâlceala tragică a acestui demon, cu aripi de heruvim.

În închegam aevea, în lungile nopți de iarnă, lângă vatra largă care mistuia buștenii. Muiat în aurul jarului și 'n palele de umbră cari jucau pe albul păreților, călugărul, împietrit în jilțu-i de brad, drămuia frânturile aducerilor aminte cari încă îl mai robiau trecutului. În acele clipe, o reculegere pioasă îl îmbrățișa. Radieri de îngerească bunătate îi umezeau ochii, pentru ca apoi, o cruntă întunecare să se abată asupra-i.

Tumultoase trebuie să fi fost acele rechemări cari năvăleau haotic din lumea spectrală a celor crezute scufundate în bezna uitării de totdeauna. Safirim, își găsea atunci odihna, așternând pe hârtie slove, înghesuite, până 'n cântatul cocoșilor.

Alteori, se lămură cu sufletul mai limpede, învăluit într'o seninătate olimpică. Măinile lui de prinț sfințit, făcute pentru desmierdări și binecuvântare, răsfoiau, — atunci, — biblia prețioasă, cu desene și luminături de mare meșter. În răstimpuri, ochii i se îndreptau cu o nuanță de înțelegătoare și ironică compătimire în spre statueta lui Pan. O împărtășanie ciudată se săvârșea adesea, între călugăr și neînsufletitul simbol, dăruitor de senzații dionisiace. Rictusul zeului se transformă par'că în rânjet, pe când Safirim, se simția plutind ca un fulg.

Il vedeam apoi, după convorbirile serale de lângă fântână, cerând să fie lăsat singur. Cufundat în tainița conștiinței lui, căuta, iarăși și iarăși să se lămurească, să rupă lanțul acelei logici implacabile care-l încercuia totdeauna, după asemenea predici. Cerca să se limpezească în apa curată a celor simplii, așa cum limpezea el, de ani, sufletele celor doi tovarăși. Un amestec de milă batjocoritoare și de răutate pe care ar fi vrut-o bună, îl sguđuiau furtunatec, spulberându-i măsura înțelegerii. Cuvinte de ură neputincioasă îi otrăveau buzele. Tot stoicismul cu care credea că-și acoperise goliciunea hădă a sufletului, îl simțea mânjit. Platoșa acelei cumiștenii senine, sub oblăduirea căreia arată frumos, era prefăcută în pulbere. Și atunci, pismuia nesimțirea pietrelor așteptând îmbrățișarea tăcerii.

Sleit, își căută apoi chilia, unde, sub lumina candelii, Pan rânjiă, ținând toată puterea oamenilor în cele 7 fluere ale naiului său olimpic.

Și 'n ultima seară, când s'a profilat uriaș peste tot cuprinsul schitului, l-au scuturat fiori și sudoare rece i-a mânjit fruntea. Incovoiat și sfârșit, s'a târît cum a putut până la patul pe care a căzut, cu surâs de copil obosit. Smerit, ca 'n fața unei deslegări pe care o cerșise de mult, a dat să-și facă cruce. Dar ochii împăinjăniți s'au căscat stăruiți asupra lui P...n... Și-a adormit cu mâna întelenită spre mijlocul pieptului.

Părăsind schitul, frații Ozie și Isaia, mi-au dăruit hârțoagele : „fiind mai cu folos așa, decât să le roadă șoarecii...”

Pe colțul unei file, am găsit următoarele : „Pentru copilul meu Jean, toate aceste însemnări. E născut la Paris în Octombrie 1910 din Jeana Villaret și înscris în registre după numele mamei sale. Locuiam atunci în Rue Vezelay 11 bis”.

Am cercetat, la Paris, să dau de urma lor. I-am dovedit morți. Nimic nu mă mai împiedecă să public însemnările.

Manuscrisul conține spovedania unui suflet târît de împrejurările unei vieți, — cu prisos îmbelșugată în bucurii și sdrențuită de tragice întâmplări, — prin tot clocotul lumii.

Il redau fără nici o modificare.

I.

Zece zile s'au scurs de când am urcat muntele acesta. Felurită mi-e strădania și simt multe din înfățișările mele lăuntrice. Dar pacea cerească, care a coborât, atunci, asupra sufletului meu, n'o mai găsesc.

Făcusem cale lungă, dogorit de arșița de foc a nămiezii. În umbra răcoroasă a pădurii, am simțit cum, cea d'întâi clipă de deplină descătușare mi-a sărutat sufletul. O liniște serafică m'a învăluit. Aripă nevăzute m'au ușurat de povara gândurilor și m'am simțit topit în plămădeala armonică a firii, trăind în seva fiecărei frunze și 'n cea din urmă gânganie a pădurii. Blestemele trecutului nu mă mai ajungeau. Pentru întâia oară, mă dovediam împăcat cu mine. Poate că, eră bine să fi murit atunci.

Am stat mult așa, desfăcut de tot și de toate. Intr'un târziu, odată cu focurile posomorâte ale apusului, am împins în porțile schitului, cari s'au deschis cu sfărâmături de așchii putrede și cu scârțaituri de fieroteni ruginite. Cu ochi cercetători de stăpân, am privit îndelung cuprinsul mormântului ce-mi alesesem. Curtea eră mare cât o moșie, cu urme de poteci prin valurile de bălării cotropitoare.

Dintre copacii cu trunchiurile gătuite de bozii, răsăria sfioasă, coliba cu privdor a chiliilor, și schitul cu acoperiș de șindrilă, desfundat. Lângă un puț [părăsit, cu scripetele încremenit deasupra gurii lui neguroase, strejuia un steiu de piatră.

Și-am avut deodată impresia că steiul se clatină, pe când o adiere de geamăt a șerpuit rece în juru-mi. Frica tăcerilor, frica pe care o simțim în fața nesfârșitului de ape și de pustiuri, m-a încleștat.

Spaima anilor copilăriei, care mă sileă să trec, seara, în goană, prin fața bisericilor, de frica stafiilor și-a diavolilor cuibăriți în clopotniță, reveneă acum, biruitoare peste viața mea încercată, sgâlțând cu fiorii ei atavici, un trup care crezuse că, nu-l mai poate clătina nimic.

Pe pridvorul chiliilor, s'a închegat din neguri un chip de schivnic, urât, — pe semne, călugărul fulgerat de trăznet acum vre-o cincizeci de ani, — și-a ajuns până la mine, svonea slab de cuvinte, trimise, par'că, de pe alte tărâmurii : „Cu ce drept, tulburi tu, pacea locului?”

Gâttelej mi-eră ars de uscăciune. Susur molcom de apă vie, svonea în apropiere. Nu-l auzisem până atunci. Mi-am potolit setea și m'am liniștit. Râsul pretențios al logicei a dat să-mi reamintească, că-s om încercat. Dar, de bună seamă, copilul care a trăit în primii oameni și va să trăiască totdeauna în noi, n'adormise încă, în momentele acelea. Fără venin în suflet, m'am închinat.

Umbrele nopții m'au acoperit. Trudit, m'am dat odihnei, pe steiul de piatră.

Lanțul fântânei își jucă rugina, în sclipiri de briliant, sub lumina de ceară a lunii.

Rari și scurte au fost, în această lună de vară, trăită numai printre copaci, pasări și pietre, — momentele pe care le-am dăruit neisprăvitei mele certe cu mine însu-mi.

Am gospodărit bine, făcând toate meșteșugurile, ca și cum le-ași fi știut de când lumea. Verdeța zorelelor a împânzit chiliile și roșul aprins al mușcatelor a însângerat ferestrele. Covor de iarbă a coperit ograda și pietricele de tot soiul și-au găsit rostul, în mozaicul potecilor.

Cine m'ar putea recunoaște în simplitatea aspră cu care m'am înzăunat?

Dacă acum câteva luni, mi s'ar fi spus că, sub impecabilitatea fracului stă ascunsă rasa pustnicului sau că, mă voi simți mai împăcat și mai senin într'o chilie umedă luminată de-un opaiț ca în somptuoasele apartamente ale marilor oteluri, aș fi răs cinic.

Și totuși, aceea ce nu a putut să-mi dea vâltoarea plină de lumini a veseliei lumilor pământului, cred că o voi dobândi aici, în schitul pe care-l trezesc la viață cu sdrumicarea puterii mele trupești. Uitare și liniște.

Dimon al sufletului meu, — lacătul e bine încuiat și lanțul e călit în jarul chinurilor mele și al păcatului meu cel mare. — Dormi.

Din cuptorul zidit cu mâinile mele, am scos rumenă, pâinea de aur a calicului. Cred că, am săvârșit fapta cea mai de preț a vieții mele.

Mare a fost mirarea ciobanilor dela stâna vecină și-a sătenilor din poala muntelui cari vin la coșitul fânețelor, — când s'au încredințat că, schitul e locuit. Mă ocolesc, temători, ca pe un drac, picat aicea pentru cine știe ce crânduirii și privesc, dușmănoși, când mă dovedesc plivind răzoarele de zarzavat cri odihnindu-mă pe banca de piatră a porții.

Azi dimineață, doi jandarmi m'au ridicat ca pe un tâlhar și m'au dus la Episcopie. După obiceiul pământului, înainte de statornicirea vinovăției mele, am fost hârțuit și bruftuit de jandarmi și de fețele luminate din cancelaria episcopiei. Am declarat că, nu vci vcrbi decât în fața Prea Sfinției Sale. Și m'au dus la Episcop. Când a dat cu ochii de mine, a avut scuturătura omului bântuit de duhuri. Pe vremurile puterii mele trecătoare, eu îi pusesem cârja în mână. După ce-am rămas singuri, a exclamat, cu glas din alte lumi :

— Dumneata!? — Te socotiam mort...

— Sunt mort, — părinte, — și pentru totdeauna. Dă sufletului meu deplină deslegare întru ispășirea greului păcat care-l apasă și nu-mi răplî groapa pe care mi-am ales-o.

M'am întors slobod, călugărit și cu hârtie de ocârmuire a schitului.

Scăldat în focul răsăritului, m'am urcat în vârful turlei și-am îndreptat strâmbătura crucii. Apoi, — am intrat în altarul de piatră, acoperit cu muschi și ciuperci. O spărtură de tavan descoperiă albastrul unui petec de cer, săgetat de rândunici.

Fără ceaslov, în ciripitul pasărilor și desmierdările luminii, — preot fără hirotoniseală și fără de odăjdii, — mi-am slujit, așa cum a dat năvală din străfundul sufletului, liturghia.

De sus, din petecul de cer în spre care mi-am înălțat fruntea, au coborât adieri iertătoare. Și m'am simțit iarăși topit în nemărginirea firii, ca atunci, când am urcat muntele în clocotul namiezii.

În poala serii, — după ani de tăcere, — toaca de lemn, a sunat, bătută de mâinile mele nepricepute.

Toate încep să trăiască din moartea mea.

Din lada mea cu boarfe a cerut aer, lumină și flori, Pan.

Il uitasem.

Statueta de marmoră a zeului, — câștigată la Londra în urma unui straniu rămășag, e singura mărturie a vieții de dincolo, pe care am luat-o cu mine.

— Prietene bun, — Pan, n'are moarte...

Și-a chihotit tovarășul anilor mei din urmă.

Ape tulburi au bătut la stăvilarele sufletului.

Pan, stă de-acum, pe masa de brad, alături de biblie.

În noaptea de toamnă cu burniță deasă, — de pe trunchiul lui de piatră, umbrat și luminat, pe clipe, de palele flacărilor din vatră, — Pan, îmi grăește sfătos. Nu vreau să-l ascult, — dar glasul lui, străbate cald până 'n ghețurile conștiinței mele :

— În pripa fugii tale, — acolo, — când m'ai ținut cu privirea aceea de om aproape înebunit, primul tău gând a fost să mă sfărâmi. Dar, gestul tău hotărât s'a prefăcut în mângâere și m'ai luat cu tine. Ca să te 'mpaci, ți-ai zis că, e o nelegiuire să distrugi minunea, înfăptuită acum două mii de ani și mai bine, de un semen al tău.

Ei, — dar m'ai cruțat, nu pentru aceasta și pentru că ai simțit că n'ai să poți fără prietenul generos care nu și-a condiționat niciodată revărsarea frenetică a bucuriei. Adu-ți aminte, — chiar în noaptea aceea...

— Taci.

— Ș'apoi, cum ți-ai închipuit tu, că ai să poți nimici pe Pan, când toate eforturile veacurilor, au fost sdrumicate de copitele lui...

Am fost totdeauna, din începuturi, în tot belșugul și 'n toată bucuria pământului. Am fost adorat în focul soarelui, limpezit în cristalul isvoarelor, oglindit în luciul lacurilor, tupilat în nămolul smârcurilor și 'n păpurișul bălților, răcorit în vântul câmpurilor și 'n negura pădurilor. Umbra mea s'a întins ocrotitoare peste tot zâmbetul naturii, plină de milă și de iertare.

Ce nou Dumnezeu mai înțelegător al gesturilor omenesti m'ar fi putut năruți? Vocea care a vestit lui Tamus moartea lui Pan, eră a mea! Făceam glume, pentru acela care muriă atunci, ținut în cuie, întinzând omenirii cupa răscumpărărilor, plină cu veninul unei iertări condiționate, întru dobândirea căreia, viața trebuie trăită în chinul renunțării.

Omenirea, și-a dat însă seama că, vechiul prieten al ciobanilor Arcadieni n'a murit.

Zadarnic cerci, să te desfăci de mine, adevăratul tău Dumnezeu, aproape de bătaia inimii tale, sfărâmător de hotare nesăbuite între cele ce se cuvin și cele neîngăduite.

Te vei usca aici, pentru închipuiri care 's glume în fața eternității neclintite, neschimbând întru nimic, rostul armonios al celor înfăptuite de meșterul cel mare din care am purces toți Dumnezii.

Viața curge înainte....

Bestia rânji, apoi lipi naiul de buzele lui cărnose.

Și 'n accentele fluerelor lui, deslușii, par'că, glasul lui Dumnezeu.

Din câte plămădeli suntem dospși și câte vieți vorbesc prin cea din urmă?

M'am socotit totdeauna neisprăvit, — lăsat așa, din răutate sau din nebănuite socoteli, — numai cu o aripă. Toate sforțările mele s'au irosit în strădania căutării celeilalte, întru regăsirea căreia, mi-ași fi îngăduit orice nelegiuire. Zic, regăsire, de oare ce, nu pot admite că 'n alte învelișuri de carne, — cândva, — să nu le fi avut pe amândouă, gata oricând să 'nfrunt tăriile conștiinții, stăpân pe maiestroasa putere a sborului meu.

Viața mea de-acum, pot s'o asemăn cu o pictură genial concepută, realizată aproape, dar peste care, în ultimele retușări, mâna pictorului, — apucată subit de-o drăcească nerăbdare sau călăuzită de-o pismașă înrâurire, a mânjit, cu scuipături de penel, toată frumusețea operii.

Rănila mi le-am ascuns și chinurile le-am prefăcut în cascade de răs. Din gălgăitul lacrimilor cari cercau să-mi umezească genele, am împânzit glume și vorbe de duh, sau am turnat în tiparnițele voinții porunci aspre pentru bieții oameni căzuți sub stăpânirea mea. Am străbătut lumea, îndrăsneț prin timiditatea mea, cinic prin suferința dăruită de-o nemiloasă autoanaliză, puternic prin lășitatea care-mi porunceă să n'am milă de slăbiciunile oamenilor pentru ca, nu cumva, mai apoi, să cerșesc eu mila lor, pentru eventuale slăbiciuni.

Am fost un învingător. O singură dată am fost învins : de mine însu-mi. Nimeni n'a putut măcar bănuți, această înfrângere. Lovitura pe care mi-am dat-o, a fost mai cumplită de cât toate pedepsele tragicului destin antic.

Am socotit, totdeauna, lirismul, ca o scădere, ca o glumă îngăduită doar sufletelor infirme.

Am preamărit acțiunea hotărâtoare, fruct al voinții și al energiei.

Totuși, în accentele mele de tribun, cari s'guduiau până la exaltare sufletul simplu al mulțimii, deslușiam singur eu și numai pentru mine, acorduri duioase de țiteră.

Am desprețuit sentimentalismul efin, exteriorizările lui grotești, cu desmerdări virginiene sub limpezimi de lună, cu atingeri suave și vorbărie siropoasă. Am stors pulsului animalic tot prisosul și n'am găsit gest mai îndumnezeit, de cât impulsia vijelioasă a clipei voluptuoase care topește trupurile.

Și totuși, m'am dovedit adeseaori, furat de dulcегăriile slăbănoage care-mi frângeau bărbăția, făcându-mă să mint, în deplină credință că spun adevărul. O nevoie, — poate atavică, — îmi făcea praf voința, și m'ascultam, revărsând torent de cuvinte suave, împletite cu gingășii de adolescent, în ritm de serednadă, peste simțirea atrofiată, a vre-unei femei plătite. Prostit, ardeam eu însumi, la flacăra spuselor mele, pentru ca, răsând apoi cinic, să nu mă simt atât de rușinat în orgoliul laș al bărbăției mele.

O viață de continuă frământare, cu nenumărate isbânzi aparente și cu tot atâtea înfrângeri, de nimenea bănuite. Când am fost, *cel adevărat*? Ș'acum, în hruba aceasta, — în noaptea aceasta de toamnă, sunt Eu acela, care murdăresc cu slovele mele păcătoase, albeața hârtiei, speculând, — în nădejdea unei împăcări, — nesfârșita ceartă cu mine însumi și spasmurile unui suflet sdrențuit ca un stindard gloriос? —

În spre cântatul cocoșilor m'am simțit totdeauna obosit, plin de scârba pe care o lasă contactul cu o femeie de stradă.

O pală înflăcărată din vatră, — ultima strigare a buștenilor prefăcuți în scrum, — luminează, cu pălpăeli, chilia. Trupul de piatră al lui Pan, e acum trandafiriu și transparent.

— Ce zici, jupâne?

— Ia seama, băete, — fii sgârcit și cumpănit cu slovele tale... Tăcerea, te lasă în continuu contact cu eternitatea. Eu n'am vorbit decât foarte rar. Am surâs, am strâns în brațe și-am cântat. Dumnezeu al unei lumi năruiate trăesc totuși și 'n cea nouă, pentru că, am mângâiat tăcând și mai ales, pentru că, am revărsat iertarea neprecupețită isvorită din deplina înțelegere a păcătoșeniei, pe care nu oamenii, — păpuși vorbitoare, — au zidit-o.

L'am văzut, — l'am revăzut, cu trupul chircit în ultimul spasm al morții, cu capul lui Apolonian scaldat în băltoaca sângelui, scurs din trupul lui athletic. Un surâs, — o iertare, care cădea ca un blestem, — flutură pe buzele întredeschise, înflcrite cu spumă înroșită.

— Frate, eră atâta prisos de viață în mine... atât de frenetică bucuria că trăesc și-atât de ușoară vina... Puteai, — dar n'ai vrut.

Mâna dreaptă, cu arătătorul rămas țepăn pe trăgaciul armei, s'a mișcat. Am văzut degetul destinzându-se și o amenințare a suflat rece peste tot cuprinsul chiliei.

— Ție care m'ai osândit, cine ți-a dat puțința priceperii începutului vinovăției mele, și cine poate ține balanța fără tremurătură? Greșeala începe dintr'un nimic, nici nu știi din ce...

Două lacrimi de ghiață s'au prelins din ochii lui sticloși. Pleoapele vinete s'au sbătut ca niște fluturi săgetați de flacăra luminii.

— Frate, — tot clocotul primăverii svâcneă în mine...

Și-am înțeles că, — în afară de ce nărui fără puțință de rezidire, — cutoate îngrădelile conștiinții țesute în virtutea învoelii, orânduită de oameni asupra ce se cade și ce nu, sunt nimicuri, față de-o singură bătaie a inimii. Clipa ta de viață, — oricât s'ar repetă, topită în alte exemplare, se cere trăită intens.

Cenușiul murdar al unei zile miloage, a venit ca o deslegare.

Cum se 'mpletesc, — pentru mine, — luminile trecutului îndepărtat cu ceața vâscoasă a celor trăite abia eri. Și fiecare gând, mi-l fură groaza, totdeauna trează, — de *El*. E pretutindeni; coboară cu lumina, pătrunde odată cu întunericul, — răsare din unghere, din flăcări, din tăcere.

Frate tot clocotul primăverii svâcnea în mine..."

— Cain, — ce-ai făcut cu fratele tău?

Pan zice :

— Glume, — față de eternitatea neclintită. Gestul tău, n'a schimbat întru nimic rostul armonios al celor înfăptuite. Marele meșter, e surd și inconștient. A creat, — în monstru, — frumuseți pe care nu le-a putut înțelege, niciodată. Fără control lăuntric, a zidit, împletind din nimic, minuni, de care n'are habar, Manifestările omenești îi sunt necunoscute, și chiar de-ar ajunge să le cunoască, n'ar putea să le priceapă. De abia noi, Dumnezei mărunți, stăpânitori vremelnici peste lumi mici dacă putem să vă înțelegem uneori. Eccul tragediei umane, nu trece de scoarța pământului. Te miri? Talpa unui bocanc, — strivește, — fără să vrea, — o colonie de furnici. Din spasmul celor din urmă neădejdi de scăpare, străbate ceva până 'n simțirea omului, care trece înainte, senin, îmbătat de soare, de dragoste și de marea bucurie că trăește? Nu trebuie să ceri mai mult puterii, care oarba, creiază și distruge, în numele unor îndemnuri cari trec drept legi.

Nimic nu rezistă, — m'auzi, — în afară de ce poți fură clipei : zâmbet, parfum, lumină și vremelnică înlănțuire, în care îneci, — pare-că, — veșnicia. Ascultă, — din toate ipostasele Dumnezeirii mele, cu ce-am rămas în amintirea oamenilor decât cu cântecul? Toată neștiința am închis-o în trestia fluerilor și-am pulverisat-o în cântecele mele.

Prietene, mi-e milă de tine.

În spre sfârșitul unei nopți de Noembrie, cu burniță vânturată de rafalele vântului, ne-am născut, — gemeni, — ultime mărturii ale unui neam în agonie. Odată cu noi, pică vremelnic, o nă-

dejde și-o teamă, în familia umilită de-o sărăcie cârpită cu mândrii și înfățișări, cari trebuiau să închipuiască, după mentalitatea lor, — urma unor vremi de belșug și de risipă. Neam de veche boerie, — cu hrisoave și ctitorii, — dinspre partea tatii; obârșie neștiută, amestec de piraterie și de așezată negustorie din spre partea mamei. Din această împletitură, nu puteau eși de cât exemplare neccmplete, așa cum ne-am dovedit noi, în decursul vieții.

Îi revăd pe toți, — așa cum s'au întipărit atunci, în mintea mea de copil. O voluptate intelectuală, mă îndeamnă să-i desgrop, să-i revăd, să-i simt iarăși mișcând, în repetirea acelorăș gesturi și atitudini. Sunt al lor și i-am purtat totdeauna în mine. Au lucrat și au grăit prin mine, — strigoi cu năzuinți de desăvârșire pentru tot ce nu isbăviseră ei. O ceartă a umbrelor, — de dincolo de viață, — grefată pe durerea, pe truda și pe energia mea creatoare. Isbânda, din nefericire, a fost a celor îngrădiți în vechi formule de conștiință. Practicitatea ușoară, înflorită cu meșteșuguri hoșești, s'a năruit.

C R O N I C I

I D E I, O A M E N I & F A P T E

DIN ASPECTELE ȘI NEVOILE VIEȚII MUZICALE BASARABENE

ÎN cadrul României Mari, Basarabia se înfățișează cu o fizionomie culturală întru totul particulară. Curente spirituale determinate în mod firesc de diferența straturilor și aspirațiilor sociale, precizează în această provincie două categorii de stări distinct delimitate și clar pronunțate. Pe deoparte, clasa marilor proprietari, boerii moldoveni, ce posedau întinsuri de moșii aproape de necrezut pentru realitățile sociale și economice din vechea țară românească; pe de altă parte țăranul român, neaoș, moldovanul, încovoiat deasupra pământului pe care-l muncește și de care este puternic legat. Prin urmare, o clasă a celor puțini, chiaburi, momiți de înalte situațiuni în absolutismul țarist, influențată de cultura rusă prin studiile dela Universitățile imperiale slave, înclinată a-și făuri ideuri culturale, prin concepțiile învațaților dela Moscova sau Petrograd, în spiritul acestei clase abia mai mijind licăriri de conștiință românească. Buna stare materială pentru păstrarea căreia organizația statului țarist era o sigură garanție, iar impozanta Dumă rusă, înaltele demnități în stat, ca și curtea imperială, cu onorurile atribuite curtenilor săi, constituiau pentru spiritul boerilor moldoveni, atrăgătoare și impunătoare situațiuni, față chiar de cele mai înalte onoruri pe care le-ar fi putut oferi lumea românească de dincoace de Prut. Aceste împrejurări au determinat un dinamism cultural de puternică coloratură slavă. Numai ținând în considerație aceste împrejurări, pot fi demonstrate actualele realități, în care mai persistă încă atmosfera spirituală de rusofilie antebelică. În chipul acesta poate fie explicat de pildă faptul că până azi, toată presa basarabeană este scrisă în limba rusă. Intelctualitatea rămâne deci dominată de spiritul slavisanț dinainte de realipirea Basarabiei.

Bineînțeles că scutirea pe timp de 50 de ani de biruri către Stat și de serviciu militar acordată de Statul rus după răpirea Basarabiei, va fi exercitat vre-o influență

asupra mentalității beneficiarului acestei măsuri, asupra țăranului moldovan dintre Prut și Nistru. Și anume, vre-o influență de îngăduire, de tolerare a stăpânitorului venit dela Răsărit. Cultural însă, țăranul basarabean nu a fost supus, după impresia noastră, la o campanie sistematică de desnaționalizare. Din însăși vechile concepții de întorcări politice ale țarismului, clasa de jos nu reprezenta interes ca boerimea. Țăranul era exclus din calcule politice și culturale. Sau în tot cazul, o campanie de desnaționalizare nu și-a produs efectele. Clasa marilor proprietari basarabeni nu s'a interesat de starea culturală a țăranului. Poporul de jos, dela sate, a rămas în vechile sale tradiții. Iar între pătura cultă înstărită și încărcată de onoruri imperiale și pătura țărănească nu a fost stabilită niciun fel de legătură. Dimpotrivă pătura de jos s'a izolat într'o statornică păstrare a tradițiilor, obiceiurilor, gândurilor sale, înconjurând astfel cu o scoarță quasi-impenetrabilă elementele caracteristice ale firei sale.

În clasa cultă trebuie neapărat socotit clerul care și-a adoptat aceiași mentalitate a clasei boeresti. Nu e de mirare, așadar, de ce în frământările din biserica noastră actuală, clerul basarabean intervine ca elementul cel mai protivnic acceptării unei discipline naționale. Concepțiile imperialiste ale clerului român de peste Prut, nu pot fi aclimatizate sau asimilate în marea masă a ortodoxiei românești, după cum rigoarea ierarhică a bisericii noastre naționale cu greu se adaptează structurii psihice religioase particulare și imperial slaviste a bisericii basarabene.

Acel învelis care înconjură sufletul țăranului basarabean n'a fost pătruns decât de deținătorii harului, de preoți, care de altfel formează singura punte de trecere dintr'o clasă într'alta. Ei sunt purtătorii de cultură în mijlocul poporului; să ne înțelegem însă, purtători de cultură religioasă și numai religioasă sau în legătură cu practica religioasă. Concluzia se verifică

și în fapt, prin experiență. Niciun alt element de viață socială, culturală sau economică, nu apare așa de unitar, de cuprinzător, și de general în viața Basarabiei actuale, ca elementul de religiozitate. Este meritul preoților de a fi realizat această unitate, după cum este vina lor de a fi integrat această religiozitate într-o tendință centrifugală față de autocefalia și integralitatea bisericii românești.

Ne-am îngăduit aceste incursiuni în domeniul stărilor sociale, culturale și religioase ale Românilor basarabeni, pentru a putea diferenția atmosfera spirituală cu totul particulară a regiunii dintre Prut și Nistru, față de restul țării. Numai pe cunoașterea temeinică a realităților economice și sufletești, putem apoi năzui să înfiripăm condițiuni reale pentru progresul vieții și culturii românești. Iar pe de altă parte, împrejurările sociale, economice și culturale hotărâsc într'un anumit grad și condițiunile de dezvoltare artistică ale regiunii. Prin urmare, dependența factorului muzical de ceilalți factori de afirmarea condițiunilor de viață a poporului, ne poate orienta asupra stărilor vieții sale muzicale.

Ceiace isbește, în afară de orice considerațiuni de sociologie muzicală și de filosofie culturală, dela primul contact cu viața muzicală basarabească, este *bogăția neasemuită de daruri înăscute, vocale și instrumentale, pe care o posedă această regiune*. Atât în cursul lecțiilor la care am asistat la Conservatorul din Chișinău, cât și la producțiile organizate de Conservator, am avut prilejul să constat numeroase elemente de excepțională dotație muzicală. De altfel, mai ales sub raportul vocal, atât la Opera Română din București cât și la cea din Cluj — mai cu seamă la aceasta, — mulți din protagoniști sunt originari din Basarabia. Astfel că, această regiune constituie un rezervoriu de forțe vocale cari ar putea alimenta și satisface toate nevoile Operelor noastre de Stat. Aceasta nu vrea să însemneze că nu vor fi și alte ținuturi românești bogate în daruri muzicale. În nici o altă parte nu aflăm însă condițiunile de viață muzicală din Basarabia, nici chiar în Banat pe care suntem înclinați a-l socoti ca regiunea cea mai bine înzestrată sub raportul muzical dintre ținuturile românești. Și aci este locul să amintim că în afară de biserică, *dacă este un element cultural considerat ca având un înalt prestigiu, mai apoi acela este muzica*. Nu este nevoie să fie luati în considerație decât, fie elevii actuali ai conservatorului din Chișinău, fie absolvenții, pentru a ne da seama că persoane de cele mai bune condițiuni sociale, iau cu totul în serios cultura muzicală, ținând să-și aproprie pentru ele și pentru membrii familiilor lor temeinice orientări muzicale. Printre actualii elevi al Conservatorului se găsesc funcționari superiori, profesori, preoți, soții de militari superiori, de magistrați, etc. La una din clasele de canto am descoperit ca elevă pe o doamnă, soție de prefect; iar soțul său fusese la

rându-i elev al Conservatorului. Concepțiile noastre muzicale, ale celor din vechiul regat, sunt fundamentale deosebite de ale Basarabenilor. Noi trăim încă și astăzi sub conceptul protivnic propășirii muzicale, nedemn pentru râvna unei culturi muzicale, al „*lăutărismului*”. Considerăm frivol muzica; îi simțim ușuratec necesitățile și le căutăm satisfacerea îndeobște prin prisma lăutărismului. Din această eronată concepție rezultă și atitudinea degradantă pe care o avem față de muzician și arta sa. *În Basarabia muzica și muzicantul au un prestigiu cultural deosebit*. Acest adevăr poate fi de altfel verificat de asemenea cu ușurință, în practica zilnică a vieții culturale. *Pentru orice om cu aspirații intelectuale, muzica constituie în Basarabia o parte integrantă din pregătirea spirituală. Religia și muzica sunt cele două realități culturale, amplu dezvoltate, profund patrunse în concepțiile de viață ale Basarabenilor*. Să observăm în treacăt că prima instituție de învățământ superior pe care au isbutit să și-o organizeze Basarabenii, și cu care se mândresc comparând-o cu cea dela Kiew și aflând-o superioară acesteia, este „*Facultatea de teologie*” dela Chișinău. După cum nu e râvnă mai arzătoare și pornire mai asiduă pentru întemeierea unui al doilea așezământ cultural, cum este pentru *reorganizarea și etatizarea Conservatorului de muzica din acel oraș*.

Dar acest prestigiu de care se bucură arta muzicii în ținuturile dintre Prut și Nistru, ar putea apărea ca isvorând dintr'o năzuință pururea neîmplinită, dintr'un sublim miraj al unei minorități intelectuale. Realitățile înlătură însă această ipoteză. Este cazul să reamintim analogia muzicii cu religia și să afirmăm că, după cum există o intensă viață religioasă în Basarabia, tot așa există o puternică și caracteristică viață muzicală basarabească. În două direcțiuni deosebite, se manifestă această viață muzicală în popor: *muzica bisericească și muzica populară*. Din considerațiunile expuse pot fi deduse, măcar cât de generic, aspectele sub care se înfățișează aceste două impozante masive ale vieții muzicale basarabene. Pe deoparte muzica bisericească influențată de muzica rusă până la nimicire a tradiției sale bizantine, trecând grăbit dela monodie la polifonie, apropiindu-și capacitatea de expresiune polifonică după metodele muzicii religioase ruse, ceace desigur însemnează un pas înaintat în civilizațiunea muzicală. Pe de altă parte, muzica populară: folklorul muzical, rămas intact, opac la influențele din afară, la tendințele culturale și deci la europenizare. Acea scoartă impenetrabilă în care s'a învelit firea poporului, i-a ferit cântecul de orice mutilare sau transformare, păstrându-i nealterată și caracteristică originalitatea. Datele problemelor vieții muzicale basarabene în aceste realități, în cântecul bisericesc și melodia populară sunt cuprinse. Orice tendință de progres dela aceste realități, trebuie să pornească. Și anume, printr'o activitate de restaurare a tradiției bizantine în ceiace

privește muzica bisericească, printr'o activitate de atragere a cântecului popular în centrul preocupărilor creatoare și de utilizare ca sursă de inspirațiune, în ceiace privește melodia populară.

Asupra însușirilor muzicale ale provinciei ca și asupra posibilităților de a storce din aceste finuturi elemente necesare susținerii vieții muzicale ruse, era bine informată stăpânirea țaristă. Istoria muzicii care ne orientează asupra diferitelor influențe, suferite de muzica bisericească basarabeană, ne descopere și un fapt important pentru modul cum era apreciată de Ruși, din punct de vedere muzical, Basarabia. Este vorba de propaganda muzicală ca și organizarea de școli muzicale, de conservatorii, încredințată în Rusia „Societății imperială de muzică”, ce cuprinde între ramificațiunile sale, de altfel restrânse la un număr de câteva orașe, și *Chișinău*. La 1899 se înființează o filială a acestei Societăți, în orașul nostru basarabean și se fundează o școală muzicală, un conservator. Dacă ținem seamă de date, precum și de faptul că Basarabia fiind abia în urmă alipită Imperiului Rus, apoi Conservatorul din Chișinău a fost întemeiat odată cu cel din Riga și Pultava, înainte de Bacu, Ecaterinograd, Irkutsk, Orel, Stavropol, etc., această însemnează tocmai că autoritatea rusă prețuia în deosebi însușirile muzicale ale Basarabenilor și a dispus cultivarea lor prin școala muzicală fondată în 1899.

După realipire, școala muzicală a continuat să funcționeze. Inșă în aceleași condițiuni și cu aceleași scopuri ca înainte de război. Ca atare, a și dat rezultate: numeroasele elemente vocale dela Operile Române, originare din Basarabia. Sub raportul instrucției generale muzicale, școala nu corespundea noilor idealuri de cultură națională românească. Frământările ce au urmat pentru școala muzicală ca și tribulațiile noului Conservator „Unirea” organizat pentru a prelua îndatoririle de instrucție muzicală ale „Școlii muzicale” izvorăsc din viciul fundamental al organizării lor. Aceste școli nu se articulează necesităților culturale ale întregii masse românești, după cum nu este chemată

întreaga populație românească să se împărtășească din bunurile culturale ale Conservatorului. Statistica pe care am întocmit-o asupra elevilor ce frecventează diferitele cursuri, este dovadă peremptorie despre aceasta. Românii nu-și pot afla nevoi culturale care ar putea fi satisfăcute în organizarea actuală a Conservatorului, nici ambianța sufletească și muzicală proprie firei lor, nu găsesc aci, și nici posibilități materiale care să-i ajute la studii. Un internaționalism anti-românesc, abstractizant, înstrințant, secătuitor, al energiei muzicale naționale, domină și la Chișinău cum domină în toate Conservatoarele noastre de muzică. Iată, bunăoară, tocmai clasele de compoziție care trebuiau să ne dea pe creatorii valorilor universale ale geniului nostru muzical, sunt aproape inexistente. Iar din clasele pregătitoare a interpreților, a virtușilor, iată bunăoară la clasele de pian că Românii nu ocupă decât un loc de aproximativ 15 %. Temeiurile firești pe care urmează să se fundeze un așezământ cultural sunt cele educative și naționale. Unde este cuprinsă muzică bisericească și populară în programul conservatoarelor noastre? Pe ce voim să înfiripăm năzuințe de viață muzicală românească? Care altele sunt elementele de bază ale unei culturi muzicale românești, decât cântecul de biserică, melodia și jocul popular? Vrem să continuăm artificiala tendință de a ne agăța desvoltarea culturii noastre muzicale de școlile din Occident sau Orientul Slav?

Iată chestiuni la care nu se poate răspunde decât într'un fel. Și anume, să schimbăm radical sistemul de învățământ din Conservatoarele noastre și deci și dela Conservatorul din Chișinău. Chestiunile de personal, amănuntele de organizare ca și felul de funcționare, vor fi călăuzite de principiul culturii naționale și al educației muzicale enunțat mai sus. Să ne creiem, deci, în Chișinău un pivot de viață muzicală românească, un conservator românesc, în care să punem temei culturii muzicale basarabene și să dăm posibilități de desvoltare darurilor muzicale excepționale ale poporului român dintre Prut și Nistru.

G. BREAZUL

CRONICA LITERARĂ

DOI JUNIMIȘTI: Duiliu Zamfirescu și Marcu Beza

MĂ bate gândul de câtva timp să scriu ceva despre Duiliu Zamfirescu. Incerc să văd în ce legătură, și nu înțeleg. Amân atunci, dar gândul are grijă să vie iară. Fapte mici de-afară îl stârnesc. Aș putea zice că altminteri nu s'ar întâmplă sau că ele, n'ar avea acelaș ecou în mine? Astăzi iese cartea de amintiri a lui N. Petrașcu (Cultura Națională). Scoasă poate mai mult dintr'o trebuință de destăinuire, care vrea să rămăie între pușini, și nu dintr'una de reluare de ambiție scriitoricească, ar fi putut să-mi scape. Nu

știu cine a stăruit să mi-o fie pe masă, pusă pe hârtiile zilei, ca o greutate împotriva vântului pe aceste dimineți de primăvară cu ferestre deschise, și pe care trebuie s'o iau în mână ca să ajung la ele.

A fost apoi un pachet de scrisori, legate cu o sfornică verde, de un verde ofilit, ca un curmeiu dintr'o grădină din „Viața la țară”. Mi le-a lăsat un prieten plecând, ca un depozit de încredere sau în alt scop. Le mai citisem odată, de mult, și le-am așezat pe un raft de bibliotecă neumblat. Mă tem că le uitasesm.

Și iată că răscolind în toate părțile, într-o seară, după o carte care se ascundeă, răstorn stângaciu pe podele o sută, două sute de scrisori dintr'un pachet, strâns cu o sfornică de un verde ofilit ca un curmeiu rupt de Sașa din grădina dela Ciulniței a „Vieții la țară”. Roma, Castellamare, Frascati, Porto d'Anzio. Sunt toate scrisorile trimise de Duiliu Zamfirescu lui Titu Maiorescu, întâia dela Hotel Metropole, la 19 August 1884, și cea din urmă dela Palace Hotel, tot din București, la 31 August 1913. Dar ce revărsare între țărmiile celor două date, de orașe eterne, de vile romane, de palace-uri și de viață internațională! O mână de arhivar a strâns tot, în casa cu discrete motive clasice din strada Mercur, și a păstrat până la noi. Iată, astăzi sunt aceste scrisori, cu îndemnul lor!

Trebue.

Altădată sunt într'un vapor de Dunăre, în sala de jos, a restaurantului. Afară vântul dobrogean ridică talazuri înspumate și bate cu apă puntea. Am intrat aici, la puțină odihnă, după ce am înghețat bine sus. Șed lenevit, lângă peretele cu ochiuri rotunde de sticlă, chiar la fața apei înebunite. În piroteala aburilor de ceai, lumea se înalță și se sfărâmă și ea, ca orizontul galben. Mintea se destramă și nu se mai oprește la nimic. Timpul e gol și nu mai trece. Țărușii, cari-l numerotau, al faptelor, s'au înecat încet în spațiul fără consistență. Țăruși de argint, țăruși de rubin, mai încearcă să iasă ca niște focuri de baltă într'o pulbere albă și roșie. Cred că ațipesc. Și iată că mă pomenesc vorbind cu cineva, care a cerut voie să mi se așeze alături, despre niște lucruri necrezute și de care mă tot lupt de câțva timp să scap. Bărăganul și Ciulniței vestii sunt într'adevăr, ca model viu avut de autor înaintea ochilor, pe alt paralel decât cel geografic. Putnean și focșenean, Duiliu Zamfirescu se găseă față de șesul dunărean, ca un pândar de podgorie, într'un turn înalt, într'o atmosferă de strugure copt, față de locul de dincolo de îngrăditura butucilor. Asupra lui lucră în 1890 poate mai mult descrierea vânătorului de dropii din căruța cu coviltir, din Pseudokinegeticos, decât amintiri sau întâmplări proprii. Oamenii și mediul romanului sunt luați dela case de boerinași înrudite, din județul Roman. De-aceea atunci, nu numai din sufletul scriitorului care aveă în realismul lui atâtea boabe de romantism, moleșala și moldovenismul „Vieții la țară”. Când au pus viață de Bărăgan în povestiri, chiar scriitori de Bărăgan, a ieșit altceva. Martoră literatura explosivă, în vegetație și în patimi, a lui Sandu Aldea. Tănase Scatiu a avut și el o stare civilă limpede. Eră un giambaș de cai, pus crâncen pe procopseală, cum s'ar defini pentru lumea minoră, arivismul. Nu ieșea din ocolul orașelului dela cusătura celor două Principate. Copiii lui, vlăstăriți din asemenea cotor noduros și otrăvit, sunt astăzi printre ce are aristocrația noastră de scrobeală sau de diletantism estetic, mai izbutit. Ii întâlnim obosiți și măreți, în reviste de artă sau în saloane, și uneori în bănci, pentru comisioane de milioane. Părintele se

răsbună deodată și se întoarce în copii. Tovarășul meu nu vorbește cu răutate. Ochii lui de cel mai curat albastru, ochi turnați în alte climate, l-ar fi arătat ei singuri incapabil. De ce mă urmăreă Duiliu Zamfirescu?

Am căutat un început care să fie și o intrare în materie și un îndemn să rămâi în ea.

Cu Duiliu Zamfirescu, s'a dus încă un scriitor din vechea gardă.

Noi, cei de azi, avem formații mai șavante, căi pe care năvălim în suflet mai ascunse și mai hotărâte, disprețul statuilor, care nu e poate decât rugina pismei și a îndoelelor tragice. Dar numai ei știau să lupte, aveau credință și măreția rezemării, după o bătălie câștigată, în scutul de argint plin de soare cât un întreg asfințit meridional.

Pe Duiliu Zamfirescu l-am văzut data din urmă într'o casă unde se mai întind seara, când se închid bine perdelele, pajiști verzi pentru pasul aerian al celor nouă surori, însoțitoare lui Apollo. Numai Uraniei, care nu poate trăi departe de vederea stelelor, i se lăsa o ușă fără chee către un cerdac pe stâlpi cu tot cerul nopții după pânzele de ederă.

Poetul eră într'o haină de mătase, tăcut și mândru. Stătea răsleț, între două sfeșnice de argint cu lumânări lungi aprinse, pe un scaun cu spătar înalt, cu floarea aurită din vârf, peste creștet, ca o coroană. Dacă aveă să spună ceva, ridică puțin degetul și toată lumea se întrupeă să-l asculte. Pentru o poezie a lui, ea aveă o ascultare de piatră, nemișcată în întâia așezare, adâncă evlavioasă, monahală.

Eră o lume care răsădește în răzoarele ei mai mult răsul ascuțit, dar meșteră să placă unui oaspe și să-i pregătească tocmai atmosfera unde se simte mai el și mai bine.

Eu îl priveam din colțul meu cu toată luarea aminte. Intreagă tinerețea lui albă încrezută, rostul înalt, trecutul, armura, erau ale noastre, ale breslei zvăpăiate, bolnave de vis și cu capul în lună. Cavalerismul lui înțepat mă mișca. Gânduri bune, ceva în care se încrușea tot ce citisem de-al lui și-mi desfătase anii de școală, se ridică omenesc și zămbitor către el. Imi făcea bine să-l privesc încrunțat și să acopăr sub frunte atâtea duioșie albă.

Și mă surprind, scriind aceste slabe rânduri de amintire, după ce am auzit de moartea lui năpraznică într'un decor de mânăstirească vecernie, prin o otrăvă crudă ca un praf dela Curtea Papilor Renașterii, cu mintea învăluită de aceeaș duioșie albă, din seara cea din urmă când l-am văzut, falnic, în mătase neagră, între două sfeșnice de argint aprinse.

Dar cărțile pe care ni le-a lăsat și amintirile proprii nu-mi ajung. Aș vrea amintirile altora, cu alți ochi decât ai lui Petrașcu, bolnav de aceeaș îmbăfoșare cu ghetre albe de diplomat minor, literaturizat aproape numai pentru că literatura, pictura, moda și cel mult caii sunt trecute în cod printre preocupările anexe îngăduite ale breslei. A fost o epocă, pe care au plutit

și ni s'au păstrat tot felul de nuferi lirici și de sălcii epice, epoca junimismului zeflemist în acelaș timp cu cele mai mari personalități și creații, ispititoare încă și fără înțeles. Mult s'a țeșut la ea într'un salon, care eră o bibliotecă, și mult s'ar putea află întorcând viața de-atunci în acel salon, pustiit de douăzeci, treizeci de ani de uitare.

Sufletul lui stă astăzi într'un castel de pan polonez, pe granița dintre Polonia și Lituania. Seara, pe ferestrele deschise, cad prin balcon în parcul care trebuie să semene cu aleile unde își căută Dumitru o coroană de țar împotriva lui Boris Gudunov, salbe de note de pian. După ce clavirul se închide, pentru că luceafărul s'a urcat repede sus ori pentru că schimbul de focuri de pușcă între contrabandiștii sau trupele neregulate ale graniței în litigiu, care taie moșia în două, erau mai furioase decât de obicei, cele două femei rămase în acest palat, vorbesc de lucruri trecute. Una e fiica lui Maiorescu, iar cealaltă fiică de fiică. Din cutii vechi ies memorii și maldăre de scrisori de odinioară, legate, cum e legat și pachetul meu din bibliotecă, în șnururi verzi de mătase, care nu fac nod. Salonul din strada Mercur, cu lumea lui, urmărită cu ascuțimea, plecată dintre noi odată cu plecarea bătrânului, învie în acel colț de Lituania, pentru un singur privitor, o fată cu sânge româno-polon. Mi-e dor să mai ascult și eu acolo, cum am mai ascultat. Scrisorile lui Duiliu Zamfirescu, venite din zestrea de manuscrise păstrate de aceste castelane, nu-mi ajung.

Am să mai rătăcesc împrejurul scriitorului și al școlaii, care atunci a fost mai mare, când nu mai putea să încapă pe câte un școlar cu stea în frunte. Duiliu Zamfirescu s'a deosebit însă și aici prin disciplină și linie.

* * *

În fiecare an scriitorul vine cel puțin odată între noi, neschimbat. Ca Dante, în reprezentările mai târzii, el aduce cu sine, de fiecare dată, o carte. E ca un dar al anotimpurilor spirituale. Nimic silit în ea, ca naștere, care să arate o rupere și o suferință, în starea să astupe sub valuri izvorul creației. Nimic rotund și oprit, ca traiectorie, care să vorbească de o încheere.

Din această pricină Beza m'a atras totdeauna, prin liniștea și raza de mișcare pe care și-a ales-o. Am crezut mai de mult, când îl cunoșteam mai puțin, că e vorba de o însușire negativă. Omul a deschis ochii literari, când avea douăzeci de ani, într'o lume care începea, dacă nu să plece din strada Mercur și să se ducă în strada Buzești, să se plimbe între ele. Artă pentru artă a lui Maiorescu eră captată încet prin mâncarea malurilor de șivoiul sămănătorist, gonit pe pante tot mai vijelioase și crescut de ape cu piatră pisată și cu aur din munți, de Niculae Iorga. Forma a rămas la unii scriitori cari au urmat această evoluție, de cumpăt și de găteală discretă, pe când fondul s'a umplut de duioșie și de amănuntul trăit. Ei au făcut mai departe literatură patriarhală, pe când vremurile

ieșiseră de mult la drumurile mari și uitaseră drumeagurile uceniciei. Beza a plecat de-atunci în străinătate. Avea poate un suflet de colonist, care răsfrânge totdeauna metropola plecării lui, pe când metropola de astăzi nu se mai recunoaște în el și nu-l mai recunoaște. Ar fi fost spărtura de tragedie în viața scriitorului. Acea tragedie nu are ființă.

Beza e mai statornic decât teoriile literare în care s'a găsit câte odată așezat, ca un oaspe măgulit și mirat, dar numai până când calcă iară pragul îndărăt. Așezământul lui cel mai de jos rămâne macedonismul adus de-acasă, cu sânge și cu amintiri. Scrisul lui Beza o dovedește aproape cu fiecare rând. El se variază fără să se poată schimbă, de douăzeci de ani. E o ursită, adică un blestem, dar e și o țarie. De aceea îl putem întâlni călător vechiu, întors după ani între oameni înstrăinați, și în acelaș timp uimiți, ca pe un contemporan cu preocupări făurite de noi în ajun. Pentru că statornicul, fără vârstă, nu se poate să nu răzbată în cele din urmă prin latura lui de actualitate. El nu se întoarce, de vreme ce nu s'a dus, ci e cel mult acoperit de brocaturile de catifea cu găitane și fluturi ale modei sau de pleava vânturilor. În colțul lui mic, Beza contemporan cu tinerețea noastră, se păstrează. Cartea de anul acesta e încă o dovadă. Ascultați-o cum începe. Textul e englez (*Rays of Memory*, 1929, J. M. Dent & sons Ltd. London & Toronto), dar avem la îndemână bucata dintâi într'un text băștinaș inedit :

„Am auzit și eu ca poetul Omar Khayyam îndemnul, pe care „Un muezin îl strigă din turnul de 'ntuneric”—îndemn atrăgător și înțelept de a trăi numai cu prezentul; ci poți oare să nu gândești înainte-ți și mai ales înapoi? Actualitatea-i așa de fugarnică. Abia iei sama și se duce, grăbindu-și cuprinsul, de se grămădește colo în urmă o lume stranie, fără hotare și fără început. Că cine-ar spune clipa întâiei treziri a conștiinței? Ba și mai târziu; de cauți, te împresoară haotic trecutul — un labirint de contururi înoptate, prin care de undeva, din ferești nevăzute, cad lumini și-ți scot la iveală frânturi de viață ce te minunează, parcă le-ai fi trăit în vise, și numai întâmplător de le mai prinzi rostul.

„Așa, deseori mi-a răsărit înainte o fântână cu jghiabul de lemn. Și zvonul ei răcoros a pătruns adânc în orele mele de bolnavă înfrigurare, fără să pot nici într'un chip proecta-o în loc și timp. Târziu, când m'am întors în satul de naștere, o recunoscu deodată la intrarea codrului; imaginea ei întregindu-se acuma și printr'o cunună de fagi înalți deasupra risipei frunzelor uscate, pe cari mă rostogoliau părinții cu hohote de răs în copilărie.

„Apoi la Salonic, unde ne mutaserăm, întreaga familie.... Trebuie să fi fost în marginea unei împrejurimi turcești. După înserate, când și când răsbatea o chemare din stradă: cineva în trecere strigă repetat un nume, aidoma parcă numele meu, prelungind silabele așa de groaznic prin întuneric. „Iarăș a venit, făcea mama cu un deget pe buze, a venit să te ia....” Și 'n

vreme ce mă tupilam eu în vreun colț, se întorcea către bunica : „Spune-i să plece, că nu-l dăm... băiatul e cuminte acuma”. Nu știu cum, fiorul de-atunci, poate din pricina vecinătății, se leagă și de o porțiță tăcută, pe care treceau derviși din acei cu lungi calpace, dedați la rituri misterioase.

„Vine la rând amintirea unei curți bisericești închise de ziduri și parapete — toate în alb, numai la mijloc un laur stufos, cu nenumărate boabe vii de mărgan. În preajma lui ne adunam noi băeții de sfătuiam până spre amurgite, aclamând în cor băteau clopotelor din turlă. Iar de săptămâna Patimilor câte pregătiri! Din vreme ne împrăștiam de-alungul prundului mării și culegeam scoici de tot felul aruncate de valuri; și în Joia Mare o porniam la casele creștine, strigând cu toții : „Untdelemn, untdelemn pentru cele douăsprezece evanghelii!” Și cu ceea ce căpătam, punând feștile în scoici aprindeam sute și sute de candelă în jurul parapetelor și în fațada bisericii pe unde puteam. Și în răstimpul cetirii evangheliilor, noi săltam în curte, bucuroși de magia unei asemenea iluminării.

„Afară din oraș, într'un loc zis La Tumbă, era o movilă înaltă de pământ. În ce scop a fost ridicată, și când, și de cine — oare de mâini omenești? Nedumeririle treceau între noi și o priviam îndelung, cum străjuia într'o înfricoșată singurătate, fără să ne putem apropia; mai ales că drumul într'acolo era stăpânit și de niște întărituri cenușii, dinlăuntru căroră sbucniă când și când o larmă neașteptată de trompete. Dar într'o zi teama noastră a fost biruită, și domol, ferindu-ne la fiecă pas, ne-am strecurat pe lângă poalele movilei; câteva ocoale, o scurtă potecă de suiu, și ne-am găsit pe un fel de estradă. Nimic, nici fir de iarbă, nu clintia. Colo un smochin, încremenit, cu ramuri lăsate pe ceva întunecos, — parcă un gang, un gang ce coborâ... Unde? În cuprinsuri poate ascunse și minunate, de care șoptiau unii și alții. fără să știe.

„ „Năpraznic așa se deschide...” auzii deodată pe unul din tovarăși.

„— Ce se deschide?

„— O poartă, și, dacă te nimerеști aproape, nu-

scăpare, te atrage și te duci, te duci... S'a întâmplat cu unul Zarca, de vârsta noastră; cum a căzut poarta grea în urmă-i, plecat a rămas....

„— Și nu s'a mai întors?

„— Ba da, însă după multă vreme. Și nu-și da seama, se miră și el de mirarea celor de-acasă. Și dacă-l întrebau, pe unde umblase și ce se petrecuse, nimic nu le putea lămuri. Uneori numai rămânea cu ochii deschiși țintă și cu un zâmbet fericit pe buze, de câte va fi văzut și auzit — muzici îndepărtate și dulci, dulci, cum zicea el....

„Sunt ani de-atunci. Mă gândesc acuma, ca și băiatul acela, am ieșit eu din cercetarea trecutului cu anume impresii, pe cari nu le pot împărtăși nimănui, așa-s de vagi, de nălucitoare; altele însă dintr'un timp, chipuri de oameni, priveliști și lucruri, se împreună întrețesându-se laolaltă, încât pe acestea am căutat să le redau în paginile ce urmează.”

Toată cartea e la fel, și încă o dovadă de adevărul spuselor de la început. Aurfăurăria aceasta migăloasă și „finită” e cunoscută în Balcani. Aromânii nu sunt, și mai ales n'au fost, numai ciobani de înălțimi, cari când erau supărați în singurătatea lor de vreo nedreptate, năvăliau în orașele cu sfetnici și judecători strămbi dela Mare, și se făceau singuri împărați, dar și mari meșteri călători, de biserici negre brașovene sau de biserici domnești argeșene, și ciocăneau îndrăgostiți de aur și de argint. Beza aduce aminte în meșteșugul scriitoricesc, de ei. Cochetăria apariției în două limbi nu trebuie să răcească. Ea n'are nimic din înșoita cetățenie snobă. Trăind între străini, Macedoneanul se pricepe, s'a priceput totdeauna, să așeze o vitrină. Dar bucățile colecției nu sufăr prin aceasta nici o alterare, ci cu cât sunt mai curat din țara de departe, cu atât sunt mai dorite. E aproape o formă de apărare, găsită pentruca zestrea dela părinți să scape oricărei înrăuriri. Străinii ar începe să-l ocolească dacă l-ar simți că alunecă și că încearcă să se apropie de gustul lor. E ceva mai mult decât o literatură de propagandă în străinătate. E o formă de viață între străini, a unui suflet în primejdie.

EMANOIL BUCUȚA

O CARTE DIN LUMEA ȘCOALEI ; „PRINTRE APOSTOLI” de CONST. KIRIȚESCU

D-L Constantin Kirieșcu e un autor care știe să rezerve publicului său surprize. Pedagog activ și multilateral, orientat către cele mai moderne preocupări ale științei pedagogice, autor fecund de manuale didactice, unele din ele ajunse cărți clasice ale școlii românești, — nu îl bănuia nimeni istoric, când acum câțiva ani scotea fără veste acea monumentala „Istorie a războiului pentru întregirea României” care stă azi printre cărțile de bază ale istoriei contemporane românești. Succesul acestei opere isbutite a ne face să vedem în d-l Kirieșcu un pedagog dublat de un istoric, —

când, cu ultima sa carte, „Printre apostoli”, apărută de curând în editura „Cartea românească”, personalitatea de multiple resurse a acestui autor ni se înfățișează încă odată sub un aspect nou, — de rândul acesta flamura sa scriitoricescă înfigându-se deadreptul în literatură.

Drept vorbind, antecedentele de scriitor ale d-lui Kirieșcu n'au fost nici până acum cu totul streine de literatură. Atâtea pagini din manualele sale de școală lăsau de mult să se vadă talentul viii și deprins a mâinii cuvintele cu virtuozități mai mult decât pedagogice.

Și talent literar, într'altfel, și cu vigoare demonstrat, se dovedea și în „Istoria războiului”, unde pagini și capitole întregi se citeau deseori cu emoția concentrată pe care nu ți-o dă decât o sobră povestire epică. Dar un pas mai decis în literatura propriuzisă, d-l Kiriteșcu nu avea să facă decât abia în urmă, cu acele pagini de spirituale amintiri apărute anul trecut în „Viața românească”, remarcate de la început și anunțând, într'un gen literar dintre cele mai simpatice, un scriitor pe ale cărui făgădueli se putea pune temei. Volumul său din urmă vine să confirme aceste așteptări. El continuă ciclul început în „Viața românească”, îi lărgeste cadrul, și isbutește a contură personalitatea literară a autorului. În literatura noastră din vremea din urmă ea nu e cu totul izolată. Cărțile de amintiri universitare ale d-lui I. Petrovici sau bucățile de incisivă șarjă psihologică ale d-lui N. M. Condiescu îi sunt de aproape înrudite. Intre limitele acestei literaturi de portrete psihologice și de humor caricatural, uneori amintind și pe d-l Pătrășcanu sau I. A. Bassarabescu, schițele d-lui Kiriteșcu vin să se așeze isbutind a câștiga de la început atenția cititorului.

Pagini de amintiri și de crochiuri psihologice prinse de pe viu și conturate cu concizie și eficacitate, iată ce e această carte în care observația tăioasă a humoristului se îndulcește adeseori în repliurile înduioșate ale unei simpatii pe care autorul n'o refuză personajilor sale. Tipuri de profesori de odinioară, pedagogi ratați sau mici politicieni de pricopseală, pseudo-savanți de Universitate sau umili „apostoli” de su-

burbie din falanga clubului socialist de la Sotir, se perindă pitorești și deșuchiați dealungul cărții, întreținându-te cu micile lor vanități și ticuri profesionale, și destăinuindu-ți la tot pasul beteșuguri morale care îi fac ridiculi și îi umple de umanitate. Numele lor de împrumut îți sunt indiferente, după cum aproape indiferent îți e dacă figura lor a existat vreodată în realitate. Ei trăiesc acum atât de viu în paginile acestei cărți, și trăsăturile lor sumare sunt atât de precise și de caracteristice, încât, chiar fără această garanție a existenței lor trecute, nu îți e deloc greu să le înțelegi și să le admiți realitatea. Scriitorul a isbutit astfel să dea în paginile acestea de amintiri și de observații depe realitate, mai mult decât simple documente în legătură cu istoricul școlii române, cum mărturisește a fi năzuit. Tipurile lui pășesc, cu demnitatea lor amuzantă și înduioșătoare, și cu deformări care le dau culoare și caracter, și în lumea ideală a literaturii, unde tribul lor se va putea distinge și mai târziu cu simpatie.

Dar d-l Const. Kiriteșcu nu e decât la începutul acestei activități literare, care bănuim că nu se va opri aici. Filele îngălbenite ale amintirilor sale, confidente prețioase ale unui ochiu psihologic priceput și pătrunzător, merită a fi răsfoite mai departe. Ele ar întregi acel „istoric al școlii”, pe care autorul și-l propune în acest volum și ar dăruți totdeodată și literaturii documente prețioase de humor și de psihologie omenească.

AL. BUSUIOCEANU

CRONICA PLASTICA

IOAN TEODORESCU-SION

INZESTRAT cu o rară facilitățe de creator ce nu se mulțumește cu străbateră potecilor bătătorite de alții, meșterul *Ioan Teodorescu-Sion* e mereu altul, deși structura sufletească a lucrărilor lui se desvoltă organic. Compozițiile artistului nostru au fost mult discutate, dar cred că discuția s'a desfășurat, de cele mai multe ori, pe o platformă cu desăvârșire îndepărtată de firea românească a acestui darnic vizionar al culorilor. Căci elementul primar al artei lui Teodorescu-Sion a fost fără îndoială culoarea. Și ceramica ardeleană s'a înfăptuit din spiritul culorilor, chiar dacă compozițiile ei ornamentale depășesc legile obișnuite și elementare ale colorismului. Nici Teodorescu-Sion nu e și n'a vrut să fie un *Mantegna* sau un *Piero della Francesca*, a realizat însă cu conștiința înconștientă a fiecărui artist adevărat, compoziții într'un înțeles românesc. Cine mai neagă astăzi această constatare, devenită altminteri banală, nu știe încă în ce constă substanța artei românești, în ce constă acel aluat ca-

racteristic, din care înflorește ușor și oarecum vegetativ relația planurilor și căutarea unei greutăți, ce rămâne totuși veșnic deschisă în spațiu. Chiar atunci când pictura lui Teodorescu-Sion e plină de asprimi bolovănoase și totuși minunate, chiar când ponderea planurilor culmina în cantități grele, cadrul compozițiilor rămânea puțin deschis spre orizonturile tainice ale abstractului. Nu e însă oare această deschidere de sine, caracteristicul predominant al artei românești? Cine gândește în fața tablourilor lui Teodorescu-Sion la *Mantegna* sau la alți meșteri constructivi ai Renașterii, măsoară cu o măsură greșită. Cine recunoaște însă înrudirea profund interioară — nu stilistică sau formală cu pictura marelui înaintaș Ștefan Luchian, cu olăria transilvăneană sau cu îmbinarea decorativă a atâtor scoarțe, se va feri de comparații naive, nicidecum savante.

Recenta expoziție a meșterului, deschisă în atelierul lui din Strada Atena, e legată de toate firele evoluției

din trecut, păstrând totuși imaginile atâtor cuceriri noi, care nu se împotrivesc, nici de data aceasta, fondului românesc. Dimpotrivă, îl exprimă și mai ferm ca în lucrările din ultima expoziție, îl variază în foarte multe nuanțe și probleme, îl parafrizează în jocuri neturburate de preocupări severe. Aspectul întreg al expoziției leagă mai multe tendințe, care se împreună în intenții de gradare a atâtor tonalități, ce n'au existat, până în prezent, pe paleta lui Teodorescu-Sion, în tendința de limpezire a culorilor și de armonizări în semitonuri minore, discrete, ba chiar plâpânde și ofilite. Aceste semitonuri în surdină contrastează, însă, binefăcător cu bogăția savuroasă a motivelor, cu intervenția capricioasă a atâtor elemente formale, din care se leagă, ușoară și plină de atmosfera simbolică, țesătura compoziției, întreruptă de amănunte și de surprize neașteptate.

Cum se înfățișează expoziția în prima clipă și care rămâne totuși sinteza ei? Ce depășește expresia foarte interesantă sau chiar minunată a bucăților răslețe ca și aceea a amănuntului cel mai periferic? Teodorescu-Sion pictează cu penelul sau așterne cu tăișul capricios al cuțitului un nud de femeie. Se gândește la Dérain și 'l concurează, reușind să ajungă la un stil nobil, deși concurența eră gândită numai în ce privește meșteșugul. Prin mijloacele unui meșteșug nespus de savant se exprimă, neforțat și aproape pe neștiute, un conținut artistic, demn de comparații serioase cu valori internaționale. Exemplul e tipic, semnificativ. Acesta e meșterul Teodorescu-Sion, care ne-a arătat în recenta expoziție câteva dintre cele mai subtilizate naturi moarte ale noastre. Culorile cele mai ușoare nu sunt lipsite de o sobrietate caracteristică. Valorile se leagă de o vizualitate mult încercată, care nu se mulțumește lesne. Alburi și negruri prețioase intervin în acordurile străvezii. O incontestabilă forță vitală se canalizează deseori în subtilitatea umbrelor picturale, într'o ținută ce se ferește de facilități. Expoziția ilustrează deci o perioadă de perpetuă căutare.

R O D I C A M A N I U

CEA mai de seamă dintre aquarelele noastre expune iar în Sala Ileana a Cărtii Românești. Sunt imaginile canalurilor venețiene, marine din Cadrilater, femei în rochi stilizate, naturi moarte. Două scrumbii pe o farfurie potențiază realul până la o notă hotărît fantastică, iar un ceasornic de porcelan e un pretext pentru redarea câtorva volute baroce. Și ceasornicul crește spre ireal, în fața unui fundar turbulent. Inrudea cu cele câteva marine de la Caliacra e foarte evidentă. Un simțământ baroc — „baroc” în înțelesul cel mai bun și cel mai pozitiv — le stăpânește. Rodica Maniu și-a regăsit drumul de altădată, spre împărăția culoarei. Din câteva pete puternice de albastru, de ruginiu sau verde se încheagă structura solidă a unei stânci, gingășia unui trup odihnitor, verdele prețios de smarald al unui malacof. Cu apele câtorva cenu-

șăcătura aceasta pornește însă de la același centru psihic. Bogăția aproape rubensiană a motivelor — excepții nu dovedesc contrariul — face loc unei atmosfere românești. O lucrare mare cu lumini de vitraliu și alburi transparente marchează cel mai vădit și cel mai atrăgător progres pe tărâmul compoziției. Studiul expus acum doi ani la *Salonul Oficial* a fost așa dar într'adevăr numai o treaptă spre această realizare nespus de curat cristalizată. Alături de motivele bogate ale naturilor moarte, alături de peisagiile din Midi și din Cadrilater, ni se înfățișează însă și câteva bucăți de o rară sobrietate în structura motivelor.

O nouă problemă apare aci: severitatea luminii sau — pentru a întrebuiță un paradox — întunericul luminii. E o problemă sufletească, nu pur picturală și ne convinge iar și iar că marele virtuos Teodorescu-Sion nu se mulțumește numai cu virtuozități. Sunt în expoziția pictorului mai ales două sau trei naturi moarte, reduse ca pretext formal, care proclamă însă cu o nespus de diferențiată severitate existența acestei probleme. Meșterul n'a fost niciodată mai delicat, decât în alcătuirea coloristică a celor câteva naturi moarte. O cutie sau o tabacheră de fildeș odihnește alături de o pomieră cu câteva fructe, alături de o carte și de o ceașcă de cafea turcească. Motivul poate fi cât de simplu, cât de vechi, tratarea e cât se poate de nouă, amintindu-ne chiar câteva tendințe predominante în arta franceză. Cât întuneric dureros rămâne în frăgezimea nuanțelor celor mai discrete. Teodorescu-Sion s'a oprit la preocuparea, care îi îmbogățește înaltul său nivel spre orizonturi îndepărtate, unde durerea își caută sămburele chiar în lumina cea mai curată. Întâlnirea cu aceste elemente lăuntrice a fost decisivă.

Lărgindu-și astfel cadrele interioare, marele pictor român Teodorescu-Sion e, ca și în trecut, pe calea cea mai bună.

șiuri ușoare apare atmosfera liniștită a unei odăi din alte timpuri. Motivele sunt numai pretexte. Intensitatea culorilor cearcă și reușește să ajungă la o desfătare dintre cele mai minunate. Elementele fragile din trecut s'au preschimbato în forțe cuceritoare, care ni se înfățișează totuși cu delicateța caracteristică artistei noastre. Forța se conturează singură, își mărginește țința privirilor. Firește că această mărginire înseamnă aci bogăție.

Aquarelele venețiene, mai noi decât cele baroce din Cadrilater, sunt mai liniștite, mai dense și mai senine. Liniștea predomină chiar, iar nuanțele romantice ale Lagunelor sunt parcă sever corectate de incomparabila puritate liniară a arcuirii podurilor. Arcuirile acestea simbolizează și în întreaga pictură a artistei o tendință nouă, care domină cu multă ușurință vocile calde ale

culorilor. Arta doamnei Maniu se află deci într'un vădit progres, care-i deschide și posibilități noi în expresia staticului și a liniștei ponderate. Arcuirile acestor poduri și naturile moarte cu scrumbiile și cu ceasornicul de porcelan sunt polurile opuse ale recente expoziții. Intre ele se dă lupta. Va învinge liniștea? Se va accentua ușoara înclinare spre fantastic și ro-

mantic? Cred că goana de nori dintr'un tablou al expoziției rămâne totuși un stadiu de-acum depășit. Dincolo de țărâna acestor preocupări, va rămâne, însă dominante și veșnic vie, culoarea caldă a uneia dintre cele mai de seamă artiste, cu opera căreia se poate mândri țara noastră.

OSCAR WALTER CISEK

D R A M A Ș I T E A T R U

„MEȘTERUL MANOLE“, dramă în cinci acte de LUCIAN BLAGA

SĂ însemnăm mai întâi un fapt dintre cele mai de seamă, pentru viața noastră culturală de după război: circularea stăruitoare a unei teme, și urmărirea ei atentă, nu numai în încercările scriitorilor, dar ceea ce este mai important, în curiozitatea — și aș scrie chiar — în așteptarea nerăbdătoare a publicului. Este un fapt rar și prețios, mai ales din această a doua și ultimă parte a lui privit, pentru oricine a putut asista de-a lungul ultimilor ani, la pregătirea și realizarea, câteodată numai sub formă de carte cum este cazul lui Adrian Maniu, a unei noi încercări dramatice în jurul legendei Meșterului Manole.

Astăzi, dacă Lucian Blaga, în forma lui gravă și adâncă a putut da nu numai o lucrare de o reală valoare dar și un succes, în înțelesul cel mai complet al cuvântului, lucrul acesta se datorește și fierberii de interes, din partea publicului pentru o temă, din belșug trecută prin prisma atâtor temperamente artistice, sub ochii săi.

Era ca o întrecere, amintind pe cele vechi parcă, nobilă și încordată, în jurul unei comori din frumusețea poeziei noastre populare — căci mai departe, călătoriile sud-est europene ale acestei povești, de ce ne-ar mai preocupa când avem primul cristal în folklorul românesc, care trebuie astăzi considerat ca punct de plecare? — întrecere, din care Blaga a ieșit învingător.

Autorul din urmă al „Meșterului“ a utilizat și el povestea, în întreg cuprinsul său anecdotic. Și simbolul îl desprinde: jertfa integrală a vieții în alergarea după năluca visului chinuitor, de dincolo de materialitate. Dar toate acestea se urzesc într'o țesătură cu ochiuri largi, cu fire netoarse, într'o factură nouă și neobișnuită pentru drama noastră.

Punctul principal asupra căruia trebuia insistat, pentru teatru, e o stare de suflet, o frământată așteptare și apoi o luptă — și lucrul acesta l-a înțeles Blaga, și lui i-a închinat actele al doilea și al treilea. Croiala însă a întregii piese se arată în primul act. De aci urma să se întindă arcul sub care se va clădi întregul, de aci se va arăta stilul. Deci asupra acestui prim act urmează să insistăm mai mult.

Dacă arabescul, mai mult episcodic al „Meșterului“

lui Adrian Maniu, în aprecierea oarecum impresionistă a începutului său — acest început: act, tablou sau scenă, după cum am mai scris, de mare importanță, el dă tonul — s'ar legă mai mult de Renaștere (amintiți-vă opera aceea *omenească* — statuie de bronz și chiar Cuminenția Pământului dintre blocuri lucrute răspunzând din adâncul hrubei blestemată unde stau închise) „Meșterul“ lui Lucian Blaga, se împlântă adânc în *evul mediu*, din care își soarbe și halucinația, și construcția și transfigurata și ireala lumină.

Ancora aceasta cu trei dinți prin care se oprește în fața noastră majestuoasă lui corabie de mit, e încă de la început aruncată și prinsă de scândurile scenei.

Trei trepte, trei personaje alcătuiesc lanțul prin care se va comunica teza adâncă a inspirației acesteia, svârțită într'o puternică lume de ev mediu: *Găman*, — pământul —; *Bogumil* — interpretul —; *Manole* — eroul, omul. Trei coloane, pe care se zidește piesa, trei netede construcții, pe diferite planuri, din care se va desprinde un om, Manole acționând, pentru urmarea psihologică a dramei.

Un act cu totul static, în simetria căruia se împlântă și un fraged și subțire pilastru de marmoră: *Mira*.

Personajii reale aci, nu sunt încă decât zidarii. Manole și *Mira* sunt în matcă; se pregătesc pentru nașterea lor omenească din actul al doilea. Aci se nutresc numai, turbure, din puterile lumii, a cărei tragedie o vor înfăptui mai târziu, omenește. Se încarcă numai Manole și *Mira*, cu drămueli cari adoase sufletelor lor de oameni, vor da personagiile legendare, — niciodată coborâte până la acțiunea reală și cotidiană, tocmai din cauza acestei suprasaturări cu mister din actul întâi.

Ca o urmare firească, acest act va fi deosebit mult ca dialog de celelalte. Personagiile nu-și vor împleți replicelă, urmând o evoluție firească și logică, a sentimentelor, sau ideilor ce frământă. Rolurile lor, vor fi alcătuite din fraze care merg paralel, fără întretăiere unele cu celelalte, într'un impersonal care își are pe deplin locul său. De aci, caracterul axiomatic al replicelor. Biserica se năruie, de șapte ani, mereu. Monstruos, *Găman-Pământul*, cu blestemele lui (suflet amărât și torturat de vise rele, ca personajiu, se agită): „*Manole*: — Tu ești smeul meu nebun și sfânt. Culcă-te

sau întoarce-te iar. întoarce-te iar de unde ai venit. In pădurile cu bărbi și cu iedere — e locul tău, unde sălbătăciuni își bagă botul în sicriul apelor. In bruma ochiului scrisă și 'n glas! — Numeri mult peste o sută de ani?

Smeule, pădurosule, bunele, ce înseamnă puținul că ne dăruim pe noi pe lângă jertfa cea mai mare, ce ni se cere?"

Iată-l pe Găman : zmeu al pământului acesta, zmeu vechiu, — pământul însuși frământat în barbaria și vechimea lui de același apocalips al unei credințe răsăritene, pentru lauda căreia trebuie să se înalțe biserica. „Pomiliu nas Boje moi!” gângăvitul dureros și inconștient al zmeului lunatic, care în acest întunecat ev mediu, al nostru, mormăie slavona întocmai cum în evul mediu apusean o latinească vulgară purtă incantațiunile semiliturgice și formulele apărătoare și muiate în credință, pentru o lume, și ea înebunită de mit și de legendă, e ornaamentul necesar și caracteristic.

Echivalentul acesta în creația unui ev mediu întreg al pământului românesc, cu rezonanțele aceste adânci, găsite numai de puternica intuiție a unui mare poet, este. prima luptă câștigată de Blaga în „Meșterul” său. Eră necesară, într'o asemenea întreprindere mai întâi o pătrunzătoare putere de cunoaștere a lumii de dincolo, din Apus; apoi efortul uitării totale a tuturor elementelor îndoelnice sau străine nouă. Și în sfârșit păstrarea numai a tiparului, pe măsura căruia, inspirația și adevărata sensibilitate să croiască din materialul nostru încă amorf și confuz pasta ce avea să ia forma subțilă a cea nouă.

Paseism romantic, în atitudine? Firește! Dar câtă deosebire între refugiarea în trecutul material al dramei noastre istorice, de până acum și reconstrucția aceasta pe elemente imponderabile de atmosferă, care ajunge până la această întunecată și impunătoare catacombă, în care se sbate sufletul întreg, al aceluiași trecut, ca un uriaș liliac.

Starețul Bogumil ține cumpăna dreaptă, între svârcolirile lui Găman — căci din el iese tiparul locului și în el vor adormi cutele și mișcările sufletelor — și Manole, ispitit numai de procedee și metode și care ar scăpa poate în alte căi străine, dacă n'ar fi acest Bogumil.

Bogumil, legătură și îndreptar între Găman și Manole, exprimă o idee cardinală a evului mediu apusean negând-o, când spune : „Numai în Iad se socotește”. Manole, în tehnica lui, învățată aiurea, și în sufletul vremii, din depărtări adus, a prins și o anumită magie a numerilor, care eră curentă în evul mediu și care și pe el, îl întovărășește adeseori prin piesă. Trei, șapte, doisprezece... sunt numere pe care a construit și Kabbala și Magia. Aluzia care s'a făcut, cu ocazia operei lui Blaga, mai cu seamă cu privire la numărul doisprezece (apostoli—Crist) o socot nefundată, autorul vroind să exprime prin această repețire și valoare dată numerelor, tocmai un ornament, din frontonul medieval, în umbra lui Manole, cel puțin.

Bogumil, în frământările Meșterului, îi dă sugestia, cel dintâi : „Sufletul unui om clădit în zid, ar ține laolaltă încheieturile lăcașului până 'n veacul veacului”. Iar Mira, mai în urmă îi aduce marea viziune simbolică.

„Mira (jucând pe Găman, întins la pământ) : Vezi ce bine mă țin, și nu sunt nici de var nici de cărămidă... Nu m'am prăbușit, trupul meu e întreg, arcurile întinse, os nu s'a spintecat, — stâlpii sunt drepti... Prearătarea bisericii ce se înfige și se înalță pe pământul ce se frământă și-si scutură coama”.

De două ori, dealungul marilor hotăriri, revine motivul acesta în piesă; de două ori, însă în tonalități diferite. Prima oară aci : o hotărrire între elemente (Pământ vrăjmas și haotic, Talmăcirea lui și Puterea de sus a visului întruchipat) pentru Manole. A doua oară, în actul al doilea, scena finală : Manole realizat, născut ca om acționând astfel, cu voința întreagă, încordată de-asupra absurdului din vis de puterile primului act. Voința aceasta e contagioasă și hotăritoare. Singur al șaselea zidar îi scapă. Cement pentru toate voințele legate în aminul final, dar mai ales căpăstru, și frâu pentru cea de-a șasea, sburdalnică, răsare umbra ireală a bisericii. Halucinație mai umilă, mai omenească, decât dansul Mirei pe umerii lui Găman, din actul întâi, această presimțire din neființă netezește mersul aspru și tragic dinspre înfăptuire.

Cu actul al doilea, resorturile sufletești, încep să se destindă. Manole și Mira nu mai sunt flăcări drepte și extatice, și încep să-si împletească inimile. In jurul lor, se orchestrează, în murmure ca în tot atâtea fețe ale neîncăputei firi omenești, zidarii. De-adreptul din femee, fără ocol prin puteri ca Manole și Mira cari s'au topit oarecum în ele până la desfigurare, cândva, vin zidarii aceștia.

Ultima hotărrire și așteptarea alcătuiesc clipele de interes psihologic, pe care Blaga a pus accentul. Momentele au mai fost întrebuițate — erau deci, îndeobște cunoscute.

Poetul a știut totuși să le încordeze din nou, cu atâtea putere, încât ele au alcătuit inima vie a piesei. Zidirea, la sfârșitul actului al treilea se învâluște într'una din cele mai fericite și mai duioase scene — scena jocului cu Mira — care ridică toată grozăvia și brutalul acțiunii.

Când am scris cândva despre „Meșterul” lui Adrian Maniu, și-l felicitam pe autor că nu a adus în scenă nici măcar pregătirea zidirei, nu simțeam soluția aceasta naivă și proaspătă a lui Blaga, care îngăduie accentuarea evenimentului, ridicându-i repulsiunea pe care fatal ar da-o. Astăzi, în forma aceasta hotărîtă, de a nu evita greutatea cea mai mare pe care scenic o pune desfășurarea integrală a legendei Meșterului Manole, nu rămâne decât să admir necondiționat abilitatea și delicatețea nespasă a lui Blaga în inventarea acestei scene.

În general privit de altfel rolul Mirei, din începutul său turbure și extatic până în naivitatea îngerească

ce servește tocmai această scenă foarte grea, socot acest personaj ca pe cel mai isbit rol de ingenuă din literatura dramatică românească, și printre cele mai bune din literaturile dramatice străine.

Numai astfel, în afară de isbitura sa ca dramă, pe care a dovedit-o de altfel suficient reprezentarea, se putea croi, de un scriitor modern, legenda „Meșterului Manole” înălțând-o până la o valoare spre care toată lumea a tins, dar pe care numai Blaga a pus stăpânire. Trebuia săpat adânc isvorul cu ape negre și misterioase și însemnată această neomenească isvorie. Tot ceea ce s'a construit pe legendă, fără ecoul și tunetul acesta inițial, rămâne arabesc parțial. Trebuia dată și adâncimea și întindere, pentruca totul să capete valoare de mit. Și lucrul acesta l-a făcut Blaga, cu o tehnică în care singură se ascunde posibilitatea de expresiune, pentru o materie atât de dură.

Teatrul Național a găsit în piesa lui Blaga, prilej pentru o mare și frumoasă realizare. D-l Soare, a gândit un decor pe cât de simplu, pe atât de expresiv. În executarea lui, a fost ajutat de pictorul V. Feodoroff. În afară însă de decor, Soare a găsit un ritm lăuntric al textului care a scos în evidență toate valorile și frumusețile piesei.

Mișcarea a rupt-o, după cum cerea ideea, însă n'a încolțurat-o; o anumită moliciune în modelarea acestei mișcări, moliciune obținută din gesturi simple și unitare, a dat o patină de poezie întregii acțiuni.

Un stil unitar, în joc, a învăluit această întreagă

acțiune. Singur, actul al treilea, a sărit în afară de cadrul acesta, bine cumpănit.

O înfrigurare, în clădire, pe care vrea să o subînțieze, pentru a întregi tocmai ritmul general al ideii, a căpătat o deviațiune eticidentă, care a supărat. În afară de această lacună, o mare realizare de regisor, în ce au aceste lucrări mai gingaș și mai de preț: în jocul actorilor.

Creațiune unitară și strălucit încununată de succes, a fost aceea a d-nei *Aura Buzescu*, în rolul Mirei. De o perfectă transparență, pentru cele două chipuri — ingenuitatea și tiparul ei ideologic din actul întâi — cari se scâldau în apele rolului său, d-na Buzescu, a adus o prospețiune și un lirism pe care nu l-am întâlnit decât foarte rar la artiste noastre.

D-nul *Pop-Marțian*, în *Meșterul Manole*, de o mare aplicațiune și înțelegere intelectuală, în reținuta stilului pe care nu l-a frânt, dar nereușind să se întrecă pe sine însuși, acolo unde era nevoie, și să ajungă în tragicul mare, de care are nevoie și fără de care nu se poate înfăptui textul actului al treilea.

Servind cu aceeași amploare rolurile mari ale temeliei întregii piese — pe Găman și Bogumil — au jucat d-nii *Nottara* și *Iancu Petrescu*.

Dintre zidari, d-nii *Athanasescu*, *Calboreanu* și *Theo*, au căutat și s'au putut apropia de stilul întregii lucrări.

În realizarea sa, „*Meșterul Manole*”, a însemnat nu numai un mare succes, dar hotărât și un început pentru o formulă pe cât de puternică, pe atât de nouă, în drama românească.

PROBLEMELE LUI HAMLET

ACUM câțiva ani în urmă, un repertoriu permanent al Teatrului Național din București, era cel mult un îmbelșugat subiect de dezbateri tetrică. Aszăzi este un lucru înfăptuit, în principiu, iar din punct de vedere al realizării sale practice, în devenire.

Hamlet a fost reluat cu gândul acesta; urmează să alcătuiască geniala dramă shakespeariană, una din primele pagini ale noului program cultural. În consecință s'a procedat, sub autoritatea și priceperea necotestate ale d-lui *Gusti*, la toaleta pentru cel puțin câteva decenii a lui Hamlet.

S'a schimbat în primul rând traducerea, care ne venea, în linii mari, pentrucă cu vremea și cu interpretării s'a tot modificat câte ceva, de la *Grigore Manolescu*. Noua traducere, a d-lui *Dragoș Protopopescu*, nu a ajuns să stabilească un echilibru în textul piesei. Prospețiunea și câteodată justețea violenței de limbaj shakespearian au câștigat mult, fără îndoială, sub mâna noului traducător. Anumite localizări de expresie însă, sunt cu totul supărătoare.

Ceeace îngreunează însă mai mult noua versiune, este fraza alambicată și literalizată. Sunt anumite accente dramatice care pe un text ce urmează să fie spus de un actor, cad ca de-alungul unei partituri muzicale.

Accentele acestea se pun în joc, cu gesturi, de către actorul respectiv. În traducerea cea nouă, se găsesc asemenea accente, cari nu numai că nu pot fi servite de actor, dar dacă sunt, schimbă și culoarea și tonalitatea expresivă a interpretării. În mod fatal o asemenea tâlmăcire odată impusă, și trecută din mână în mână în viitor, fără garanția unui imediat control, va suferi — după comoditatea interpretului viitor, care îndeobște nu-și prea face multe scrupule — o atât de mare corectare, încât dacă la un moment dat va fi un instrument comod de mână din punctul de vedere al dicțiunii, va fi cu mult mai departe decât traducerea veche, de adevărul textului lui Shakespeare.

În al doilea rând, decorurile s'au primenit cu totul. Aci se pune nu numai o problemă dar și o răspundere, făcându-se cu știință operă întinsă pe o vreme mai îndelungată.

Nici o piesă n'a servit mai mult decât „*Hamlet*” în ultimii ani, ca material de experimente, în regie. S'au încercat toate formulele de către mai toate personalitățile. D-l *Gusti*, un adânc cunoscător al istoriei regiei, și mai ales al celei moderne, s'a hotărât pentru o formulă de mijloc: întrebuițarea siluetelor colorate îmbinate modest cu lumina, într'o Renaștere de linii

mari. Aș fi preferit, unui decor variantă celui vechiu, împropătat numai ca material, întrebuințarea largă și personală a unui principiu, iar nu a unei formule.

Când este vorba de o primă scenă de Stat și, mai ales, când problema se pune cu caracter de continuitate, firește, trebuiau mai dinainte înlăturate toate excrescențele nesigure și nedurabile. Dar, în materie de tragedie, și mai ales de tragedie shakespeariană, sunt principii bine stabilite teoretic astăzi, a căror înfăptuire mi-ar fi plăcut să o văd pe scena teatrului Național.

Socot astfel că și din Gordon Craig și Adolphe Appia se putea păstra ca fundament : masa și lumina, pe care se putea construi la infinit.

Volumul de o culoare neutră, rupt, desgroșat numai în linii mari de construcție, de la un tablou la celalt și apoi sculptat, cizelat de lumină, ar fi fost, cred, tiparul și sugestiv și durabil noului Hamlet. S'ar fi ocolit în acest fel și greutățile pe care textul lui Shakespeare plin de contradicții cu privire la amănunțele de timp, le pune. Tonalitatea dramei și atmosfera ei, cere un neprecis gigantic și mohorât. În procederea desfășurării amănunțite a unei epoci, și în fixarea definitivă asupra ei, știu că anumite detalii împiedică oprirea într'un ev mediu hotărât, de pildă, prin anumite precizuni de Renaștere. A ceda însă logic acestor tiranii, însemnează a renunța încă dela început la inima piesei și la adevărul său suflu.

O montare în largi, viguroase și expresive linii de tratare, imprecise, cum ar fi fost de pildă cele obținute din logodna masei cu lumina, ar fi lăsat pe planul al doilea, cum se și cuvenea, aproximativa și de puțină importanță haină istorică a lui Hamlet, și ar fi făcut cadru în ritm, atmosferă și culoare, adevăratei și uriașei creațiuni shakespeariene.

De altfel, în general, probabil din cauza amenințării caracterului de durabilitate impus acestui spectacol, o aplicare studioasă și aproape didactică a pus un plumb în tot spectacolul care s'a îngreunat mult. Un ritm tărgănat, o distribuție submediocră — afară de d-na *Buzescu*, în *Ofelia*, strălucită în arabescul episodic — lungimi prea cu multă sfințenie inutilă, păstrate, au dat un Hamlet util pentru o reluare oarecare de stagione, în niciun caz însă un Hamlet de formă definitiv cristalizată, pentru repertoriul permanent.

D-l *Aristide Demetriade*, nu și-a putut regăsi marele d-sale succes de odinioară. Linia concepției și a cerinței rolului nu se mai suprapune pe aceea a expresivității mijloacelor sale.

Alți interpreți ne sunt anunțați în dublurile acestui rol. Cel puțin cu interpretul principal, Hamlet, sperăm să aibă mai mult noroc astăzi, în ziua revalorificării și stabilizării sale. O interpretare nouă și adânc realizată, poate fi nucleul câștigat, în jurul căruia să se facă cu timpul corijările cari să ne ducă înspre un Hamlet definitiv.

Dintre noi interpreți a apărut până acum de *G. C. Iboeanu*.

O linie în afară de romantism, risipește magica și poetica cizața din jurul lui Hamlet. Nu cred că este interpretarea care ne poate fi păstrată, ca aceea ce va fi menită să o înlocuiască pe a d-lui *Demetriade*.

Totuș, personal pentru artist, urmă oarecui laudabilă însemnare : în concepția sa și-a realizat linia plătite în rol, căreia îi rămâne credincios și pe care nu o părăsește.

E foarte însemnat, lucrul acesta.

Mai așteptăm, deci, și alte încercări.

T O P A Z E comedie în 4 acte de MARCEL PAGNOL

EROII descresc și se complică, la nesfârșit! De câte ori drama modernă a încercat prezintarea unui tip central pe care să se înalțe o piesă, eroul, — eri, dr. *Knock*, astăzi *Topaze* — rămâne în centru, atrage înspre el greutatea întregului edificiu, e drept, dar ființa lui e sau încețoșată sau nu desăvârșit sculptată. În acest fel e mai mult o acțiune cu un patron, decât un erou de sine stătător.

Lucrul observat și creat de autor, e de aceeași valoare și în personagiul principal și în afară de el, ceea ce face ca acest personaj să se reliezeze numai pe fondul său, iar nu să desprindă din el. Conturile, dispar fără un prea puternic modelaj și psihologismul eroului, în loc să se adâncească creindu-l — ca în *Mizantropul* lui Molière de pildă — se topește în noțiunea marginală, făcută din orice : satiră, atmosferă și așa mai departe.

Noul dramaturg francez, d. Marcel Pagnol, astfel îl naște pe *Topaze* al său, învăluit în scutecele acestea,

ale unei satiri, în care personajul abia se mișcă, dacă ar fi să-l privești din unghiul unei mari creațiuni de caracter. Odată această rezervă făcută — și ea prețuiește mai mult decât o caracterizare a procedeelelor și nu dintre cele mai rele — d. Pagnol se dovedește un scriitor de mari însușiri. Un ochiu atent și tăios și mai ales o sigură mână de tehnician stăpân pe efectele sale.

Nu numai actele, cari sunt după cum se cuvine, sinteze parțiale și progresive, dar scenele, sunt croite după modelul sigur al unei bascule teatrale : o simplă lovitură crează situația gravă, cu ieșiri greu de prevăzut, pentruca o a doua lovitură să soluționeze totul, neașteptat, deci dinamic — până aci teatru, și încă bun — dar și cu o anumită atitudine. Aceste atitudini urmate, strânse, crează lumina piesei, a autorului : o demascare amară a imboldurilor omenești, o desvelire crudă a trandafirului deja putred.

Topaze e un biet profesoraș cinstit și idealist. O rectitudine organică și de formație, îl face la un mo-

ment să aibă un limbaj prea verde cu o clientă de marcă a pensionului în care el profesează, pentruca să-și piarză postul.

În căutare de mijloace de trai, intră ca unealtă în mâna unor escroci, pe care, în naivitatea lui, îi ia drept binefăcători. Experiența îl învață aci, toate metoadele vieții, în majoritate puțin curate. O panică îl cuprinde la început, pentru ca la urmă să ajungă mai dibaciu și mai cinic decât chiar profesorii săi întru pungășii.

Ceea ce îl distinge permanent pe Topaze, de când începe „să urle cu lupii”, e o anumită obiectivitate, e un constant criticism al „operei” sale, care îi dă și un farmec special, dar care împins la exces — și întreg, actul al patrulea e închinat acestei trăsături — îl desumanizează, în înțelesul că îi dă o funcțiune de comentator purtător de glas străin, ceea ce strică liniei simple și frumoase a acestei piese.

Mai dramatic văzută problema, dar și mai puțin adânc de cât de către Jules Romains, face din Topaze un succes mai sigur, pe aceeaș scară totuș, de cât dr. Knock.

O abilă direcție de scenă, la Teatrul Regina Maria, a știut să scoată din piesa lui Pagnol toate valorile. În primul rând d-l V. Maximilian, a realizat un Topaze plin de ascunzișuri sufletești, și posibilități, netezite subt o candoare văzută precis din două laturi: și temperamental și profesional. În primul rând interpretul, trebuie însă feliicitat pentru compunerea plastică a personajului său. Apoi d-nul Talianu un artist nu numai în progres, dar în hotărâită maturitate a talentului său, a secondat plin de virtuți prezintarea acestei piese, de o remarcabilă realizare.

ION MARIN SADOVEANU

C R O N I C A M A R U N T A

UN romancier francez, de lumea numit mare, contele François de Nion, astăzi uitat de public și omis de istoria literară, rezumase într-o zi minunat situația specială în care se află scriitorul oscilând între salonul monden și cafeneaua literară. Exclamația suna: „Mon Dieu! Comme c'est embêtant d'être forcé de vivre entre les gens de lettres qui sont des muffles et les gens du monde qui sont des imbéciles! Iar suspinul se adresă în chip de consolare, compatriotului nostru, prinț valah și poet francez, Charles-Adolphe Cantacuzène.

Numele sună strein cititorului de literatură românească. Intr'adevăr, Charles-Adolphe Cantacuzène, nu și-a afirmat românismul decât în lunga sa carieră diplomatică, unde ne-a adus vrednice și nemăsurate servicii, cu deosebire în decursul războiului. Incolo, aparține cu totul poeziei franceze, alături de Contesa de Noailles, Marta Bibescu, Elena Văcărescu, așa cum a fost sărbătorit de curând la Paris, într'un banchet prezidat de Louis Barthou, în îndoita sa calitate de ministru și academician. Le aflăm toate acestea, din revista franco-flamandă, *Mercure de Flandre*, numărul de Martie, închinat în întregime compatriotului nostru, despre care odinioară Laurent Tailhade scria că „posedă darul minunat de a transpune în eleganță până și urletele de doliu, până și svârcolirile agoniei” și căruia Rémy de Gourmont, îi închinase acest sonet, pus epigraf în *Phosphores mordorés*:

Cantacuzène
Au ceur d'argent
Au rire amène,
Esprit songeant!
Tu te promènes
Tout en piaffant
De l'Hippocrène
Au Bois Songeant.

Et quant tu cueilles
En souriant
Coeurs, fleurs ou feuilles,

Tu les effeuilles
Si gentiment,
Si gentiment!

Opera sa poetică, aproape cu desăvârșire necunoscută în țară, e atât de numeroasă, încât confrății francezi, cu Jean Royère în frunte, au hotărât tipărirea unei Antologii Charles-Adolphe Cantacuzène. Cu atât mai bine. Totul se petrece însă foarte departe de noi, și în afară de noi, moldo-vlahii, cărora ne-a revenit ciudatul destin de a furniza poeți și povestitori Franței, pierduți definitiv scrisului românesc, fie că poartă coroana princiară ca ex-princesa Brancoveanu, Martha Bibescu sau Charles Adolphe Cantacuzène, fie c'au pornit din țară desculți, ca Panait Istrati, să ne renege în ura sa proletară, înfățișându-ne ca un exotic cuibar balcanic, de haiduci, de sclavi și de găzi.

TOT mai numeroase și mai temeinice dovezi de întrepătrundere culturală, ne trimite Italia. Școala românească de la Roma, a tăiat drum adânc și drept. Dintre toate raporturile noastre cu țări de mai veche cultură, acele cu Italia sunt singurele lipsite de servilism și pasivitate. Tradiția ne-a deprins să adorăm Franța și să ne mulțumim încântați că Franța se lasă adorată. Un schimb real, n'a existat niciodată, resignându-ne la rol de importatori, deși scriitori, pictori, artiști și savanți de naștere română se află îndestui încorporați în viața artistică și științifică a Parisului, confundați cu celebritățile sale autohtone. Cultura,

arta și publicul francez, nu i-au acceptat însă decât cu preț și în clipa când scriitorul, artistul sau savantul român, s'au oferit singuri cetățeniei franceze. Marea noastră amică, nu ne-a căutat niciodată la noi acasă. I-am fost recunoscători, când ne-a deschis ușa, după ce-i bătusem îndelung și tenace cu degetul să ne facem priimiți.

Italia ne-a arătat cu totul altfel de interes. Ziarele și publicațiile periodice tipăresc studii cuprinzătoare despre stările culturale de la noi. Tălmăcirile din scriitorii români se bucură de luare-aminte a editorilor. Prin grija și bunăvoia unui bun prieten, Alfio Berreta, revista „Due lire di Novelle” a publicat până acum două numere închinată exclusiv novelei și povestirii românești, alcătuind o adevărată antologie a prozei noastre — cea mai complectă din câte au apărut până acum într'o limbă apuseană. Douăzeci de prozatori români, de la cei clasici sau populari, până la cei mai proaspeți și mai moderni, și-au văzut scrisul transpus în graiul lui Dante, prin migăloasa și adesea inspirată muncă a tinerilor cărturari italieni, elevi ai cursului românesc de la Universitatea din Roma: Enzo Loreti, Lilio Cialdea, Cesare Ruberti, Ugo Baso etc. Două colecții de mare răspândire și de rafinată distincție grafică, au tipărit până acum opere din scriitorii români, reluând firul întrerupt acum câțiva ani, când apăruse cu atâta succes de presă, întâiul volum italianesc din novelele lui Mihail Sadoveanu. Colecția „Scrittori italiani e stranieri” editată de G. Carabba, a dat la lumină *Năpasta* lui Ion Luca Caragiale, într'o foarte subtilă traducție a d-nei A. Silvestri-Giorgi. Colecția „Romanzieri d'ogni paese”, patronată de edițiunea „Maia” din Milano și condusă de Alfio Berretta, a tipărit „Niculăiță Minciună” al lui I. Al. Brătescu-Voinești, într'o minunată versiune italiană semnată de Enzo Loretti. Iar acum, ni se vestește apropiata apariție a romanului „Servilia” de Liviu Rebreanu, la acelaș editor. E ceia ce nu s'a învrednicit să înfăptuie încă niciunul din prietenii noștri de la Paris sau de la Berlin, unde sântem prețuiți doar în măsura capacității de a consuma în contul despăgubirilor material sanitar inutilizabil sau motoare de avion scoase din uz.

A trecut pe la noi, călător poposit câteva zile, scriitorul André Maurois, în drum spre Grecia, unde mergea să culeagă informații și să se pătrundă de atmosfera ultimilor ceasuri trăite de Byron.

Popasul a fost folosit pentru a lua legătură cu scriitorii români, prin inevitabilele mese și ceaiuri; iar cu publicul mare cititor, prin trei conferințe care au făcut săli pline la Ateneu. Scriitorii grăbiți să colecționeze autografe pe cartonul unui menu de restaurant, în afară de puține excepții, n'au fost nici printre cei mai reprezentativi ai literaturii românești și nici printre

cei scriitoricește, mai activi. Societatea oamenilor noștri de litere, a isbutit să desintereseze cu desăvârșire de la orice manifestație a sa scriitorii autentici, cari dețin vitrina librăriei și cronica literară, mulțumindu-se cu un contingent de votanți pentru adunările care aleg comitete și distribuie premii. Astfel, confratele francez și-o fi făcut o mizeră idee despre structura spirituală și capacitatea intelectuală a colegilor săi, întru scris, români. Dar nu este întâia oară, când ne prezentăm străinilor sub înfățișarea cea mai puțin prielnică, cu o stranie poftă de autodegradare. Zeflemeua de acasă, ne interzice să ne luăm în serios, chiar atunci când examenul grav al vieții, o cere. S'au desbătut astfel, în ultima vreme, câteva probleme vitale ale existenței scriitoricești. Criza cărții. Inlesnirea traducerilor din literatura românească în trei-patru limbi europene: franceză, engleză, germană, italiană. Raporturile dintre editor și scriitor. Creierea unui fond de pensii, pentru scriitori, văduvele și orfanii lor, alimentat din tipăritul autorilor căzuți în domeniul public. Toate discuțiile s'au bagatelizat prin absența glasurilor autorizate și prin propunerile năstrușnice ale unor foarte iluștri necunoscuți. Soluțiile documentate, întemeiate pe cifre și pe cunoașterea precisă a realității, au fost înlăturate, făcând loc larg exercițiilor polemice, de prost gust și de niciun folos. Oficialitatea, desorientată și fără aceasta, s'a acățat de pretextul oferit, pentru a se îndepărta de un asemenea viespar. Iar problemele au rămas subiect de discuții deșarte, în loc să jaloneze un punct de pornire, pentru înfăptuire.

SERBĂRILE UNIREI, cu tot caracterul lor improvizat prin nestatornicia schimbărilor politice care n'au îngăduit o pregătire mai îndelungă, în timp, cată să depășească tradiția festivităților vremelnice. Imagina simbolică a înfăptuirilor noastre de zece ani încoace, stă scrisă în paragina pretimpurie și rușinoasă a Arcului de triumf de la Șosea. Paiantă și ghips. Ruina tencuielii desprinsă în felii de pe zid, înainte ca ultima cărămidă să fi fost așezată deasupra bolții.

De astădată, organizatorii serbărilor s'au gândit să dea o ființă mai trainică prăznuirilor pioase. Cărți, monumente, biblioteci. S'a hotărât înălțarea a trei statui, care să înveșnicească în piatră și bronz, chipul celor trei voevozi care-au zidit România și au înfăptuit unirea: Alexandru Ion Cuza, Regele Carol și Regele Ferdinand. S'a poruncit ridicarea altor două monumente, închinată celor doi cărturari și luptători care-au pregătit sufletește unirea: Nicolae Bălcescu și Simion Bărnuțiu. Iar în locul deșartelor banchete cu găunoasă retorică, se caută mijloacele pentru întemeierea unor numeroase biblioteci de orașe și de sat, care purtând patronul Unirii, să păstreze vii, tot atâtea luminiți de

cultură, într-o țară stăpănită încă de besna celui mai mare procent de analfabeți existent dela hotarul Rusiei către occidentul european.

Inființarea acestor biblioteci, se află deocamdată în stadiul turbure, de proiect. S'a născut în cugetul comitetelor însărcinate cu pregătirile festivităților comemorative. Dar n'au deșteptat de fel, atențiunea departamentelor de Instrucțiune publică și de Arte, de la care mai de așteptat poate, ar fi fost să pornească însăși inițiativa. Absente au fost, absente au rămas. Urmăream aiurea, o politică metodică pentru răspândirea culturii, prin înființare și întreținere de biblioteci. Noi am dovedit atâta dispreț pentru carte, încât nu numai că bugetul este sgârcit și absent de la înzestrarea oricărei biblioteci publice, dar cum ne-o dovedea fostul rector al Universității din Iași, profesorul dr. Al. Slătineanu, pentru bibliotecile speciale ale facultăților și laboratoriiilor, statul refuză să vină într'ajutor măcar cu prețul a trei automobile prefectoriale. Risipitori în cheltuelile deșarte, deovedim o ciudată sgârcenie de câte ori e vorba de cultură, de artă, de învățământ. Când festivitățile Unirei vor fi sfârșite și ultimul drapel

va fi înfășurat în teacă de mușama, comitetul organizator se va desface de la sine, cu misiunea încheiată. Iar făgăduitele biblioteci, ne temem că vor rămâne înscrise la capitolul desideratelor platonice. De aceea, cât nu e încă prea târziu, ne întrebăm dacă presa, Societatea scriitorilor români și editorii, n'au datoriat să porceadă de comun acord, cu puteri unite, o cruciadă a cărții și a bibliotecilor, pentru ca problema să fie trecută din timp, în legală succesiune, Ministerelor de Artă și de Instrucțiune publică, cu ființa mai puțin vremelnică decât a unui comitet de serbări comemorative și cu mijloace bănești mai puternice.

Problema cărții, la noi cu deosebire, e indisolubil legată de problema bibliotecilor. Și astfel, interesează nu numai latura strict culturală a marelui public, ci și criza de breaslă, a editorilor și a scriitorilor. Dar scriitorul se plânge de editor, editorul de indiferența marelui public, amândoi de lipsa de asistență a oficialității — și totul rămâne într'un cerc închis și se consumă în tânguirii de babe bocitoare.

CEZAR PETRESCU

ARTICOLUL „EDUCAȚIA REGELUI MIHAI” AL D-LUI VASILE BĂNCILĂ, ESTE DINTR'UN ESSEU MAI LUNG, TRATĂND TOATE FEȚELE PROBLEMEI, CARE SE VA INCHEIA IN NUMĂRUL URMĂTOR AL „GANDIREI”

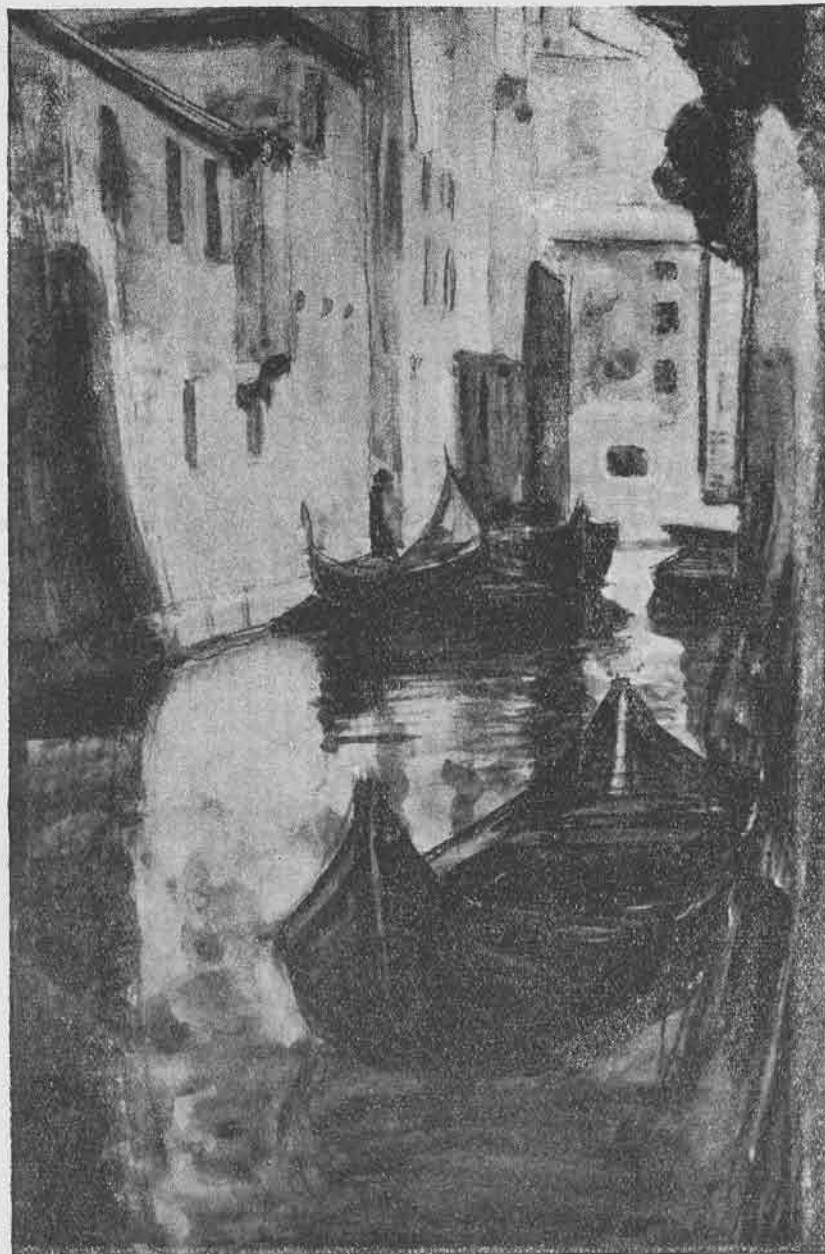

RODICA MANIU

ACUARELĂ

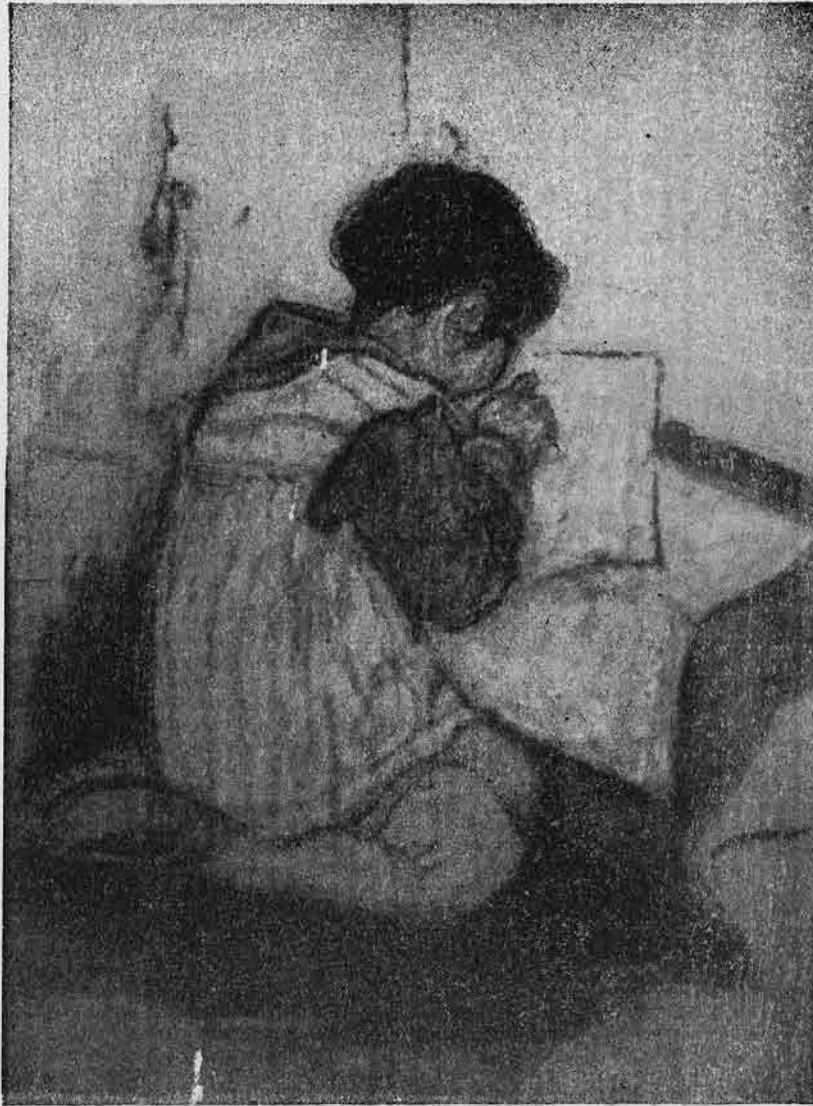
GANDIREA

RODICA MANIU

PEISAJ VENETIAN

GANDIREA

B'ARG

CETIN.D

GANDIREA

THEODORESCU-SION

PE MALUL APEI

GANDIREA

A APĂRUT :

CEZAR PETRESCU

SIMFONIA FANTASTICĂ

ROMAN

Editura „Națională” S. Ciornei

Prețul 75 lei

A APĂRUT :

„INTUNECARE”

ROMANUL GENERAȚIEI SEMĂNĂTORISTE ȘI AL RĂZBOIULUI

2 VOLUME

Epuizându-se prima ediție, s'a pus sub tipar, în Editura „Cartea Românească”, Ediția II-.

A APĂRUT ÎN „COLECȚIA GANDIREA” :

LUCIAN BLAGA

LAUDA SOMNULUI

VERSURI

Editura „Cartea Românească”

Prețul 42 lei

A APĂRUT ÎN „COLECȚIA GANDIREA” :

GIB. I. MIHĂILESCU

V E D E N I A

NUVELE

Editura „Cartea Românească”

Prețul 90 lei

A APĂRUT :

NICHIFOR CRAINIC

DARURILE PĂMÂNTULUI

VERSURI

Ediția III.

Editura „Cartea Românească”

Prețul 60 lei

A APĂRUT :

ION PILLAT

L I M P E Z I M I

VERSURI

Editura „Scrisul Românească”

Prețul 60 lei

EXEM-
PLARUL
LEI 30. —

GÂNDIREA

EXEM-
PLARUL
LEI 30. —

APARE O DATĂ PE LUNĂ

GRUPAREA REVISTEI: AL. BĂDĂUȚĂ, VASILE BÂNCILĂ, LUCIAN BLAGA, G. BREAZUL, EMANOIL BUCUȚA, AL. BUSUIOCEANU, G. CĂLINESCU, V. CIOCĂLȚEU, OSCAR WALTER CISEK, N. M. CONDIESCU, DEMIAN, RADU DRAGNEA, MIRCEA ELIADE, O. HAN, NAE IONESCU, ADRIAN MANIU, ALEXANDRU MARCU, PETRE MARCU-BALȘ, GIB. I. MIHĂESCU, SORIN PAVEL, CEZAR PETRESCU, ION PILLAT, DRAGOȘ PROTOPOPESCU, ION MARIN SADOVEANU, ZAHARIA STANCU, SANDU TUDOR, PĂMFIL ȘEICARU, FRANCISC ȘIRATO, T. VIANU, V. VOICULESCU

REDACȚIA: NICHIFOR CRAINIC, STRADA POLONĂ No. 38, BUCUREȘTI

No. 4

APRILIE

CUPRINSUL:

VASILE BÂNCILĂ: Șcala		CRONICA LITERARA	
Regelui Mihai	117	Em. BUCUȚA; Doi junimiști:	
I. PILLAT: Fașul (versuri)	125	Duiliu Zamfirescu, Marcu Beza	152
V. VOICULESCU: Poezie	126	AL. BUSUIOCEANU: O carte din	
CEZAR PETRESCU: Simfonia		lumea Școalei: „Printre Apostoli”	
Fantastică	127	de Const. Kirilăscu	155
ZAHARIA STANCU: Am doborât		CRONICA PLASTICA	
un Codru	140	O. W. CISEK: Ioan Theodorescu-	
N. M. CONDIESCU: Insemnările		Sion și Rodica Maniu	156
lui Safirim	141	DRAMA SI TEATRUL	
IDEI, OAMENI & FAPTE		I. M. SADOVEANU: „Meșterul	
G. BREAZUL: Din aspectele și		Manole”, dramă în cinci acte de	
nevoile vieții muzicale basarabene	150	Lucian Baga. „Problemele lui	
		Hamlet”. „Topaze” comedie în	
		4 acte de Marcel Pagnol	158
		CRONICA MARUNTA	
		de CEZAR PETRESCU	162

ILUSTRĂȚII

COPERTA: Theodorescu-Sion
REPRODUCERI ÎN INTERIOR: Rodica Maniu, Ioan Theodorescu-Sion și B'arg.
DESENE ÎN INTERIOR: Demian.

ABONAMENTE: 1 AN 350 LEI; 6 LUNI, 175 LEI PENTRU INSTITUȚIUNI
ȘI AUTORITĂȚI, 500 LEI ANUAL. ÎN STRĂINĂTATE: 1000 LEI ANUAL

ADMINISTRAȚIA: GR. TEODOSSIU, STRADA LATINĂ No. 10

EXEM-
PLARUL
LEI 30. —

GÂNDIREA

EXEM-
PLARUL
LEI 30. —

981 FUNDAȚIA CULTURALĂ REGELE MIHAI I, IMPRIMERIA